

INSTYTUT PSYCHIATRII I NEUROLOGII

Katarzyna Charzyńska, Janusz Sierosławski

**UŻYWANIE ALKOHOLU I NARKOTYKÓW
PRZEZ MŁODZIEŻ SZKOLNĄ
RAPORT Z BADAŃ ANKIETOWYCH
ZREALIZOWANYCH W WOJEWÓDZTWIE ŚWIĘTOKRZYSKIM
W 2015 R.**

**EUROPEJSKI PROGRAM
BADAŃ ANKIETOWYCH W SZKOŁACH
ESPAD**

WARSZAWA 2015

Badanie zostało sfinansowane przez Zarząd Województwa Świętokrzyskiego

SPIS TREŚCI

STRESZCZENIE	3
WPROWADZENIE	6
CEL BADANIA	7
POPULACJA I PRÓBA	8
PROCEDURA BADAWCZA	9
WYNIKI	10
Palenie tytoniu	10
Picie napojów alkoholowych	16
Używanie innych substancji psychoaktywnych	35
Problem dopalaczy	50
Oczekiwania wobec alkoholu i przetworów konopi	54
Doświadczenie problemów związanych z piciem alkoholu	58
Doświadczenie problemów w związku z piciem alkoholu przez innych	60
Dostępność substancji psychoaktywnych	61
Ryzyko związane z używaniem substancji psychoaktywnych w opiniach badanych	74
Używanie substancji psychoaktywnych w otoczeniu badanych	78
Rodzice a używanie substancji przez młodzież	80
Korzystanie z internetu	83
Gry hazardowe	92
Wiarygodność wyników.....	97
Województwo Świętokrzyskie na tle innych województw	99
Zmiana zjawiska w Województwie Świętokrzyskim w latach 2005-2015....	130
WNIOSKI I REKOMENDACJE	142
PRZYPISY	144

STRESZCZENIE

W maju i czerwcu 2015 r. w ramach międzynarodowego projektu: „European School Survey Project on Alcohol and Drugs” (ESPAD) zrealizowano audytoryjne badania ankietowe na próbie reprezentatywnej uczniów klas trzecich szkół gimnazjalnych (wiek: 15 lat) oraz klas drugich szkół ponadgimnazjalnych (wiek: 17 lat) Województwa Świętokrzyskiego. Badania ESPAD podjęto w 1995 r. z inicjatywy Co-operation Group to Combat Drug Abuse and Illicit Trafficking in Drugs (Pompidou Group) działającej przy Radzie Europy. Na poziomie europejskim badania koordynowane są przez szwedzki ośrodek badań nad alkoholem i narkotykami (CAN) ze Sztokholmu. Celem badania był przede wszystkim pomiar natężenia zjawiska używania przez młodzież substancji psychoaktywnych, ale także ocena czynników wpływających na rozpowszechnienie, ulokowanych zarówno po stronie popytu na substancje, jak i ich podaży.

Napoje alkoholowe są najbardziej rozpowszechnioną substancją psychoaktywną wśród młodzieży. Chociaż raz w ciągu całego swojego życia piło 85,8% uczniów z młodszej grupy i 96,3% uczniów ze starszej grupy. Picie napojów alkoholowych jest na tyle rozpowszechnione, że w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem piło 55,8% piętnastolatków i 81,7% siedemnastolatków. Najbardziej popularnym napojem alkoholowym wśród całej młodzieży jest piwo, a najmniej – wino. Wysoki odsetek badanych przyznaje się do przekraczania progu nietrzeźwości. W czasie ostatnich 30 dni przed badaniem chociaż raz upiło się 13,5% uczniów z młodszej kohorty i 21,2% ze starszej grupy wiekowej. W czasie całego życia ani razu nie upiło się tylko 59,4% uczniów młodszych i 35,8% uczniów starszych.

Palenie tytoniu jest zachowaniem mniej powszechnym. Chociaż raz w życiu paliło 56,3% gimnazjalistów i 72,3% uczniów ze starszej grupy. W czasie ostatnich 30 dni przed badaniem paliło 27,3% uczniów z grupy młodziej i 39,3% ze starszej.

Palenie tytoniu i picie napojów alkoholowych jest bardziej rozpowszechnione wśród chłopców niż wśród dziewcząt.

Jeszcze rzadziej zdarza się przyjmowanie leków uspokajających lub nasennych bez przepisu lekarza. Takie doświadczenia chociaż raz w życiu stały się udziałem 16,8% uczniów z młodszej kohorty i 18,4% ze starszej kohorty.

Sięganie po te leki jest bardziej rozpowszechnione wśród dziewcząt niż wśród chłopców.

Wyniki badania wskazują na znacznie niższy poziom rozpowszechnienia używania substancji nielegalnych, niż legalnych, szczególnie alkoholu i tytoniu. Większość badanych nigdy po substancje nielegalne nie sięgała. Wśród tych, którzy mają za sobą takie doświadczenia większość stanowią osoby, które co najwyżej eksperymentowały z marihuaną lub haszyszem. Chociaż raz w ciągu całego życia używało tych substancji 24,3% młodszych uczniów i 39,8% starszych uczniów. W obu kohortach na drugim miejscu pod względem rozpowszechnienia wśród substancji nielegalnych są substancje wziewne (11,0% w młodszej grupie i 7,2% w grupie starszej).

Aktualne, okazjonalne używania substancji nielegalnych, czego wskaźnikiem jest używanie w czasie ostatnich 12 miesięcy, także stawia przetwory konopi na pierwszym miejscu pod względem rozpowszechnienia. W klasach trzecich gimnazjów używa tego środka ponad 18,7% uczniów, w klasach drugich szkół ponadgimnazjalnych – 29,1%.

W czasie ostatnich 30 dni przed badaniem 11,4% uczniów klas trzecich gimnazjów i 15,5% uczniów klas drugich szkół ponadgimnazjalnych używało marihuany lub haszyszu.

Zarówno eksperymentowanie z substancjami nielegalnymi, jak ich okazjonalne używanie jest bardziej rozpowszechnione wśród chłopców niż wśród dziewcząt.

Niemal wszyscy badani słyszeli o „dopalaczach”, jednak tylko 11,5% uczniów klas trzecich gimnazjów i 12,2% uczniów klas drugich szkół ponadgimnazjalnych było kiedykolwiek w sklepie z „dopalaczami”. Odsetki

uczniów, którzy kiedykolwiek używali dopalaczy są jeszcze niższe (8,7% gimnazjalistów i 12,3% uczniów szkół ponadgimnazjalnych).

Uwagę zwraca wysoki poziom dostępności napojów alkoholowych przejawiający się w ocenach respondentów. Na tym tle dostępność substancji nielegalnych jest oceniana niżej. Spośród substancji nielegalnych najwyżej oceniana jest dostępność przetworów konopi.

Badani narażeni są przede wszystkim na oferty napojów alkoholowych, spośród substancji nielegalnych uczniom najczęściej proponowane są przetwory konopi oraz alkohol produkowany nielegalnie domowym sposobem.

Większość młodzieży jest dobrze zorientowana w zakresie ryzyka szkód zdrowotnych i społecznych związanych z używaniem substancji psychoaktywnych. O stopniu ryzyka, według ocen respondentów, decyduje bardziej nasilenie używania, niż rodzaj substancji.

Oczekiwania wobec alkoholu oraz marihuany i haszyszu formułowane przez młodzież szkolną odwołują się w większym stopniu do pozytywnych konsekwencji niż ewentualnych szkód.

93,9% młodszej młodzieży i 95,8% starszych uczniów korzystało z Internetu w ciągu ostatnich 7 dni przed badaniem. Największa aktywność badanych koncentruje się w mediach społecznościowych takich jak Facebook, Twitter i Skype, z których codziennie korzysta 60,8% uczniów trzecich klas gimnazjów i 68,9% uczniów drugich klas szkół ponadgimnazjalnych. Więcej niż co trzeci badany z obu poziomów nauczania jest przekonany, że za dużo czasu spędza w mediach społecznościowych, a więcej niż co dziesiąty – że za dużo gra na urządzeniach elektronicznych.

Więcej niż co piąty młody człowiek grał chociaż raz w gry hazardowe, tj. takie gdzie stawia się pieniądze i można je wygrać. W czasie ostatnich 30 dni takie zachowanie zadeklarowało 10,5% uczniów trzecich klas gimnazjów i 12,5% uczniów drugich klas szkół ponadgimnazjalnych.

WPROWADZENIE

Idea paneuropejskiej współpracy w badaniach szkolnych na temat używania substancji psychoaktywnych powstała wśród badaczy tej problematyki skupionych wokół Rady Europy (Co-operation Group to Combat Drug Abuse and Illicit Trafficking in Drugs - Pompidou Group). Sprowadza się ona do uzgodnienia i na ile to możliwe wystandardyzowania metodologicznych warunków badań w różnych krajach, tak aby ich wyniki uczynić maksymalnie porównywalnymi. Badania zainicjowane przez tę grupę przyjęły formę wieloletniego programu badawczego zatytułowanego: „European School Survey Project on Alcohol and Drugs” (ESPAD) i prowadzone są co cztery lata według tych samych wystandardyzowanych technik, co umożliwia porównywalność nie tylko w przestrzeni ale i w czasie. Polska włączając się do tego projektu uzyskała możliwość śledzenia zarówno rozmiarów zjawiska jak i jego trendów rozwojowych na szerokim tle sytuacji w Europie i w poszczególnych jej krajach.

ESPAD jest pierwszym ogólnopolskim badaniem spełniającym warunki międzynarodowej porównywalności i jednocześnie podjętym z intencją śledzenia trendu w zakresie używania substancji przez młodzież szkolną. Badanie ESPAD zrealizowano w Polsce już pięciokrotnie: w 1995 r. w 1999 r., 2003 r., w 2007 r. oraz w 2011 r. na próbach losowych uczniów klas I i III szkół ponadpodstawowych (wg starego systemu edukacji) oraz klas III gimnazjów i klas II szkół ponadgimnazjalnych (wg nowego systemu edukacji). W 1995 r. badanie objęło 26 krajów europejskich, w tym Polskę, w 2011 r. w badaniu uczestniczyło już 39 krajów naszego kontynentu. Badanie ESPAD wspierane jest przez Europejskie Centrum Monitorowania Narkotyków i Narkomanii (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction – EMCDDA), bowiem dostarcza danych w zakresie jednego z pięciu kluczowych wskaźników, tj. używania narkotyków w populacji generalnej.

Jak pokazały wyniki dotychczasowych badań ogólnopolskich picie alkoholu przez młodzież stało się niemal statystyczną normą. Używanie substancji nielegalnych stawało się coraz bardziej widocznym problemem. Pod

względem rozpowszechnienia używania leków uspokajających i nasennych bez przepisu lekarza polskie piętnastolatki plasują się na pierwszym miejscu w Europie. Wszystkie te napawające niepokojem zjawiska podlegają dynamice, stąd potrzeba monitorowania. Istotną cechą problemu używania substancji psychoaktywnych przez młodzież jest jego nierównomierna dystrybucji na terenie kraju. Generalnie problem ten bardziej rozpowszechniony jest w wielkich miastach. Na zróżnicowania związane ze stopniem urbanizacji nakładają się zróżnicowania regionalne. Zarówno ogólna strategia zapobiegawcza, jak konkretne działania profilaktyczne podejmowane zarówno w skali kraju, jak i na poziomie regionalnym i lokalnym wymagają wiedzy o rozmiarach i trendach w rozwoju zjawiska, stąd potrzeba podejmowania także badań w skali lokalnej i regionalnej. Wyniki badań ogólnopolskich mogą okazać się kiepskim przybliżeniem lokalnego obrazu zjawiska.

CEL BADANIA

Badanie miało na celu przede wszystkim pomiar natężenia zjawiska używania przez młodzież substancji psychoaktywnych. Podstawowymi pytaniami badawczymi były zatem pytania o liczby młodych ludzi, którzy mieli doświadczenia z tego typu substancjami oraz o stopień nasilenia tych doświadczeń. Celem badania była jednak również próba identyfikacji i pomiaru czynników wpływających na rozmiary zjawiska, zarówno po stronie popytu jak podaży. W badaniu poruszono zatem takie kwestie, jak dostępność substancji psychoaktywnych, zarówno w wymiarze fizycznym jak psychologicznym, gotowość do podjęcia prób z tymi środkami, przekonania na temat ich szkodliwości, doświadczenia w zakresie problemów związanych z ich używaniem.

Wszystkie te kwestie zostały poddane pomiarowi ilościowemu w celu dokonania oszacowań dla młodzieży Województwa Świętokrzyskiego.

POPULACJA I PRÓBA

Założono objęcie badaniem dwóch kohort młodzieży – młodzież urodzoną w 1999 roku (wiek: 15-16 lat w momencie badania) i 1997 r. (wiek: 17-18 lat w momencie badania). Podejście kohortowe, przy zdefiniowaniu kohorty przez rok urodzenia, podyktowane było względami międzynarodowej porównywalności. Przy silnym zróżnicowaniu systemów szkolnych w Europie rok urodzenia jest jedynym wspólnym kryterium zapewniającym porównywalność badanych populacji. Założono, że 95% tej młodzieży uczęszcza do szkół, w zdecydowanej większości do trzecich klas gimnazjów i drugich klas szkół ponadgimnazjalnych (licea ogólnokształcące, licea profilowane, technika, zasadnicze szkoły zawodowe). W związku z tym próba badawcza została pobrana spośród młodzieży szkolnej z tych typów szkół i poziomów klas.

Schemat losowania przewidywał równomierny rozkład próby w województwie przy maksymalnym jej rozproszeniu. Operatem losowania była lista szkół MEN zawierająca informacje o liczbie klas w każdej ze szkół. Jednostką losowania była klasa szkolna, próba miała zatem charakter klastrowo–warstwowy. Schemat doboru zakładał losowy dobór dwustopniowy. Najpierw losowano szkoły, a następnie klasy. Szkoły były losowane z prawdopodobieństwami proporcjonalnymi do liczby uczniów z danego poziomu nauczania, tak aby wszystkie każdy uczeń miał jednakowe szanse znalezienia się w próbie, niezależnie od wielkości szkoły i wielkości klasy. Klasy dobierane były w losowaniu prostym. W klasach badaniu poddawano wszystkich obecnych w tym czasie uczniów, niezależnie od roku urodzenia.

Zrealizowana próba uczniów Województwa Świętokrzyskiego włączona do analiz liczyła 1033 uczniów trzecich klas gimnazjów oraz 1011 uczniów drugich klas szkół ponadgimnazjalnych. Wśród gimnazjalistów 51,8% stanowiły dziewczęta, zaś 48,2% - chłopcy. W grupie uczniów szkół ponadgimnazjalnych było 55,2% dziewcząt oraz 44,8% chłopców.

Wyniki prezentowane w raporcie obejmują nie tylko młodzież urodzoną w 1999 r. oraz w 1997 r., ale wszystkich uczniów trzecich klas gimnazjów i drugich klas szkół ponadgimnazjalnych. Na potrzeby porównań międzynarodowych eliminowani z próby są uczniowie drugorocznicy oraz ci, którzy wcześniej rozpoczęli karierę szkolną.

PROCEDURA BADAWCZA

Badanie zostało realizowane w maju i czerwcu 2015 r. metodą ankiety audytoryjnej przez zespół ankieterów rekrutujący się spoza systemu oświaty i wychowania. Jako ankieterzy byli zatrudniani przede wszystkim ludzie młodzi, głównie studenci, o łatwym kontakcie z młodzieżą szkolną. Ankieterzy zostali przeszkoleni oraz wyposażeni w szczegółową pisemną instrukcję. Do ich zadań, poza przeprowadzeniem badania w klasie, należało przygotowanie raportu zawierającego, obok opisu realizacji badania, informacje o klasie oraz o uczniach nieobecnych w trakcie badania. Praca ankieterów była wyrywkowo kontrolowana przez koordynatorów.

Nawiązanie kontaktu z wylosowanymi szkołami należało do obowiązków ankietera. Udział szkoły w badaniu negocjowany był także bezpośrednio przez ankietera. Wylosowane szkoły zostały wcześniej poinformowane o planowanym badaniu oraz o wsparciu Ministerstwa Edukacji dla tego przedsięwzięcia.

W procedurze badania położono bardzo duży nacisk na zapewnienie respondentom maksimum poczucia bezpieczeństwa oraz pełnej anonimowości. Służyły temu:

- wymóg nieobecności nauczyciela w klasie w trakcie badania,
- reguły postępowania ankietera (np. nie mógł on chodzić po klasie i zaglądać uczniom w kwestionariusze),
- specjalna procedura zwrotu wypełnionego kwestionariusza polegająca na umieszczeniu go przez ucznia w kopercie, a następnie zaklejeniu jej.

Uczniowie w instrukcji otrzymali zapewnienie o pełnej anonimowości badań, zarówno na poziomie pojedynczych uczniów, jak również całej szkoły. Oznacza to, że tajemnicą objęte są również wyniki na poziomie szkół.

Ankieterzy po sprawdzeniu kompletności materiałów przekazywali je do Instytutu za pośrednictwem instruktorów lokalnych. Ankiety po zarejestrowaniu zostały poddane procedurze sprawdzenia. Następnie założono i zweryfikowano zbiór danych. Obliczenia wyników badania zostały wykonane za pomocą pakietu statystycznego SPSS for Windows ver. 21.

WYNIKI

Prezentację wyników rozpoczniemy od rozpowszechnienia używania różnych substancji psychoaktywnych: najpierw tytoniu, potem napojów alkoholowych a w końcu pozostałych środków, w tym nielegalnych. Następnie przytoczymy wyniki odnoszące się do problemów jakich doświadcza młodzież w związku z używaniem substancji. Dalej zajmiemy się kwestią dostępności poszczególnych substancji. Następnie omówimy postrzegane ryzyko używania poszczególnych substancji oraz oceny badanych odnoszące się do rozmiarów sięgania po nie w ich najbliższym otoczeniu. Później zobaczymy, jaki stosunek do używania substancji przez uczniów mają ich rodzice. Na koniec przyjrzymy się kwestiom korzystania przez młodzież nowych mediów elektronicznych oraz problemowi gier hazardowych.

Palenie tytoniu

Rozpowszechnienie palenia tytoniu było badane w dwóch wymiarach czasowych - całego życia respondenta oraz ostatnich 30 dni przed badaniem. Pierwszy z nich pozwala na ustalenie zasięgu zjawiska eksperymentowania z tą substancją, tzn. podejmowania prób palenia tytoniu. Drugi przydatny jest do uchwycenia rozmiarów grupy aktualnie palących, a także palących okazjonalnie lub regularnie.

Dane na temat doświadczeń z paleniem tytoniu zebranych na przestrzeni całego życia zawiera tabela 1.

Tabela 1. Palenie tytoniu kiedykolwiek w życiu

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Nigdy nie palił	43,7	43,8
	1-2 razy	13,9	15,3
	3-5 razy	8,5	7,2
	6-9 razy	6,2	5,3
	10-19 razy	5,5	5,8
	20-39 razy	4,3	4,0
	40 razy lub więcej	17,9	18,5
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Nigdy nie palił	27,7	28,5
	1-2 razy	13,9	12,5
	3-5 razy	8,7	7,6
	6-9 razy	4,3	5,7
	10-19 razy	7,3	6,2
	20-39 razy	4,7	5,2
	40 razy lub więcej	33,5	34,2

W czasie całego życia, jakiegokolwiek doświadczenia z paleniem miało 56,3% uczniów klas trzecich gimnazjów i 72,3% uczniów klas drugich szkół ponadgimnazjalnych. Wśród uczniów, którzy podejmowali próby palenia można wyróżnić frakcję osób, które paliły nie więcej niż 5 razy w swoim życiu. Frakcja ta liczy 22,4% gimnazjalistów i 22,6% uczniów starszych. Jednocześnie 17,9% z pierwszej grupy i 33,5% z drugiej paliło 40 razy lub więcej. Te ostatnie frakcje badanych to osoby, których palenie wyszło poza fazę eksperymentowania.

Poziom rozpowszechnienia palenia tytoniu jest podobny w Województwie Świętokrzyskim i w całym kraju. Zbliżony jest również odsetek uczniów, którzy palili co najmniej 40 razy w życiu.

Palenie tytoniu jest zróżnicowane ze względu na płeć badanych (tabele 2. i 3.).

Tabela 2. Palenie tytoniu kiedykolwiek w życiu przez chłopców

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Nigdy nie palił	41,7	42,3
	1-2 razy	12,8	16,4
	3-5 razy	8,3	7,2
	6-9 razy	5,9	4,9
	10-19 razy	4,7	5,2
	20-39 razy	3,8	3,6
	40 razy lub więcej	22,9	20,4
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Nigdy nie palił	30,4	27,4
	1-2 razy	13,1	12,6
	3-5 razy	6,2	7,5
	6-9 razy	3,6	5,6
	10-19 razy	6,2	5,6
	20-39 razy	3,8	4,5
	40 razy lub więcej	36,7	36,9

Zarówno odsetki uczniów, którzy podejmowali próby z paleniem, jak i tych, którzy wyszli poza fazę pojedynczych prób są wyższe wśród chłopców, niż wśród dziewcząt. Prawidłowość ta obowiązuje w obu badanych kohortach.

W Województwie Świętokrzyskim odsetek chłopców zarówno podejmujących próby palenia, jak i palących co najmniej 40 razy w życiu, jest zbliżony do wyniku w całym kraju. W grupie dziewcząt z III klas gimnazjów wartości obu wskaźników są również podobne. Natomiast odsetek dziewcząt ze starszych klas, które podejmowały próby palenia jest nieznacznie niższy w badanym województwie w porównaniu do całego kraju.

Tabela 3. Palenie tytoniu kiedykolwiek w życiu przez dziewczęta

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Nigdy nie palił	45,8	45,5
	1-2 razy	15,1	14,3
	3-5 razy	8,5	7,1
	6-9 razy	6,6	5,7
	10-19 razy	6,2	6,4
	20-39 razy	4,5	4,4
	40 razy lub więcej	13,4	16,7
II klasy szkół ponad- gimnazjalnych	Nigdy nie palił	25,4	29,5
	1-2 razy	14,6	12,5
	3-5 razy	10,8	7,7
	6-9 razy	4,9	5,9
	10-19 razy	8,3	6,8
	20-39 razy	5,4	5,8
	40 razy lub więcej	30,8	31,8

W czasie ostatnich 30 dni przed badaniem paliło 27,3% piętnastolatków i 39,3% siedemnastolatków (tabela 4.).

Wśród nich, odnotowujemy znaczne zróżnicowanie pod względem nasilenia palenia. Warto odnotować, że badani z obu poziomów nauczania w podobnych odsetkach zaliczali się do grupy palących rzadziej niż raz dziennie (11,6% uczniów z młodszej kohorty i 14,3% uczniów ze starszej kohorty). Niższe odsetki palących codziennie w ilości przekraczającej 6 papierosów dziennie odnotowano wśród uczniów gimnazjów – 8,3% niż wśród młodzieży ze starszych klas – 13,6%.

Tabela 4. Palenie tytoniu w czasie ostatnich 30 dni

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Nie	72,7	73,6
	Mniej niż 1 papieros na tydzień	8,3	7,9
	Mniej niż 1 papieros dziennie	3,3	4,0
	1-5 papierosów dziennie	7,4	7,7
	6-10 papierosów dziennie	3,9	3,5
	11-20 papierosów dziennie	2,1	1,8
	Więcej niż 20 papierosów dziennie	2,3	1,5
II klasy szkół ponad- gimnazjalnych	Nie	60,7	58,3
	Mniej niż 1 papieros na tydzień	9,2	10,4
	Mniej niż 1 papieros dziennie	5,1	5,5
	1-5 papierosów dziennie	11,5	11,7
	6-10 papierosów dziennie	8,2	7,9
	11-20 papierosów dziennie	2,8	4,4
	Więcej niż 20 papierosów dziennie	2,6	1,9

Uczniowie w Województwie Świętokrzyskim palili tytoń w czasie ostatnich 30 dni podobnie często jak uczniowie w całym kraju. Rozpowszechnienie codziennego palenia w ilości co najmniej 10 papierosów w ciągu doby było również zbliżone na obu analizowanych obszarach. Prawidłowości te dotyczą zarówno gimnazjalistów, jak uczniów szkół ponadgimnazjalnych.

Rozpowszechnienie aktualnego palenia okazało się być zależne od płci zarówno wśród młodszej, jak i wśród starszej młodzieży (tabele 5. i 6.).

Tabela 5. Palenie tytoniu w czasie ostatnich 30 dni wśród chłopców

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Nie	70,7	73,6
	Mniej niż 1 papieros na tydzień	5,3	7,4
	Mniej niż 1 papieros dziennie	3,0	3,9
	1-5 papierosów dziennie	8,9	7,5
	6-10 papierosów dziennie	6,1	3,7
	11-20 papierosów dziennie	2,8	2,1
	Więcej niż 20 papierosów dziennie	3,2	1,8
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Nie	59,9	56,8
	Mniej niż 1 papieros na tydzień	6,2	8,9
	Mniej niż 1 papieros dziennie	6,5	4,5
	1-5 papierosów dziennie	9,8	10,7
	6-10 papierosów dziennie	10,0	9,7
	11-20 papierosów dziennie	4,5	6,6
	Więcej niż 20 papierosów dziennie	3,1	2,7

W obu badanych kohortach wyższy odsetek chłopców niż dziewcząt deklarował aktualne palenie, przy czym w starszej kohorcie różnica jest bardzo niewielka. W klasach trzecich gimnazjów przynajmniej raz w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem paliło 25,4% dziewcząt oraz 29,3% chłopców, w klasach drugich szkół z poziomu ponadgimnazjalnego w czasie ostatnich 30 dni paliło 38,7% dziewcząt oraz 40,1% chłopców. Codzienne palenie w ilościach przekraczających 10 papierosów dziennie deklarowało więcej chłopców niż dziewcząt - w klasach trzecich gimnazjów odpowiednio 6,0% i 3,0%, w klasach drugich szkół z poziomu ponadgimnazjalnego – 7,6% i 3,5%.

Tabela 6. Palenie tytoniu w czasie ostatnich 30 dni wśród dziewcząt

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Nie	74,6	73,7
	Mniej niż 1 papieros na tydzień	10,9	8,4
	Mniej niż 1 papieros dziennie	3,6	4,2
	1-5 papierosów dziennie	6,0	7,8
	6-10 papierosów dziennie	1,9	3,4
	11-20 papierosów dziennie	1,5	1,5
	Więcej niż 20 papierosów dziennie	1,5	1,1
II klasy szkół ponad- gimnazjalnych	Nie	61,3	59,5
	Mniej niż 1 papieros na tydzień	11,6	11,8
	Mniej niż 1 papieros dziennie	4,0	6,3
	1-5 papierosów dziennie	13,0	12,5
	6-10 papierosów dziennie	6,7	6,2
	11-20 papierosów dziennie	1,3	2,5
	Więcej niż 20 papierosów dziennie	2,2	1,1

W Województwie Świętokrzyskim palenie tytoniu w czasie ostatnich 30 dni w obu kohortach było częściej deklarowane przez chłopców niż przez dziewczęta. Natomiast na terenie całego kraju taka prawidłowość obowiązywała jedynie w starszym roczniku. Dziewczęta i chłopcy z III klas gimnazjów podobnie często deklarowali palenie tytoniu w czasie ostatnich 30 dni. Palenie więcej niż 10 papierosów dziennie było bardziej rozpowszechnione wśród chłopców na obu analizowanych obszarach.

Picie napojów alkoholowych

Napoje alkoholowe są najbardziej rozpowszechnioną substancją psychoaktywną wśród młodzieży szkolnej, podobnie jak ma to miejsce w dorosłej części społeczeństwa. Próby picia ma za sobą 85,8% gimnazjalistów

z klas trzecich i 96,3% uczniów drugich klas szkół ponadgimnazjalnych (tabela 7.).

Tabela 7. Picie napojów alkoholowych

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Kiedykolwiek w życiu	85,8	83,8
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	77,2	71,7
	W czasie 30 dni przed badaniem	55,8	48,6
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Kiedykolwiek w życiu	96,3	95,8
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	93,6	92,7
	W czasie 30 dni przed badaniem	81,7	82,3

W czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem piło jakiegokolwiek napoje alkoholowe 77,2% młodszych uczniów i 93,6% uczniów starszych. Warto zauważyć, że odsetki konsumentów alkoholu, definiowanych jako osoby, które piły jakiegokolwiek napój alkoholowy w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem, w przypadku uczniów młodszych nie odbiegają znacznie od odsetków konsumentów stwierdzanych w badaniach na populacji osób dorosłych.

Na tym tle nie dziwi wyższy odsetek konsumentów w klasach starszych - większość uczniów z tych klas w momencie badania zbliżała się do wieku dorosłości. Niewiele niższy odsetek konsumentów alkoholu wśród uczniów klas trzecich gimnazjów - głównie piętnastolatków powinien budzić niepokój spoglądając na rzecz, czy to z perspektywy zdrowia publicznego, czy norm prawnych. Jak pokazują wyniki badania, wśród piętnastolatków picie alkoholu stanowi normę, przynajmniej w sensie statystycznym.

W porównaniu do całego kraju, w Województwie Świętokrzyskim odnotowano wyższy odsetek gimnazjalistów, którzy pili napoje alkoholowe. Ta prawidłowość dotyczy wszystkich okresów czasowych, przy czym w najmniejszym stopniu picia kiedykolwiek w życiu. W starszej kohorcie analogiczne odsetki były zbliżone w badanym województwie i w kraju ogółem. Za wskaźnik względnie częstego używania alkoholu przyjęto picie w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem. Jakiegokolwiek napoje alkoholowe w tym czasie piło 55,8% uczniów z grupy młodszej i 81,7% uczniów z grupy starszej. Trzeba przypomnieć, że badanie było realizowane w maju i w czerwcu - okres ostatnich 30 dni przypadał zatem na kwiecień i maj, w zależności od tego kiedy, który z badanych wypełniał ankietę. Okres ten nie obejmował zatem świąt, karnawału, czy wakacji, które jak można przypuszczać szczególnie sprzyjają okazjom do picia.

Rozpowszechnienie picia alkoholu okazało się zróżnicowane ze względu na płeć odwrotnie, niż można by tego oczekiwać (tabele 8. i 9.). W młodszej grupie wiekowej więcej dziewcząt niż chłopców deklaroowało picie alkoholu kiedykolwiek w życiu (odpowiednio 87,3% i 84,2%) i w ciągu ostatnich 12 miesięcy (odpowiednio 78,4% i 75,8%). Jedynie w przypadku konsumpcji w ciągu ostatnich 30 dni mniej dziewcząt niż chłopców deklaroowało picie alkoholu w tym czasie (odpowiednio 54,5% i 57,3%). Podobne prawidłowości zaobserwowano w starszej grupie, przy czym w przypadku picia w ciągu ostatnich 30 dni przed badaniem odsetek chłopców i dziewcząt deklaruujących takie zachowanie był identyczny (81,7%).

Wyniki te zdają się wskazywać kontynuację procesu wyrównywania różnic we wzorach picia między dziewczętami i chłopcami, który wiązać można z procesem emancypacji dziewcząt. Picie alkoholu w naszej kulturze, to raczej domena mężczyzn. Wśród dorosłych mieszkańców naszego kraju spotykamy wielokrotnie więcej niepijących kobiet, niż mężczyzn abstynentów. Wśród nastolatków proporcje te są wyrównane.

Tabela 8. Picie napojów alkoholowych wśród chłopców

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Kiedykolwiek w życiu	84,2	84,1
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	75,8	72,7
	W czasie 30 dni przed badaniem	57,3	50,2
II klasy szkół ponad-gimnazjalnych	Kiedykolwiek w życiu	95,7	95,6
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	92,6	92,4
	W czasie 30 dni przed badaniem	81,7	83,0

Tabela 9. Picie napojów alkoholowych wśród dziewcząt

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Kiedykolwiek w życiu	87,3	83,3
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	78,4	70,7
	W czasie 30 dni przed badaniem	54,5	47,1
II klasy szkół ponad-gimnazjalnych	Kiedykolwiek w życiu	96,7	96,0
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	94,3	92,9
	W czasie 30 dni przed badaniem	81,7	81,7

Rozpowszechnienie picia napojów alkoholowych wśród chłopców w Województwie Świętokrzyskim pozostaje na poziomie zbliżonym do wyników w całym kraju. Jedynie w przypadku chłopców z młodszej kohorty

zaobserwowano większe, w porównaniu do Polski ogółem, odsetki pijących w ciągu ostatnich 30 dni przed badaniem. Z kolei dziewczęta z młodszej grupy wiekowej w Województwie Świętokrzyskim częściej deklarowały spożycie napojów alkoholowych niż ich rówieśniczki na terenie całego kraju. Ta prawidłowość dotyczy obu kohort oraz wszystkich analizowanych okresów czasowych. Rozpowszechnienie picia napojów alkoholowych wśród dziewcząt ze starszej grupy wiekowej w Województwie Świętokrzyskim pozostaje na poziomie zbliżonym do wyników w całym kraju.

Konsumpcję poszczególnych typów napojów alkoholowych prześledzimy na przykładzie doświadczeń alkoholowych zebranych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem (tabela 10.). Zarówno w trzecich klasach gimnazjów, jak wśród młodzieży starszej najwyższe odsetki konsumentów ma piwo, na drugim miejscu jest wódka a dopiero na trzecim wino. Każdy z trzech typów napojów jest bardziej popularny w klasach ponadgimnazjalnych w porównaniu z klasami gimnazjalnymi.

Tabela 10. Picie poszczególnych napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Piwo	58,9	51,3
	Cider	11,8	9,0
	Alcopop	9,3	5,3
	Wino	25,7	21,1
	Wódka	38,5	33,1
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Piwo	79,4	78,9
	Cider	17,9	14,9
	Alcopop	10,5	8,4
	Wino	39,8	37,7
	Wódka	63,5	65,2

Wódkę pił, co najmniej raz w ciągu ostatnich trzydziestu dni, więcej niż co trzeci badany gimnazjalista (38,5%) i więcej niż co drugi uczeń szkoły wyższego poziomu (63,5%). Picie piwa zdarzyło się w tym czasie większości badanych, ponad połowie gimnazjalistów (58,9%) i ponad dwóm trzecim uczniów starszych (79,4%). Wino piła jedna czwarta młodszej młodzieży objętej badaniem (25,7%) i ponad jedna trzecia uczniów ze starszej grupy (39,8%).

Rozpowszechnienie picia piwa, wina i wódki w młodszej kohorcie jest zauważalnie wyższe w Województwie Świętokrzyskim w porównaniu do całego kraju. Spożycie tych napojów przez uczniów II klas szkół ponadgimnazjalnych pozostaje na poziomie zbliżonym do obserwowanego w Polsce ogółem.

Płeć wprowadza istotne różnice w obrazie popularności poszczególnych trunków. W tabelach 11. i 12. zebrano dane o odsetkach chłopców i dziewcząt pijących każdy z trunków w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem.

Tabela 11. Picie poszczególnych napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem wśród chłopców

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Piwo	63,6	53,6
	Cider	11,5	9,3
	Alcopop	10,7	5,9
	Wino	22,9	17,8
	Wódka	42,4	33,6
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Piwo	80,1	81,2
	Cider	19,5	15,4
	Alcopop	10,7	8,8
	Wino	31,3	29,2
	Wódka	65,7	68,4

Tabela 12. Picie poszczególnych napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem wśród dziewcząt

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Piwo	54,3	49,0
	Cider	12,2	8,6
	Alcopop	8,2	4,7
	Wino	28,4	24,3
	Wódka	34,9	32,7
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Piwo	78,7	76,9
	Cider	16,6	14,5
	Alcopop	10,3	8,0
	Wino	47,0	45,2
	Wódka	61,7	62,4

W trzecich klasach gimnazjów, zarówno wśród chłopców jak i wśród dziewcząt, na pierwszym miejscu jest piwo, potem wódka i wino. Podobnie jest w klasach starszych.

W obu grupach w przypadku piwa i wódki odsetki pijących w czasie ostatnich 30 dni są wyższe wśród chłopców niż wśród dziewcząt. W przypadku wina dziewczęta częściej niż chłopcy zaliczają się do pijących w czasie ostatnich 30 dni. Prawidłowość ta dotyczy uczniów z obu kohort.

Chłopcy z III klas gimnazjum z Województwa Świętokrzyskiego częściej niż ich rówieśnicy w całym kraju deklarowali picie piwa, wódki i wina. Popularność tych napojów w starszych klasach pozostawała na zbliżonym poziomie na obu analizowanych obszarach. Podobną prawidłowość zaobserwowano w przypadku dziewcząt, przy czym popularność wódki w młodszej grupie była tylko nieznacznie większa w Województwie Świętokrzyskim w porównaniu do całego kraju.

Wskaźnikiem wielkości konsumpcji przy jednej okazji każdego z napojów alkoholowych było pytanie o ilość wypitą przy ostatniej okazji konsumpcji tych trunków.

Wielkości spożycia przy jednej okazji piwa, wina i wódki oraz dwóch względnie nowych na naszym rynku napojów alkoholowych tj. cidera i alkopopu (tabele od 13. do 17.) są silnie zróżnicowane, zarówno wśród uczniów klas trzecich gimnazjów, jak i klas drugich szkół ponadgimnazjalnych.

Tabela 13. Ilość piwa wypita przy ostatniej okazji picia alkoholu

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Nigdy nie pije piwa	21,5	24,6
	Ostatnim razem nie pił piwa	17,2	14,5
	Poniżej 0,5 litra	22,3	25,3
	Powyżej 0,5 do 1 litra	29,3	25,5
	Powyżej 1 litra do 2 litrów	6,6	6,4
	Powyżej 2 litrów	3,0	3,7
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Nigdy nie pije piwa	7,6	8,5
	Ostatnim razem nie pił piwa	16,6	16,8
	Poniżej 0,5 litra	18,3	18,5
	Powyżej 0,5 do 1 litra	41,5	38,0
	Powyżej 1 litra do 2 litrów	9,4	11,0
	Powyżej 2 litrów	6,5	7,1

Typową ilością piwa konsumowaną przy jednej okazji przez uczniów młodszych jest od 0,5 litra do litra (29,3%) lub poniżej 0,5 litra (22,3%). W klasach starszych najczęściej pije się między 0,5 litra, a 1 litrem tego napoju (41,5%).

Porównanie rozkładów wielkości spożycia piwa przez uczniów klas III gimnazjów i klas II ponadgimnazjalnych w Województwie Świętokrzyskim i w całym kraju nie ujawnia znaczących różnic.

Mniej informacji mamy o wielkości spożycia wina i wódki przy jednej okazji, bowiem znacznie mniej badanych piło te trunki w czasie swojej ostatniej okazji. Rozkłady odpowiedzi pokazują jednak wyraźnie odmienny charakter tych dwóch napojów. W przypadku wina badani grupują się w rejonie niższych wartości, w przypadku wódki rozkład jest bardziej równomierny z lekkim przechyłem w stronę większych ilości, szczególnie wśród drugoklasistów ze szkół ponadgimnazjalnych.

Tabela 14. Ilość wina wypita przy ostatniej okazji picia alkoholu

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Nigdy nie pije wina	41,4	45,5
	Ostatnim razem nie pił wina	31,7	29,5
	Poniżej 100 gram	17,7	15,7
	Powyżej 100 gram do 200 gram	4,5	5,0
	Powyżej 200 gram do 749 gram	2,5	2,2
	750 gram lub więcej	2,3	2,1
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Nigdy nie pije wina	19,7	23,8
	Ostatnim razem nie pił wina	48,7	47,7
	Poniżej 100 gram	14,6	15,7
	Powyżej 100 gram do 200 gram	9,2	6,4
	Powyżej 200 gram do 749 gram	2,9	3,1
	750 gram lub więcej	4,9	3,3

W młodym pokoleniu, podobnie jak wśród dorosłych, wino i wódka zdają się pełnić inne funkcje. Picie wina ma wyraźnie bardziej symboliczny charakter, stąd wystarczają mniejsze ilości. Wódka zaś służy głównie jako intoksykant, stąd pije się jej więcej.

Porównanie rozkładów wielkości spożycia wina i wódki w Województwie Świętokrzyskim i w całym kraju nie ujawnia żadnych znaczących różnic

Tabela 15. Ilość napojów spirytusowych wypita przy ostatniej okazji picia alkoholu

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Nigdy nie piję wódki	36,9	42,6
	Ostatnim razem nie pił wódki	24,4	21,6
	Poniżej 50 gram	9,9	9,9
	Powyżej 50 gram do 100 gram	9,1	7,8
	Powyżej 100 gram do 250 gram	7,6	7,8
	Powyżej 250 gram	12,2	10,3
II klasy szkół ponad-gimnazjalnych	Nigdy nie piję wódki	12,7	14,8
	Ostatnim razem nie pił wódki	36,2	33,8
	Poniżej 50 gram	7,5	7,6
	Powyżej 50 gram do 100 gram	8,8	8,7
	Powyżej 100 gram do 250 gram	11,8	11,3
	Powyżej 250 gram	23,1	23,8

Najmniej informacji zebrano na temat nowych napojów alkoholowych. Tylko nieliczni pili je podczas swojej ostatniej okazji alkoholowej. Napoje te nie zdobyły sobie jeszcze, jak widać, dużej popularności. Pite są one raczej w niewielkich ilościach.

Zarówno cider jak i alkopop, tak popularne wśród młodzieży w krajach Zachodniej Europy, szczególnie młodszej, w Polsce nie zdobyły sobie jak na razie większego uznania, przynajmniej wśród nastolatków.

Wedle wyników badań nie ma znaczących różnic między Województwem Świętokrzyskim i całym krajem, ani w popularności tych napojów, ani w wielkości spożycia jednorazowego u tych, którzy po te napoje sięgają. Wyjątek stanowią jedynie uczniowie z III klas gimnazjów, którzy nieco częściej deklarują picie cydru i alkopopu niż ma to miejsce w przypadku kraju ogółem.

Tabela 16. Ilość cydru wypita przy ostatniej okazji picia alkoholu

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Nigdy nie pije cydru	71,7	77,6
	Ostatnim razem nie pił cydru	17,5	14,3
	Poniżej 0,5 litra	5,4	3,9
	Powyżej 0,5 do 1 litra	3,9	2,8
	Powyżej 1 litra do 2 litrów	0,8	0,8
	Powyżej 2 litrów	0,7	0,7
II klasy szkół ponad- gimnazjalnych	Nigdy nie pije cydru	58,9	61,6
	Ostatnim razem nie pił cydru	30,3	29,2
	Poniżej 0,5 litra	5,2	4,5
	Powyżej 0,5 do 1 litra	3,4	3,5
	Powyżej 1 litra do 2 litrów	0,8	0,7
	Powyżej 2 litrów	1,4	0,6

Tabela 17. Ilość alkopopu wypita przy ostatniej okazji picia alkoholu

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Nigdy nie pije alkopopu	77,7	84,8
	Ostatnim razem nie pił alkopopu	14,3	10,6
	Poniżej 0,5 litra	2,9	1,6
	Powyżej 0,5 do 1 litra	3,8	1,4
	Powyżej 1 litra do 2 litrów	0,6	1,0
	Powyżej 2 litrów	0,8	0,6
II klasy szkół ponad- gimnazjalnych	Nigdy nie pije alkopopu	72,0	74,4
	Ostatnim razem nie pił alkopopu	21,7	20,8
	Poniżej 0,5 litra	2,1	2,3
	Powyżej 0,5 do 1 litra	2,1	1,7
	Powyżej 1 litra do 2 litrów	0,7	0,3
	Powyżej 2 litrów	1,3	0,5

Dane z tabel 16. i 17. pokazują, że każdy z tych napojów pojawia się we wzorze ostatniej konsumpcji napojów alkoholowych jedynie u 5-9% badanych, niezależnie od tego, czy mowa o gimnazjalistach, czy o uczniach szkół ponadgimnazjalnych. Zdecydowana większość uczniów z obu grup w ogóle tych napojów nie pije. Ci nieliczni, którzy ostatnio pili cider lub alcopop, w większości wypili nie więcej niż 1 litr.

Szczególnie niebezpieczne dla zdrowia młodego człowieka, jak również dla porządku publicznego, jest picie w znacznych ilościach, a szczególnie prowadzących do silnego upijania się.

Kwestię nietrzeźwości badano przy użyciu pytania, w którym nietrzeźwość została zdefiniowana poprzez wskaźniki behawioralne (zataczanie się, bełkotanie, utrata pamięci). Takie sformułowanie pytania spowodowało, że chwytła ono stany silnego upicia, tak zatem trzeba interpretować wyniki. Rozkłady odpowiedzi na to pytanie zawarto w tabeli 18.

Tabela 18. Silne upicie się tzn. wypicie tyle, żeby np. zataczać się, bełkotać, nie pamiętać co się działo

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Kiedykolwiek w życiu	40,6	36,9
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	30,0	27,6
	W czasie 30 dni przed badaniem	13,5	12,5
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Kiedykolwiek w życiu	64,2	64,4
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	45,1	46,9
	W czasie 30 dni przed badaniem	21,2	19,7

Stanu silnego upojenia alkoholem doświadczyła chociaż raz w życiu prawie połowa młodszych uczniów (40,6%) i blisko dwie trzecie uczniów ze starszej grupy (64,2%). W czasie ostatnich 30 dni w stanie silnego upicia się było 13,5% uczniów trzecich klas gimnazjów i 21,2% uczniów drugich klas szkół ponadgimnazjalnych.

Silne upijanie się przez uczniów z III klas gimnazjów kiedykolwiek w życiu, a także w czasie 12 miesięcy i 30 dni przed badaniem zdarzało się w Województwie Świętokrzyskim nieco częściej niż w całym kraju. W przypadku starszej grupy rozpowszechnienie tego problemu było podobne na obu analizowanych obszarach i we wszystkich okresach czasowych.

Wskaźniki silnego upijania się są zróżnicowane ze względu na płeć. Przybierają one wyższe wartości u chłopców niż u dziewcząt (tabela 19.). Szczególnie wyraźne różnice obserwujemy w odsetkach starszych dziewcząt i chłopców deklarujących silne upicie się w czasie ostatnich 12 miesięcy (odpowiednio 41,7% i 49,1%) i ostatnich 30 dni przed badaniem (odpowiednio 17,4% i 25,6%).

Porównanie odsetków silnego upijania się w Województwie Świętokrzyskim i w całym kraju pokazuje, że zarówno chłopcy, jak i dziewczęta z niższego poziomu nauczania z Województwa Świętokrzyskiego nieco częściej potwierdzali silne upicie się kiedykolwiek w życiu. Nie zaobserwowano znaczących różnic między analizowanymi obszarami w przypadku upijania się w czasie 12 miesięcy i 30 dni przed badaniem, ani w przypadku starszych chłopców i dziewcząt w żadnym z analizowanych okresów czasowych.

Tabela 19. Silne upicie się tzn. wypicie tyle, żeby np. zataczać się, bełkotać, nie pamiętać co się działo, wśród chłopców

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Kiedykolwiek w życiu	43,1	38,1
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	32,4	29,0
	W czasie 30 dni przed badaniem	15,2	13,1
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Kiedykolwiek w życiu	67,5	69,0
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	49,1	52,2
	W czasie 30 dni przed badaniem	25,6	24,7

Tabela 20. Silne upicie się tzn. wypicie tyle, żeby np. zataczać się, bełkotać, nie pamiętać co się działo, wśród dziewcząt

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Kiedykolwiek w życiu	38,2	35,7
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	27,6	26,3
	W czasie 30 dni przed badaniem	11,8	11,9
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Kiedykolwiek w życiu	61,3	60,2
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	41,7	42,3
	W czasie 30 dni przed badaniem	17,4	15,2

Pytaniem uzupełniającym naszą wiedzę o upijaniu się młodzieży był próba oszacowania na skali dziesięciopunktowej poziomu intoksykacji przy ostatnim picciu napojów alkoholowych. Jak pokazują dane z tabeli 21. odsetki badanych są dość wyrównane.

Wedle wyników badań nie ma znaczących różnic między Województwem Świętokrzyskim i całym krajem w deklarowanym poziomie intoksykacji przy ostatnim upiciu się.

Tabela 21. Nasilenie nietrzeźwości w efekcie ostatniego picia alkoholu

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Nigdy nie pił alkoholu	15,0	17,9
	1 (brak efektu)	31,0	34,2
	2	14,5	13,7
	3	10,5	9,0
	4	7,0	7,1
	5	5,0	5,1
	6	4,0	3,8
	7	5,1	3,1
	8	3,0	2,2
	9	1,9	1,5
	10 (bardzo silne upicie)	3,0	2,4
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Nigdy nie pił alkoholu	3,5	5,0
	1 (brak efektu)	28,2	25,9
	2	17,4	17,4
	3	14,1	12,8
	4	10,0	10,7
	5	8,1	8,9
	6	5,2	6,1
	7	4,3	5,5
	8	3,3	3,2
	9	2,7	1,7
	10 (bardzo silne upicie)	3,2	2,7

Jak pokazują dane z tabel 22. i 23. chłopcy w większych odsetkach niż dziewczęta potwierdzali wyższe poziomy upicia się. Było tak zarówno w klasach trzecich szkół gimnazjalnych, jak i wśród młodzieży starszej.

Tabela 22. Nasilenie nietrzeźwości wśród chłopców

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Nigdy nie pił alkoholu	15,4	17,6
	1 (brak efektu)	27,7	33,7
	2	14,0	13,1
	3	9,7	9,0
	4	7,8	7,6
	5	5,7	4,8
	6	4,7	3,9
	7	4,5	3,3
	8	3,5	2,2
	9	2,5	1,8
	10 (bardzo silne upicie)	4,5	3,0
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Nigdy nie pił alkoholu	3,1	5,1
	1 (brak efektu)	24,6	22,5
	2	14,3	15,2
	3	15,2	12,3
	4	10,7	10,9
	5	8,1	10,0
	6	6,0	7,6
	7	5,6	6,5
	8	4,5	4,0
	9	3,4	2,3
	10 (bardzo silne upicie)	4,5	3,7

Tabela 23. Nasilenie nietrzeźwości wśród dziewcząt

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Nigdy nie pił alkoholu	14,8	18,1
	1 (brak efektu)	33,9	34,7
	2	15,1	14,4
	3	11,3	8,9
	4	6,3	6,6
	5	4,4	5,3
	6	3,3	3,8
	7	5,6	2,9
	8	2,5	2,2
	9	1,3	1,3
	10 (bardzo silne upicie)	1,5	1,9
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Nigdy nie pił alkoholu	3,8	4,9
	1 (brak efektu)	31,1	29,0
	2	19,7	19,4
	3	13,3	13,2
	4	9,3	10,6
	5	8,2	8,0
	6	4,6	4,9
	7	3,3	4,5
	8	2,4	2,6
	9	2,2	1,2
	10 (bardzo silne upicie)	2,2	1,7

Wedle wyników badań nie ma znaczących różnic między Województwem Świętokrzyskim i całym krajem w deklarowanym przez chłopców i dziewczęta poziomie intoksykacji przy ostatnim upiciu się.

Niezależnie od samooceny badanych w kwestii upicia się, w badaniu przyjęto także obiektywną miarę nadmiernego spożycia przy jednej okazji. Taką miarą

było 5 drinków lub więcej. W tabeli 24. zestawiono odsetki badanych, którym zdarzało się przekraczać tę miarę.

Tabela 24. Picie nadmierne w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem

Wypicie 5 lub więcej drinków z rzędu w czasie ostatnich 30 dni			
poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Ani razu	59,4	64,2
	1 raz	17,2	14,4
	2 razy	10,0	9,7
	3-5 razy	7,7	7,0
	6-9 razy	2,7	2,3
	10 lub więcej razy	3,0	2,4
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Ani razu	37,3	36,3
	1 raz	21,5	19,7
	2 razy	17,6	17,4
	3-5 razy	13,0	15,1
	6-9 razy	5,0	5,9
	10 lub więcej razy	5,6	5,6

Warto zauważyć, że w młodszej grupie 13,4% badanych wypijało ponad 5 drinków przy jednej okazji, co najmniej co dziesięć dni. W starszej grupie takich uczniów było 23,6%.

W Województwie Świętokrzyskim odnotowano wyższy odsetek gimnazjalistów, którzy mają za sobą doświadczenie nadmiernego picia, w porównaniu do kraju ogółem. Natomiast porównanie wyników w Województwie Świętokrzyskim z wynikami na terenie całego kraju nie wykazuje istotnych różnic w częstotliwości nadmiernego picia, prawidłowość ta dotyczy obu badanych kohort.

Jak pokazują dane z tabel 25. i 26. chłopcy w większych odsetkach niż dziewczęta wypijali ponad 5 drinków przy jednej okazji, co najmniej co dziesięć

dni. Było tak zarówno w klasach trzecich szkół gimnazjalnych, jak i wśród młodzieży starszej, przy czym różnica w starszej grupie wiekowej jest większa. Wedle wyników badań nie ma znaczących różnic między Województwem Świętokrzyskim i całym krajem w poziomie nadmiernego picia przez chłopców i dziewczęta.

Tabela 25. Picie nadmierne w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem wśród chłopców

Wypicie 5 lub więcej drinków z rzędu w czasie ostatnich 30 dni			
poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Ani razu	57,7	64,6
	1 raz	16,4	13,8
	2 razy	10,2	9,4
	3-5 razy	8,6	6,7
	6-9 razy	2,9	2,6
	10 lub więcej razy	4,3	2,9
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Ani razu	33,8	33,4
	1 raz	18,6	18,0
	2 razy	19,0	18,1
	3-5 razy	16,1	16,2
	6-9 razy	5,1	6,5
	10 lub więcej razy	7,4	7,8

Tabela 26. Picie nadmierne w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem wśród dziewcząt

Wypicie 5 lub więcej drinków z rzędu w czasie ostatnich 30 dni			
poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Ani razu	60,9	63,9
	1 raz	18,0	15,1
	2 razy	9,9	10,1
	3-5 razy	6,8	7,2
	6-9 razy	2,5	2,0
	10 lub więcej razy	1,9	1,9
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Ani razu	40,3	38,9
	1 raz	23,9	21,3
	2 razy	16,5	16,7
	3-5 razy	10,5	14,1
	6-9 razy	4,7	5,3
	10 lub więcej razy	4,2	3,6

Używanie innych substancji psychoaktywnych

Do szerokiej grupy innych niż alkohol i tytoń substancji psychoaktywnych należą takie substancje legalne jak leki przeciwbólowe i nasenne czy substancje wziewne oraz szeroka gama substancji nielegalnych. Pod pojęciem substancji nielegalnych rozumiemy tu substancje, których produkcja i obrót nimi są czynami zabronionymi przez prawo. W języku publicystyki substancje te często nazywane są narkotykami.

Dane z tabeli 27. pokazują, że w obu kohortach na pierwszym miejscu pod względem rozpowszechnienia eksperymentowania znajdują się marihuana i haszysz (24,3% wśród uczniów klas młodszych i 39,8% w starszej grupie), a na drugim leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza (16,8% wśród

uczniów klas młodszych i 18,4% w starszej grupie). Wśród gimnazjalistów na trzecim miejscu znalazły się substancje wziewne (11,0%), a na czwartym leki przeciwbólowe w celu odurzania się (6,9%). W starszej kohorcie na trzecim miejscu znalazły się również substancje wziewne (7,2%), a na czwartym ex aequo amfetamina i leki przeciwbólowe w celu odurzania się (6,9%). Wśród gimnazjalistów co najmniej trzyprocentowe rozpowszechnienie osiągnęły jeszcze LSD lub inne halucynogeny (5,4%), grzyby halucynogenne (5,2%), alkohol razem z tabletkami (5,2%), amfetamina (5,1%), kokaina (4,1%), sterydy anaboliczne (4,1%), ecstasy (3,9%), heroina (3,8%), Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki (3,8%), polska heroina (3,1%) i crack (3,0%). Wśród starszych uczniów analogiczna lista środków jest krótsza i nie obejmuje cracku i heroiny.

Tabela 27. Używanie substancji kiedykolwiek w życiu

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Marihuana lub haszysz	24,3	25,0
	Substancje wziewne	11,0	11,2
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	16,8	17,0
	Leki przeciwbólowe w celu odurzania się	6,9	7,4
	Amfetamina	5,1	5,3
	Metamfetamina	2,4	3,6
	LSD lub inne halucynogeny	5,4	5,5
	Crack	3,0	2,6
	Kokaina	4,1	4,4
	Relevin	2,9	2,1
	Heroina	3,8	3,1
	Ecstasy	3,9	3,9
	Grzyby halucynogenne	5,2	3,3
	GHB	2,8	2,1
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	3,8	3,0
	Alkohol razem z tabletkami	5,2	5,7
	Sterydy anaboliczne	4,1	3,1
	Polska heroina (kompot)	3,1	3,4

II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Marihuana lub haszysz	39,8	43,0
	Substancje wziewne	7,2	7,6
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	18,4	17,9
	Leki przeciwbólowe w celu odurzania się	6,9	6,7
	Amfetamina	6,9	7,1
	Metamfetamina	3,8	3,9
	LSD lub inne halucynogeny	6,0	5,2
	Crack	2,3	1,5
	Kokaina	4,3	4,3
	Relevin	3,0	1,2
	Heroina	2,9	1,8
	Ecstasy	5,9	4,0
	Grzyby halucynogenne	5,1	3,2
	GHB	2,3	1,1
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	3,2	2,0
	Alkohol razem z tabletkami	6,6	7,3
	Sterydy anaboliczne	3,9	2,3
Polska heroina (kompot)	3,8	2,0	

W przypadku większości substancji rozpowszechnienie eksperymentowania jest podobne w obu badanych kohortach, za wyjątkiem marihuany lub haszyszu, które zdecydowanie częściej próbowane w starszej grupie. Z kolei do doświadczeń z substancjami wziewnymi nieco częściej przyznaje się młodzież z gimnazjów.

GHB, nowy w Polsce narkotyk, używany był kiedykolwiek przez 2,8% młodszych uczniów i 2,3% starszej młodzieży. Bardzo niskim rozpowszechnieniem charakteryzuje się także tradycyjna polska heroina. Substancje te były używane kiedykolwiek przez podobny odsetek badanych, niewiele odbiegający od odsetka respondentów, którzy przyznali się do używania nieistniejącego środka – relevinu.

Należy także zwrócić uwagę na bardzo niskie rozpowszechnienie używania narkotyków w zastrzykach (3,8% w młodszej grupie i 3,2% w starszej grupie). Szczególny niepokój powinny budzić natomiast dość znaczne odsetki młodzieży eksperymentującej z alkoholem w połączeniu z lekami (5,2% w

młodszej kohorcie i 6,6% w starszej). Łączne przyjmowanie różnych substancji jest szczególnie niebezpieczne ze względu na ryzyko szkód zdrowotnych. Niestety nic nie możemy powiedzieć o jednoczesnym używaniu alkoholu i marihuany, bowiem pytanie to zostało wyeliminowane z kwestionariusza.

Porównanie wyników uzyskanych w Województwie Świętokrzyskim i w całym kraju nie pokazuje większych różnic w rozpowszechnieniu eksperymentowania z substancjami.

Dane z tabel 28. i 29. pokazują, że rozpowszechnienie podejmowania prób z substancjami psychoaktywnymi innymi niż alkohol i tytoń zależy od płci.

Związek między używaniem substancji a płcią występuje na obu poziomach nauczania. Chłopcy częściej deklarują próby używania wszystkich substancji poza lekami uspokajającymi i nasennymi, lekami przeciwbólowymi w celu odurzenia się oraz alkoholem z tabletkami. Eksperymentowanie z lekami uspokajającymi i nasennymi znacząco bardziej rozpowszechnione jest wśród dziewcząt.

Tabela 28. Używanie substancji chociaż raz w życiu wśród chłopców

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Marihuana lub haszysz	31,0	29,5
	Substancje wziewne	10,7	11,2
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	11,5	11,0
	Leki przeciwbólowe w celu odurzenia się	6,3	4,7
	Amfetamina	6,3	5,9
	Metamfetamina	2,6	3,9
	LSD lub inne halucynogeny	6,1	6,1
	Crack	4,3	2,9
	Kokaina	5,3	4,9
	Relevin	3,6	2,5
	Heroina	4,9	3,5
	Ecstasy	5,5	4,4
	Grzyby halucynogenne	7,5	4,3
	GHB	3,7	2,5
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	4,3	3,5
	Alkohol razem z tabletkami	4,7	4,6
	Sterydy anaboliczne	6,1	4,0
Polska heroina (kompot)	3,4	4,0	
II klasy szkół ponadgimna- zjalnych	Marihuana lub haszysz	45,8	48,8
	Substancje wziewne	7,6	7,4
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	11,7	10,5
	Leki przeciwbólowe w celu odurzenia się	6,1	4,4
	Amfetamina	10,1	8,3
	Metamfetamina	5,4	5,1
	LSD lub inne halucynogeny	8,1	6,2
	Crack	3,2	2,0
	Kokaina	5,2	5,2
	Relevin	4,5	1,6
	Heroina	3,9	2,4
	Ecstasy	8,1	5,4
	Grzyby halucynogenne	8,1	5,2
	GHB	3,6	1,7
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	3,6	2,4
	Alkohol razem z tabletkami	6,3	6,0
	Sterydy anaboliczne	6,1	4,1
Polska heroina (kompot)	5,2	2,4	

Tabela 29. Używanie substancji chociaż raz w życiu wśród dziewcząt

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Marihuana lub haszysz	18,0	20,6
	Substancje wziewne	11,3	11,1
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	21,4	22,9
	Leki przeciwbólowe w celu odurzenia się	7,5	10,0
	Amfetamina	4,0	4,7
	Metamfetamina	2,3	3,3
	LSD lub inne halucynogeny	4,7	4,8
	Crack	1,9	2,1
	Kokaina	3,0	3,8
	Relevin	2,3	1,8
	Heroina	2,8	2,6
	Ecstasy	2,4	3,4
	Grzyby halucynogenne	3,2	2,2
	GHB	2,1	1,6
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	3,4	2,4
	Alkohol razem z tabletkami	5,6	6,6
	Sterydy anaboliczne	2,3	2,2
	Polska heroina (kompot)	2,8	2,7
II klasy szkół ponadgimna- zjalnych	Marihuana lub haszysz	34,7	37,9
	Substancje wziewne	6,7	7,7
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	23,9	24,6
	Leki przeciwbólowe w celu odurzenia się	7,2	8,7
	Amfetamina	4,1	6,1
	Metamfetamina	2,3	2,8
	LSD lub inne halucynogeny	4,3	4,3
	Crack	1,6	1,1
	Kokaina	3,4	3,6
	Relevin	1,8	0,8
	Heroina	2,2	1,3
	Ecstasy	4,0	2,8
	Grzyby halucynogenne	2,5	1,5
	GHB	1,3	0,6
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	2,9	1,7
	Alkohol razem z tabletkami	6,8	8,5
	Sterydy anaboliczne	1,8	0,7
	Polska heroina (kompot)	2,5	1,6

Rozpowszechnienie eksperymentowania z substancjami pozostaje na zbliżonym poziomie wśród chłopców i dziewcząt z Województwa Świętokrzyskiego i ich kolegów i koleżanek w całym kraju.

Za wskaźnik aktualnego używania substancji przyjmuje się zwykle używanie substancji w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem. W badaniu z 2015 r. lista substancji, których używanie w czasie ostatnich 12 miesięcy podlegało badaniu obejmuje przetwory konopi, substancje wziewne, ecstazy, amfetaminę, metamfetaminę, kokainę i crack (tabela 30.). Dane zawarte w tabeli pokazują, że pierwszej z tych substancji używało w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem 18,7% uczniów z młodszej grupy i 29,1% - ze starszej. Substancje wziewne aktualnie używało 6,7% gimnazjalistów i 3,2% uczniów ze szkół ponadgimnazjalnych, zaś amfetaminę 3,4% uczniów z pierwszej grupy i 4,5% - z drugiej.

Tabela 30. Używanie substancji w czasie ostatnich 12 miesięcy

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
II klasy gimnazjum	Marihuana lub haszysz	18,7	19,2
	Substancje wziewne	6,7	5,9
	Ecstasy	2,8	2,9
	Amfetamina	3,4	3,7
	Metamfetamina	2,5	3,0
	Kokaina	2,9	3,2
	Crack	3,0	2,1
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Marihuana lub haszysz	29,1	31,5
	Substancje wziewne	3,2	2,4
	Ecstasy	3,6	2,4
	Amfetamina	4,5	4,2
	Metamfetamina	3,3	2,6
	Kokaina	3,2	2,5
	Crack	2,2	1,0

Podobnie jak w przypadku eksperymentowania, rozpowszechnienie używania tych substancji w czasie ostatnich 12 miesięcy pozostaje na zbliżonym poziomie w Województwie Świętokrzyskim i na terenie całego kraju.

Łatwy do zaobserwowania jest także związek między aktualnym używaniem substancji a płcią (tabele 31. i 32.). Podobnie jak w przypadku eksperymentowania występuje ono częściej wśród chłopców niż wśród dziewcząt.

Tabela 31. Używanie substancji w czasie ostatnich 12 miesięcy wśród chłopców

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
II klasy gimnazjum	Marihuana lub haszysz	24,6	22,4
	Substancje wziewne	8,2	6,1
	Ecstasy	3,3	3,4
	Amfetamina	4,0	4,0
	Metamfetamina	2,7	3,2
	Kokaina	3,4	3,6
	Crack	3,6	2,3
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Marihuana lub haszysz	36,1	37,3
	Substancje wziewne	4,1	3,1
	Ecstasy	4,6	3,5
	Amfetamina	6,7	5,1
	Metamfetamina	4,6	3,6
	Kokaina	4,4	3,1
	Crack	3,0	1,4

Tabela 32. Używanie substancji w czasie ostatnich 12 miesięcy wśród dziewcząt

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
II klasy gimnazjum	Marihuana lub haszysz	13,2	16,0
	Substancje wziewne	5,3	5,6
	Ecstasy	2,3	2,4
	Amfetamina	2,9	3,3
	Metamfetamina	2,3	2,7
	Kokaina	2,5	2,8
	Crack	2,4	1,8
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Marihuana lub haszysz	23,2	26,3
	Substancje wziewne	2,6	1,8
	Ecstasy	2,8	1,5
	Amfetamina	2,8	3,4
	Metamfetamina	2,2	1,7
	Kokaina	2,2	1,9
	Crack	1,5	0,6

Rozpowszechnienie używania substancji w czasie ostatnich 12 miesięcy, zarówno wśród chłopców, jak i dziewcząt pozostaje na zbliżonym poziomie w Województwie Świętokrzyskim i na terenie całego kraju. Jedynie używanie marihuany lub haszyszu jest nieco rzadziej deklarowane przez dziewczęta z badanego województwa, niż w kraju ogółem. Ta prawidłowość dotyczy obu poziomów nauczania.

Okres ostatnich 30 dni przed badaniem można przyjąć za wskaźnikowy dla względnie częstego, okazjonalnego używania. Lista substancji, których używanie w czasie ostatnich 30 dni podlegało badaniu obejmowała marihuanę lub haszysz oraz substancje wziewne. Palenie marihuany lub używanie innych narkotyków, podobnie jak picie alkoholu, w większości przypadków nie ma charakteru regularnego. Stąd trudno mieć pewność, że wszyscy uczniowie, którzy zadeklarowali kontakt z daną substancją w czasie ostatnich 30 dni na pewno używają jej co najmniej raz na miesiąc. Można jednak założyć, z pewnym przybliżeniem, że proporcje używających raz na miesiąc wśród tych,

którzy nie używali w ostatnim miesiącu są równe proporcji używających rzadziej, a potwierdzających używanie w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem. Przy takim założeniu można uznać, że 11,4% uczniów klas trzecich gimnazjów i 15,5% uczniów klas drugich szkół ponadgimnazjalnych używa marihuany lub haszyszu co najmniej raz w miesiącu (tabela 33.). Analogiczne odsetki dla substancji wziewnych wynoszą – 4,7% u gimnazjalistów oraz 2,1% u uczniów szkół ponadgimnazjalnych.

Podobnie jak w przypadku używania w czasie ostatnich 12 miesięcy oraz kiedykolwiek w życiu, używanie substancji w czasie ostatnich 30 dni pozostaje na podobnym poziomie w Województwie Świętokrzyskim i w całym kraju.

Tabela 33. Używanie substancji w czasie ostatnich 30 dni

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Marihuana lub haszysz	11,4	10,3
	Substancje wziewne	4,7	3,4
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Marihuana lub haszysz	15,5	15,4
	Substancje wziewne	2,1	1,4

Podobnie jak przy poprzednich wskaźnikach istotne różnicowania wiąże się z płcią – chłopcy w większym odsetku niż dziewczęta sięgają często po każdą z substancji (tabele 34. i 35.).

Tabela 34. Używanie substancji w czasie ostatnich 30 dni wśród chłopców

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Marihuana lub haszysz	15,6	12,8
	Substancje wziewne	5,6	3,9
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Marihuana lub haszysz	22,4	20,9
	Substancje wziewne	2,8	2,1

Tabela 35. Używanie substancji w czasie ostatnich 30 dni wśród dziewcząt

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Marihuana lub haszysz	7,4	7,7
	Substancje wziewne	3,8	2,9
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Marihuana lub haszysz	9,8	10,6
	Substancje wziewne	1,7	0,8

Należy zauważyć, że odsetki często używających przetworów konopi wśród chłopców w klasach trzecich gimnazjów oscylują wokół wysokiego poziomu 16%, a w klasach drugich szkół ponadgimnazjalnych przekraczają poziom 20%.

Używanie marihuany lub haszyszu i substancji wziewnych przez chłopców i dziewczęta kształtuje się na podobnym poziomie w obu kohortach i na obu analizowanych obszarach.

Przetwory konopi jako najbardziej rozpowszechnione substancje nielegalne mogły stać się przedmiotem głębszych analiz skierowanych na identyfikację wzoru intensywnego używania. Wśród młodzieży szkolonej odsetki użytkowników innych substancji są zbyt małe, aby grupa bardziej intensywnych użytkowników była dostatecznie liczna.

W próbie analizy intensywnego używania przetworów konopi posłużono się pytaniami zaczerpniętymi z dwóch testów.

Pierwszy z nich to test przesiewowy skonstruowany w Polsce do identyfikacji problemowych użytkowników marihuany (Problemowe Używanie Marihuany - PUM) wśród nastolatków sięgających po tę substancję (Okulicz-Kozaryn, Sierosławski, 2007). Skrócona wersja tego testu przeznaczona do badań ankietowych składa się z czterech pytań, na które odpowiedzieć można tylko „tak” lub „nie”. Każde z pytań dotyczy występowania określonego symptomu w czasie ostatnich 12 miesięcy. Badanie walidacyjne testu przesiewowego PUM zrealizowane w 2003 r. wykazało, że wśród nastolatków wystąpienie 2 lub więcej symptomów świadczy o problemowym używaniu marihuany.

Wyniki testu pokazują, że 9,4% uczniów z klas młodszych i 11,6% uczniów starszych zadeklarowało samodzielny zakup marihuany (tabela 36.). Więcej niż 5% uczniów z obu poziomów nauczania nie poszło lub spóźniło się do szkoły z powodu marihuany i/lub paliło konopie samotnie. Należy zauważyć, że rozpowszechnienie symptomów problemowego używania marihuany pozostaje na podobnym poziomie w obu kohortach, a w przypadku odczuwania częstej potrzeby użycia marihuany jest nawet nieznacznie większe w młodszej grupie.

Rozpowszechnienie symptomów problemowego używania marihuany kształtuje się na zbliżonym poziomie na obu analizowanych obszarach. Prawidłowość ta dotyczy obu kohort.

Tabela 36. Symptomy problemowego używania marihuany- test przesiewowy PUM

Poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Nie pójście lub spóźnienie się do szkoły z powodu marihuany	5,8	5,3
	Częsta potrzeba użycia marihuany	6,7	5,6
	Samodzielny zakup marihuany	9,4	9,6
	Palenie konopi samotnie	6,1	6,7
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Nie pójście lub spóźnienie się do szkoły z powodu marihuany	6,5	5,4
	Częsta potrzeba użycia marihuany	4,5	4,8
	Samodzielny zakup marihuany	11,6	13,0
	Palenie konopi samotnie	6,9	7,3

Drugim testem zastosowanym w tym badaniu jest test służący do identyfikowania nadużywania przetworów konopi (Cannabis Abuse Screening Test – CAST). Test ten został opracowany w Francji przez zespół badaczy z Francuskiego Centrum Monitorowania Narkotyków i Narkomanii (Beck & Legleye 2003). Test składa się z sześciu pytań o częstotliwość występowania poszczególnych symptomów nadużywania przetworów konopi w czasie

ostatnich 12 miesięcy, na które odpowiada się przy użyciu pięciopunktowej skali od „nigdy” do „bardzo często”.

Test ten nie był walidowany w Polsce, stąd też jego wyniki należy traktować z ostrożnością.

Rozpowszechnienie symptomów problemowego używania przetworów konopi jest podobne w obu badanych rocznikach (tabela 37.). Najczęściej zgłaszanym symptomem było palenie przedpołudniem (9,8% uczniów młodszych i 11,6% uczniów starszych). Na drugim miejscu w młodszej kohorcie znalazły się problemy z pamięcią, a w starszej - palenie samotnie (6,9%), Symptomy problemowego używania przetworów konopi były deklarowane przez uczniów z obu poziomów nauczania jako występujące często w ograniczonym zakresie. Poziom 3% częstego występowania problemu został przekroczony jedynie w przypadku bezowocnych prób ograniczenia używania przez gimnazjalistów.

Tabela 37. Symptomy problemowego używania przetworów konopi - test przesiewowy CAST (Województwo Świętokrzyskie)

Poziom klasy		Nigdy	Rzadko	Od czasu do czasu	Raczej często	Bardzo często
III klasy gimnazjum	Palenie przedpołudniem	91,2	5,0	2,4	0,6	0,9
	Palenie samotnie	94,1	2,6	1,6	0,7	1,1
	Problemy z pamięcią po paleniu	93,1	2,6	2,8	0,6	1,0
	Przyjaciele lub krewni mówili żeby ograniczyć używanie	94,6	1,9	1,1	0,8	1,7
	Bezowocne próby ograniczenia używania	94,3	1,6	1,1	0,7	2,4
	Problemy z powodu używania	96,7	0,7	1,0	0,6	1,0
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Palenie przedpołudniem	88,4	5,9	4,0	0,6	1,1
	Palenie samotnie	93,1	3,4	1,7	0,6	1,2
	Problemy z pamięcią po paleniu	93,5	3,2	1,8	0,4	1,0
	Przyjaciele lub krewni mówili żeby ograniczyć używanie	95,0	2,2	1,0	0,7	1,0
	Bezowocne próby ograniczenia używania	94,2	2,2	1,0	1,0	1,5
	Problemy z powodu używania	96,0	1,6	0,6	0,6	1,1

Tabela 38. Symptomy problemowego używania przetworów konopi - test przesiewowy CAST (Polska)

Poziom klasy		Nigdy	Rzadko	Od czasu do czasu	Raczej często	Bardzo często
III klasy gimnazjum	Palenie przedpołudniem	90,9	4,7	2,4	0,7	1,3
	Palenie samotnie	93,6	3,3	1,6	0,7	0,9
	Problemy z pamięcią po paleniu	94,0	2,8	1,8	0,7	0,7
	Przyjaciele lub krewni mówili żeby ograniczyć używanie	95,0	2,1	0,9	1,0	1,0
	Bezowocne próby ograniczenia używania	95,0	1,7	1,1	0,8	1,3
	Problemy z powodu używania	96,7	1,4	0,8	0,5	0,7
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Palenie przedpołudniem	86,7	7,3	3,9	0,9	1,3
	Palenie samotnie	91,5	4,4	2,1	0,7	1,2
	Problemy z pamięcią po paleniu	90,7	4,9	2,3	1,1	1,0
	Przyjaciele lub krewni mówili żeby ograniczyć używanie	93,6	3,2	1,6	0,8	0,9
	Bezowocne próby ograniczenia używania	93,4	2,6	1,6	1,0	1,4
	Problemy z powodu używania	95,8	2,2	1,2	0,5	0,4

Porównanie wyników uzyskanych w Województwie Świętokrzyskim i w całym kraju (tabela 38.) pokazuje, że symptomy problemowego używania przetworów konopi występują z podobną częstotliwością na obu obszarach. Ta prawidłowość dotyczy obu kohort.

Dane z tabeli 39. pokazują, że 11,4% młodzieży młodszej i 12,5% młodzieży starszej ma doświadczenia z lekami uspokajającymi i nasennymi przyjmowanymi w celach leczniczych. W tej grupie wyróżnić trzeba frakcję 3-5% badanych, którzy te uzależniające leki przyjmowali przez trzy tygodnie lub dłużej.

Tabela 39. Używanie leków z przepisu lekarza

Poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Nie, nigdy	88,6	88,6
	Tak, ale krócej niż przez trzy tygodnie	7,8	8,3
	Tak, przez trzy tygodnie lub dłużej	3,6	3,1
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Nie, nigdy	87,5	89,1
	Tak, ale krócej niż przez trzy tygodnie	7,8	7,7
	Tak, przez trzy tygodnie lub dłużej	4,8	3,2

Należy zwrócić uwagę, że zjawisko używania leków uspokajających i nasennych w celach innych niż medyczne ma szerszy zakres niż zjawisko używania ich wedle przepisu lekarza w celach leczniczych.

Rozpowszechnienie używania leków z przepisu lekarza jest podobne w Województwie Świętokrzyskim i w kraju ogółem.

Używanie leków z przepisu lekarza jest zróżnicowane ze względu na płeć, ale tylko nieznacznie i jedynie w starszej kohorcie, gdzie używanie leków jest bardziej rozpowszechnione wśród dziewcząt (tabela 40. i 41.).

Tabela 40. Używanie leków z przepisu lekarza wśród chłopców

Poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Nie, nigdy	89,5	92,0
	Tak, ale krócej niż przez trzy tygodnie	7,5	6,2
	Tak, przez trzy tygodnie lub dłużej	3,0	1,8
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Nie, nigdy	90,5	92,1
	Tak, ale krócej niż przez trzy tygodnie	5,6	6,0
	Tak, przez trzy tygodnie lub dłużej	3,8	1,9

Tabela 41. Używanie leków z przepisu lekarza wśród dziewcząt

Poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Nie, nigdy	87,9	85,4
	Tak, ale krócej niż przez trzy tygodnie	7,9	10,3
	Tak, przez trzy tygodnie lub dłużej	4,2	4,3
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Nie, nigdy	85,1	86,4
	Tak, ale krócej niż przez trzy tygodnie	9,4	9,3
	Tak, przez trzy tygodnie lub dłużej	5,6	4,3

Rozpowszechnienie używania leków z przepisu lekarza wśród chłopców i dziewcząt jest podobne w Województwie Świętokrzyskim i w kraju ogółem. Ta prawidłowość dotyczy obu kohort.

Problem „dopalaczy”

Problem „dopalaczy” (smart drugs, legal highs) pojawił się w Europie w połowie poprzedniej dekady. W Polsce zaczął narastać w ostatnich latach. Problem dopalaczy rozwijał się na styku świata substancji legalnych i nielegalnych. „Dopalacze” oferowane są w większości krajów europejskich, a także w internecie. Wszędzie problem ten jest przedmiotem troski władz i zaniepokojenia społecznego. Nasza wiedza na temat dopalaczy jest wyrywkowa, zarówno na wymiarze farmakologicznym, jak społeczno-kulturowym. Brak nawet precyzyjnej naukowej definicji „dopalaczy”.

„Dopalacze” określić można jako preparaty zawierające w swym składzie substancje psychoaktywne nie objęte kontrolą prawną. Niektóre z nich są pochodzenia roślinnego, inne – syntetycznego. Dopalacze w zasadzie cieszą się statusem legalności – jednak obrót nimi odbywa się na zasadach pewnego wybiegu, stanowi ominięcie prawa. W Polsce dopalacze jeszcze do października 2010 r. sprzedawane były jak produkty kolekcjonerskie, w innych krajach sprzedawane bywają jako kadzidełka, sole do kąpeli, odświeżacze powietrza, itp.

Z używaniem „dopalaczy” wiąże się wiele zagrożeń. Są to nowe, nieprzebadane substancje przyjmowane wedle nowych nierozpoznanych wzorów. W efekcie brak doświadczeń z tymi substancjami u użytkowników zwiększa ryzyko powikłań. O niektórych z tych substancji można przypuszczać, że są bardziej niebezpieczne niż ich nielegalne odpowiedniki, inne mogą się okazać całkiem niegroźne. W 2010 r. szpitale raportowały liczne przypadki zatruc, w tym śmiertelnych. Zgłaszały też trudności w niesieniu pomocy osobom, które przedawkowały dopalacze ze względu na trudny do określenia obraz toksykologiczny.

Potrzeba rozpoznania epidemiologicznego fenomenu „dopalaczy” skłoniła do wprowadzenia do ankiety kilku pytań na temat kontaktów z tymi substancjami.

11,5% badanych z pierwszej grupy i 12,2% badanych z drugiej grupy było kiedykolwiek w sklepie z „dopalaczami”. Odsetki respondentów, którzy dokonywali zakupów „dopalaczy” są jeszcze niższe (wśród uczniów trzecich klas gimnazjów – 8,2%, wśród uczniów drugich klas szkół ponadgimnazjalnych – 8,3%).

Dane o źródłach zakupów dopalaczy zestawiono w tabeli 42.

Tabela 42. Źródła zakupów dopalaczy

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	W sklepie z dopalaczami	5,5	4,7
	Przez internet	3,1	3,1
	W inny sposób	5,1	6,2
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	W sklepie z dopalaczami	5,3	3,3
	Przez internet	2,9	2,1
	W inny sposób	5,5	5,4

Podstawowym miejscem zakupu „dopalaczy” były sklepy z tymi substancjami (wśród uczniów trzecich klas gimnazjów – 5,5%, wśród uczniów drugich klas szkół ponadgimnazjalnych – 5,3%), ale równie często zakupów dokonywano w inny sposób (5,1% uczniów młodszych i 5,5% starszych). Za pośrednictwem internetu takich zakupów dokonywało tylko 3,1% badanych w pierwszej i 2,9% badanych w drugiej grupie.

Wyniki pokazują, że w całym kraju w obu kohortach dopalacze najczęściej kupowano w inny sposób, w Województwie Świętokrzyskim taki wynik uzyskano jedynie w starszej kohorcie.

Do używania dopalaczy, chociaż raz w życiu, przyznało się 8,7% gimnazjalistów i 12,3% uczniów szkół ponadgimnazjalnych (tabela 43.).

Odsetki aktualnych użytkowników są niższe (wśród uczniów trzecich klas gimnazjów – 6,9%, wśród uczniów drugich klas szkół ponadgimnazjalnych – 7,2%). W czasie ostatnich 30 dni po substancje te sięgało tylko 4,8% badanych z pierwszej grupy i 4,2% z drugiej grupy. Te niskie odsetki wiązać można ze znacznym ograniczeniem dostępności „dopalaczy” w konsekwencji zamknięcia sklepów z tymi substancjami na jesieni 2010 r. Należy jednak zauważyć, że odsetki aktualnych i regularnych użytkowników dopalaczy są zbliżone w obu grupach wiekowych.

Tabela 43. Używanie dopalaczy

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Kiedykolwiek w życiu	8,7	10,3
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	6,9	6,9
	W czasie 30 dni przed badaniem	4,8	4,3
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Kiedykolwiek w życiu	12,3	12,6
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	7,2	6,0
	W czasie 30 dni przed badaniem	4,2	3,0

Używanie dopalaczy pozostawało na podobnym poziomie w Województwie Świętokrzyskim i w kraju ogółem.

W tabeli 44. pokazano, jakie postacie dopalaczy były używane w czasie ostatnich 12 miesięcy. Najczęściej dopalaczy używano w postaci mieszanki ziołowej do palenia (8,8% uczniów młodszych i 11,0% starszych). Inne postacie były wykorzystywane sporadycznie.

Tabela 44. Używanie dopalaczy – postać substancji używanej w czasie ostatnich 12 miesięcy

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Mieszanki ziołowe do palenia	8,8	9,5
	Proszek, kryształki, lub tabletki	2,3	3,2
	Płyn	0,8	1,4
	Inne	2,9	2,3
II klasy szkół ponad-gimnazjalnych	Mieszanki ziołowe do palenia	11,0	11,7
	Proszek, kryształki, lub tabletki	3,0	3,6
	Płyn	0,7	0,3
	Inne	1,9	2,3

Rozpowszechnienie używania poszczególnych postaci dopalaczy było podobne w Województwie Świętokrzyskim i w kraju ogółem.

Oczekiwania wobec alkoholu i przetworów konopi

Sięganie po napoje alkoholowe oraz rozmiary picia zależne są, przynajmniej w pewnym stopniu, od postaw i oczekiwań wobec alkoholu. W jednym z pytań ankiety prosiliśmy badanych o określenie na pięciopunktowej skali szacunkowej, na ile prawdopodobne jest ich zdaniem, że doświadczą po alkoholu wymienionych w pytaniu konsekwencji (tabela 45.).

Tabela 45. Oczekiwania wobec alkoholu

poziom klasy		Bardzo prawdopodobne	Prawdopodobne	Nie wiadomo	Mało prawdopodobne	Zupełnie nieprawdopodobne
III klasy gimnazjum	Poczuje się odprężony	28,2	28,6	29,0	5,8	8,3
	Będę miał kłopoty z policją	11,8	14,4	36,3	15,0	22,5
	Zaszkodzi to mojemu zdrowiu	13,3	21,4	37,3	14,0	14,1
	Poczuje się szczęśliwy	18,1	27,4	35,9	8,1	10,5
	Zapomnę o swoich problemach	21,1	26,8	33,0	8,4	10,7
	Nie będę w stanie przestać pić	9,8	10,3	32,1	18,9	28,8
	Będę miał kaca	18,0	22,1	32,3	13,0	14,6
	Będę bardziej przyjazny i towarzyski	18,4	29,9	34,9	6,5	10,3
	Zrobię coś, czego będę żałował	14,1	19,1	38,1	13,0	15,7
	Będę się świetnie bawić	21,8	28,5	34,2	5,9	9,6
	Zrobi mi się niedobrze	13,0	20,5	39,6	10,6	16,3
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Poczuje się odprężony	32,2	34,5	21,5	5,4	6,4
	Będę miał kłopoty z policją	8,6	9,5	31,2	23,4	27,2
	Zaszkodzi to mojemu zdrowiu	9,6	17,5	35,4	25,4	12,1
	Poczuje się szczęśliwy	19,0	32,0	32,9	8,6	7,6
	Zapomnę o swoich problemach	18,8	30,4	28,7	12,4	9,6
	Nie będę w stanie przestać pić	7,4	7,6	24,1	23,0	37,9
	Będę miał kaca	17,7	23,4	27,8	16,4	14,7
	Będę bardziej przyjazny i towarzyski	23,5	33,2	27,5	7,8	7,9
	Zrobię coś, czego będę żałował	10,7	16,6	33,6	20,9	18,1
	Będę się świetnie bawić	24,4	36,5	28,1	4,4	6,6
	Zrobi mi się niedobrze	10,1	19,3	35,3	19,2	16,1

Wśród poddanych ocenie respondentów następstw picia znalazły się konsekwencje negatywne i pozytywne. Dla uproszczenia obrazu spróbujmy zbudować rankingi spodziewanych konsekwencji negatywnych i pozytywnych opierając się na odsetkach odpowiedzi „bardzo prawdopodobne”.

W trzecich klasach gimnazjów w zakresie następstw negatywnych na pierwszym miejscu znalazł się kac (18,0%), na drugim – obawa, że zrobi się coś, czego będzie się potem żałowało (14,1%), na trzecim – szkody zdrowotne

(13,3%), a na czwartym – złe samopoczucie, mdłości (13,0%). Jeszcze mniejsze odsetki badanych obawiają się kłopotów z policją (11,8%).

Wśród konsekwencji pozytywnych najwięcej uczniów z młodszej grupy wymienia poczucie odprężenia (28,2%), a w dalszej kolejności świetną zabawę - (21,8%), zapomnienie o swoich problemach (21,1%) i towarzyskość (18,4%). Najrzadziej wymieniane jest poczucie szczęścia (18,1%).

Porównanie częstości wyborów konsekwencji pozytywnych i negatywnych wskazuje wyraźnie na większą popularność tych pierwszych. Innymi słowy młodzież zdaje się oczekiwać po alkoholu więcej dobrego niż złego. Ta tendencja nie wystawia dobrej noty wysiłkom w zakresie edukacji adresowanej do młodzieży.

W klasach drugich szkół ponadgimnazjalnych ranking następstw negatywnych wygląda nieco inaczej. Młodzież najczęściej również obawia się kaca (17,7%), oraz tego, że zrobi się coś, czego będzie się potem żałowało (10,7%). Natomiast na kolejnych pozycjach znalazły się złe samopoczucie, mdłości (10,1%) oraz szkody zdrowotne (9,6%). W zakresie konsekwencji pozytywnych oczekiwania uczniów z drugich klas szkół ponadgimnazjalnych również różnią się nieco od antycypacji ich młodszych kolegów. Na dwu pierwszych miejscach znalazły się: poczucie odprężenia (32,2%) i świetna zabawa (24,4%), jednak trzecią pozycję zajmuje towarzyskość (23,5%), a czwartą poczucie szczęścia (19,0%). W sumie uczniowie starsi w wyższych odsetkach niż ich młodszy koledzy potwierdzali prawdopodobieństwo pojawienia się poszczególnych następstw pozytywnych.

W kwestionariuszu zadano również podobne pytanie w odniesieniu do przetworów konopi. Rozkłady odpowiedzi zamieszczono w tabeli 46.

Tabela 46. Oczekiwania wobec marihuany i haszyszu

poziom klasy		Nie- możliwe	Mało prawdo- podobne	Może	Całkiem prawdo- podobne	Pewne
III klasy gimnazjum	Bardziej intensywne postrzeganie rzeczy	35,8	12,9	33,3	12,0	5,9
	Trudności z prowadzeniem rozmowy	38,2	16,7	29,7	10,1	5,3
	Utrata wątku myślenia	37,1	14,3	29,1	14,4	5,1
	Mniejsza nieśmiałość	34,5	11,4	25,0	17,5	11,6
	Trudności z koncentracją	36,7	12,3	30,3	12,4	8,4
	Zwiększenie otwartości	31,5	8,4	27,2	18,8	14,0
	Zwiększenie intensywności radości	29,6	7,3	26,0	19,2	17,9
	Zwiększenie intensywności doświadczeń	32,4	8,6	30,1	15,7	13,1
	Zmniejszenie zahamowań	33,5	11,0	28,3	15,8	11,4
	Poczucie bycia prześladowanym przez innych	46,7	18,9	25,5	5,0	3,9
II klasy szkół ponadgim- nazjalnych	Bardziej intensywne postrzeganie rzeczy	32,7	12,9	37,0	12,7	4,7
	Trudności z prowadzeniem rozmowy	32,3	21,6	31,6	10,2	4,3
	Utrata wątku myślenia	31,8	14,9	34,5	13,0	5,8
	Mniejsza nieśmiałość	28,9	10,4	33,8	18,5	8,4
	Trudności z koncentracją	29,3	14,2	36,2	13,9	6,3
	Zwiększenie otwartości	24,9	7,7	35,0	21,4	10,9
	Zwiększenie intensywności radości	23,2	6,1	31,4	21,4	17,9
	Zwiększenie intensywności doświadczeń	25,7	9,7	34,5	19,7	10,4
	Zmniejszenie zahamowań	27,3	12,1	35,2	17,0	8,4
	Poczucie bycia prześladowanym przez innych	43,9	19,0	27,7	6,5	2,9

Podobnie jak w przypadku pytania o alkohol, badani częściej za całkiem prawdopodobne lub pewne uważali konsekwencje pozytywne. Wśród nich na pierwszym miejscu lokuje się „Zwiększenie intensywności radości” (młodsza

kohorta – 37,1%, starsza kohorta – 39,3%), na drugim – zwiększenie otwartości (młodsza kohorta – 32,5%, starsza kohorta- 32,3%) a na trzecim, w młodszej kohorcie - mniejsza nieśmiałość (29,1%), a w starszej - zwiększenie intensywności doświadczeń (30,1%). Najczęściej oczekiwaną konsekwencją negatywną były trudności z koncentracją (młodsza kohorta – 20,8%, starsza kohorta – 20,2%), a następnie – utrata wątku myślenie (młodsza kohorta – 19,5%, starsza kohorta – 19,5%) oraz trudności w prowadzeniu rozmowy (młodsza kohorta – 13,8%, starsza kohorta – 18,8%).

Doświadczenie problemów związanych z pićem alkoholu

Picie napojów alkoholowych często sprzyja powstawaniu różnych problemów. Problemy te występować mogą także bez związku z używaniem substancji, jednak picie zwiększa prawdopodobieństwo ich pojawienia się. W jednym z pytań ankiety respondenci otrzymali listę takich problemów z prośbą, aby określili, czy w czasie ostatnich 12 miesięcy stały się ich udziałem w związku z pićem. Wyniki zawiera tabela 47.

Wśród gimnazjalistów najbardziej rozpowszechnioną konsekwencją picia alkoholu były poważne kłótnie (19,7%). Kolejnymi problemami pod względem rozpowszechnienia były zniszczenia rzeczy lub ubrania (17,3%), bójki (12,7%), wypadki lub uszkodzenia ciała (12,1%) oraz kierowanie pojazdem będąc pod wpływem alkoholu (10,9%). W grupie uczniów szkół ponadgimnazjalnych najczęściej pojawiały się poważne kłótnie (27,7%), zniszczenia rzeczy lub ubrania (26,0%), wypadki lub uszkodzenia ciała (18,3%), bójki (15,3%), kierowanie pojazdem będąc pod wpływem alkoholu (13,0%) oraz seks bez zabezpieczenia (12,3%). Należy zwrócić uwagę na ogólnie większe rozpowszechnienie problemów związanych z alkoholem wśród starszej młodzieży niż w grupie uczniów młodszych, co wiązać można z wyższym poziomem spożycia alkoholu w tej grupie.

Tabela 47. Doświadczanie poszczególnych problemów związanych z alkoholem w czasie ostatnich 12 miesięcy

Poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Bójka	12,7	8,5
	Wypadek lub uszkodzenie ciała	12,1	10,0
	Zniszczenie rzeczy lub ubrania	17,3	13,5
	Poważna kłótnia	19,7	14,3
	Stałe(a)s się ofiarą rabunku lub kradzieży	3,7	2,6
	Kłopoty z policją	7,0	5,8
	Korzystanie z pomocy medycznej z powodu zatrucia alkoholem	3,0	2,3
	Korzystanie z pomocy medycznej z powodu wypadku lub uszkodzenia ciała	4,3	2,6
	Seks bez zabezpieczenia (bez antykoncepcji)	7,7	6,0
	Niechciane przez Ciebie doświadczenia seksualne	5,4	3,8
	Samouszkodzenia	7,3	5,9
	Kierowanie pojazdem będąc pod wpływem alkoholu	10,9	7,6
	Spowodowanie wypadku będąc pod wpływem alkoholu	2,4	1,8
	Pływanie będąc pod wpływem alkoholu	6,3	6,4
	II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Bójka	15,3
Wypadek lub uszkodzenie ciała		18,3	17,9
Zniszczenie rzeczy lub ubrania		26,0	25,5
Poważna kłótnia		27,7	28,4
Stałe(a)s się ofiarą rabunku lub kradzieży		3,5	3,1
Kłopoty z policją		11,7	10,9
Korzystanie z pomocy medycznej z powodu zatrucia alkoholem		2,9	1,8
Korzystanie z pomocy medycznej z powodu wypadku lub uszkodzenia ciała		4,1	3,6
Seks bez zabezpieczenia (bez antykoncepcji)		12,3	11,7
Niechciane przez Ciebie doświadczenia seksualne		6,0	5,3
Samouszkodzenia		10,2	9,3
Kierowanie pojazdem będąc pod wpływem alkoholu		13,0	12,1
Spowodowanie wypadku będąc pod wpływem alkoholu		2,7	1,3
Pływanie będąc pod wpływem alkoholu		6,9	9,0

Uczniowie z III klas gimnazjum w Województwie Świętokrzyskim nieco

częściej niż ich rówieśnicy w całym kraju deklarowali doświadczenie poszczególnych problemów związanych z alkoholem w czasie ostatnich 12 miesięcy. W starszej grupie nie zaobserwowano takich różnic między analizowanymi obszarami.

Doświadczenie problemów w związku z piciem alkoholu przez innych

Jedno z pytań ankiety dotyczyło doświadczenia problemów w związku z piciem alkoholu przez innych (tabela 48.). Najczęściej doświadczanymi problemami były przestraszenie się pijanego spotkanego na ulicy, które stało się udziałem ponad jednej trzeciej młodszych i starszych uczniów (odpowiednio 37,9% i 39,7%) oraz nękanie lub dręczenie w miejscu publicznym (odpowiednio 16,3% i 21,1%). Więcej niż co dziesiąty uczeń w obu rocznikach ma za sobą doświadczenie jazdy z kierowcą, który wypił za dużo. Porównanie rozpowszechnienia doświadczeń poszczególnych problemów w czasie ostatnich 12 miesięcy powodowanych przez picie kogoś innego, które były udziałem uczniów z Województwa Świętokrzyskiego z doświadczeniami uczniów w całym kraju nie pokazało żadnych znaczących różnic.

Tabela 48. Doświadczenie poszczególnych problemów w czasie ostatnich 12 miesięcy powodowanych przez picie kogoś innego

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Nękanie lub dręczenie w miejscu prywatnym	11,4	9,1
	Nękanie lub dręczenie w miejscu publicznym	16,3	15,2
	Skrzywdzenie fizyczne	5,6	4,3
	Zniszczenie ubrania lub jakiejś rzeczy	7,5	6,7
	Uczestniczenie w wypadku spowodowanego przez kogoś, kto wypił	4,5	3,0
	Jazda z kierowcą, który wypił za dużo	10,2	9,6
	Przestraszenie się pijanego spotkanego na ulicy	37,9	39,9

II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Nękanie lub dręczenie w miejscu prywatnym	15,4	11,1
	Nękanie lub dręczenie w miejscu publicznym	21,1	19,6
	Skrzywdzenie fizyczne	4,3	4,7
	Zniszczenie ubrania lub jakiejś rzeczy	9,5	9,4
	Uczestniczenie w wypadku spowodowanego przez kogoś, kto wypił	3,8	3,0
	Jazda z kierowcą, który wypił za dużo	12,4	12,8
	Przestraszenie się pijanego spotkanego na ulicy	39,7	42,8

Kolejne pytanie dotyczyło picia nadmiernego przez kogoś z bliskich i związanych z tym problemów dla badanego. 27,2% uczniów z III klas gimnazjum przyznało, że ktoś z ich bliskich pije nadmiernie, a 11,9% potwierdziło, że z powodu picia ich bliskich doświadczą problemów. Analogiczne odsetki były nawet wyższe w starszej grupie i wynosiły odpowiednio 30,9% i 16,2%.

Dostępność substancji psychoaktywnych

Aby zbadać dostępność poszczególnych substancji psychoaktywnych prosiłmy respondentów o oszacowanie, na ile trudne byłoby dla nich zdobycie każdej z nich, gdyby tego chcieli. Skala odpowiedzi wyznaczona była przez dwie skrajne możliwości: „Niemożliwe” oraz „Bardzo łatwe”. Pozostawiono też możliwość odpowiedzi „nie wiem”. Ocenie badanych poddano dostępność napojów alkoholowych, leków uspokajających i nasennych, substancji wziewnych oraz poszczególnych środków nielegalnych. Pełen rozkład odpowiedzi uczniów przedstawia tabela 49.

Należy zwrócić uwagę, że w ocenach respondentów poziom dostępności napojów alkoholowych jest wysoki. Uczniowie klas trzecich gimnazjów, a więc młodzież w wieku 15 lat, uznali za bardzo łatwe do zdobycia: piwo – 49,3% uczniów, wino – 39,3% uczniów i wódkę – 34,1% uczniów. Jedynie niewielki

odsetek tej grupy badanych uznał za niemożliwe do zdobycia piwo (4,0%), wino (6,1%) i wódkę (8,1%). Trudność w zdobyciu sprawiłyby tylko stosunkowo mało znane napoje alkoholowe; cydr byłby łatwy do zdobycia dla 26,5% uczniów, a alcopops dla 21,6% uczniów. Młodzież deklaruje podobny poziom dostępu do tytoniu. Za bardzo łatwy do zdobycie uznało go 44,7% gimnazjalistów, za niemożliwy do zdobycie – jedynie 3,9%. Można zauważyć, że większość badanych nie ma dużych trudności z dostępem do napojów alkoholowych i tytoniu, mimo że według polskiego prawa sprzedaż i podawanie używek nieletnim jest zabroniona.

Dostępność poszczególnych napojów alkoholowych i tytoniu w ocenach uczniów szkół ponadgimnazjalnych jest znacznie wyższa, co nie powinno dziwić, bowiem badanym ze starszej grupy do pełnoletniości niewiele brakuje. Zgodnie z oczekiwaniami odsetki deklarujących łatwy dostęp największe są w przypadku tytoniu i piwa, a najmniejsze w przypadku wódki. Odpowiedź „Bardzo łatwe” padła w przypadku papierosów ze strony 69,9% starszej młodzieży, w przypadku piwa – 77,5% wina – 70,5% i wódki 67,0%. Podobnie jak w młodszej grupie, największą trudność w zdobyciu sprawiłyby stosunkowo mało znane napoje alkoholowe; cydr byłby łatwy do zdobycia dla 56,0% uczniów, a alcopops dla 41,0% uczniów. Jedynie niewielki odsetek tej grupy badanych uznał za niemożliwe do zdobycia: tytoń – 1,9%, piwo – 1,6 %, wino – 1,9% i wódkę – 1,8%. W przeważającej większości badani nie mieli problemów z oceną dostępności napojów alkoholowych. Nie potrafiło odpowiedzieć na to pytanie jedynie 5-10% uczniów gimnazjów i 2-5% uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Wyjątek stanowi jedynie dostępność cydru i alcopopsu, której nie potrafił ocenić mniej więcej co trzeci uczeń klasy III gimnazjum. w starszej grupie 16,7% uczniów nie potrafiło ocenić dostępności cydru a 32,5% - dostępności alcopopsu.

Tabela 49. Ocena dostępności poszczególnych substancji

Poziom klasy		Nie możliwe	Bardzo trudne	Dosyć trudne	Dosyć łatwe	Bardzo łatwe	Nie wiem
III klasy gimnazjum	Papierosy	3,9	2,3	7,6	31,0	44,7	10,5
	Piwo	4,0	2,3	5,5	33,2	49,3	5,6
	Cydr	11,1	5,6	9,5	21,9	26,5	25,4
	Alcopops	13,0	7,0	8,3	16,6	21,6	33,5
	Wino	6,1	3,7	10,9	30,6	39,3	9,3
	Wódka	8,1	7,0	12,7	28,1	34,1	10,0
	Marihuana lub haszysz	19,0	11,4	15,1	24,8	16,7	13,0
	Amfetamina	34,7	15,0	13,3	12,5	6,0	18,5
	Metamfetamina	35,6	15,0	15,7	7,9	5,1	20,7
	Leki uspokajające lub nasenne	19,1	8,1	13,2	22,5	22,4	14,6
	Ecstasy	34,5	14,0	14,2	9,4	6,4	21,4
	Kokaina	34,6	14,5	14,6	9,7	6,7	20,0
	Crack	36,9	14,1	13,4	6,8	5,1	23,7
	Heroina	36,0	15,4	13,9	7,5	6,0	21,2
	Dopalacze	28,8	8,5	13,8	17,9	14,4	16,7
II klasy szkół ponadgimna- zjalnych	Papierosy	1,9	0,8	1,4	19,6	69,9	6,4
	Piwo	1,6	0,2	1,3	17,2	77,5	2,3
	Cydr	4,5	1,1	4,0	17,9	56,0	16,7
	Alcopops	6,0	1,9	4,7	13,9	41,0	32,5
	Wino	1,9	0,8	2,6	19,8	70,5	4,5
	Wódka	1,8	1,3	4,8	20,8	67,0	4,4
	Marihuana lub haszysz	9,4	7,2	14,7	33,8	22,1	12,8
	Amfetamina	24,5	15,3	16,8	16,0	7,0	20,5
	Metamfetamina	25,9	17,0	17,0	11,3	5,4	23,5
	Leki uspokajające lub nasenne	12,7	7,2	10,2	29,9	27,7	12,3
	Ecstasy	24,8	13,3	16,2	14,9	7,7	23,1
	Kokaina	23,8	16,1	17,0	11,9	7,5	23,6
	Crack	26,8	15,6	16,8	8,5	4,7	27,6
	Heroina	26,9	16,3	17,4	9,0	5,4	25,1
	Dopalacze	17,0	8,9	14,1	22,5	19,6	18,0

Kwestia dostępu do leków uspokajających i nasennych okazała się trudniejsza do oceny. Na to pytanie odpowiedzi „Nie wiem” udzielił mniej więcej co siódmy badany. Dostęp do tych leków jest też zdaniem młodzieży znacznie trudniejszy. Bardzo łatwo byłoby je dostać 22,4% respondentów z młodszej grupy i 27,7% starszych uczniów, niemożliwe do zdobycia byłoby to dla 19,1% badanych w pierwszej grupie i dla 12,7% w drugiej.

Należy odnotować, że dostępność substancji nielegalnych oceniana jest niżej. Odsetki uczniów młodszych, którzy uważają je za niemożliwe do zdobycia wahają się od 19,0% w przypadku konopi indyjskich do 36,9% w przypadku cracku. Odsetki młodzieży ze szkół gimnazjalnych stwierdzającej, że byłoby jej bardzo łatwo dostać poszczególne substancje wahają się od 16,7% w przypadku konopi indyjskich do 5,1% w przypadku cracku i metamfetaminy. W klasach drugich szkół ponadgimnazjalnych badani w przypadku większości substancji nielegalnych w podobnym odsetku co młodsi uczniowie uznają je za bardzo łatwe do zdobycia, za wyjątkiem konopi indyjskich, które są w tej grupie częściej oceniane jako bardzo łatwe do zdobycia (22,1%).

Zapytaliśmy również badanych, jak oceniają dostępność dopalaczy. Uczniowie z obu kohort w dość wysokim odsetku uważają tą substancję za bardzo łatwą do zdobycia (14,4% młodszych i 19,6 starszych uczniów).

Na koniec trzeba zwrócić uwagę na bardzo wysokie odsetki badanych, którzy nie potrafili oszacować swoich możliwości w zakresie dostępu do substancji nielegalnych. Najmniej badanych miało trudności z oceną dostępu do marihuany i haszyszu (ok. 13%), najwięcej z oceną dostępu do ekstazy (mniej więcej co czwarty badany). Te relatywnie wysokie odsetki badanych, którzy wybrali odpowiedź „Nie wiem” wskazują na znaczący frakcję osób do tego stopnia nie zainteresowanych substancjami nielegalnymi, że nie potrafiących nawet wyobrazić sobie skali trudności w zdobyciu tego typu środków.

Tabela 50. Ocena dostępu do poszczególnych substancji jako bardzo łatwy

Poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Papierosy	44,7	43,1
	Piwo	49,3	47,6
	Cydr	26,5	22,8
	Alcopops	21,6	14,4
	Wino	39,3	36,6
	Wódka	34,1	34,2
	Marihuana lub haszysz	16,7	15,2
	Amfetamina	6,0	6,3
	Metamfetamina	5,1	5,4
	Leki uspokajające lub nasenne	22,4	25,1
	Ecstasy	6,4	6,6
	Kokaina	6,7	6,9
	Crack	5,1	5,0
	Heroina	6,0	5,6
	Dopalacze	14,4	16,0
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Papierosy	69,9	69,4
	Piwo	77,5	76,2
	Cydr	56,0	50,4
	Alcopops	41,0	33,3
	Wino	70,5	69,7
	Wódka	67,0	67,5
	Marihuana lub haszysz	22,1	21,2
	Amfetamina	7,0	6,8
	Metamfetamina	5,4	5,3
	Leki uspokajające lub nasenne	27,7	26,2
	Ecstasy	7,7	6,6
	Kokaina	7,5	6,6
	Crack	4,7	4,0
	Heroina	5,4	4,5
	Dopalacze	19,6	18,4

W tabeli 50. przedstawiono porównanie ocen dostępu do poszczególnych substancji w Województwie Świętokrzyskim i w kraju ogółem. Na obu analizowanych obszarach podobny odsetek badanych ocenia poszczególne substancje jako łatwe do uzyskania, za wyjątkiem cydru i alcopopsu, które są nieco łatwiejsze do zdobycia dla uczniów z Województwa Świętokrzyskiego, szczególnie ze starszej grupy wiekowej, niż dla ich rówieśników w kraju ogółem.

Odpowiedzi na pytanie o to, czy badanemu kiedykolwiek proponowano jakieś substancje psychoaktywne dostarczyły innego wskaźnika dostępności. W massmediach ciągle wiele mówi się o agresywnym rozwoju rynku substancji nielegalnych i ich marketingu wśród uczniów. Intencją pytania o propozycje była weryfikacja tych doniesień. Badanym przedstawiono listę środków legalnych i nielegalnych i proszono o zaznaczenie tych, które w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem ktokolwiek im proponował. Rozkład odpowiedzi zawarty w tabeli 51. wskazuje na podobne prawidłowości jak przy używaniu poszczególnych substancji.

Najczęściej proponowanym młodzieży środkiem jest bez wątpienia alkohol. Z propozycjami dotyczącymi substancji nielegalnych spotykają się mniej liczne frakcje badanych i stosunkowo najczęściej dotyczą one konopi. Otrzymało je chociaż raz w czasie ostatnich 12 miesięcy 25,7% uczniów z klas młodszych i 34,7% uczniów klas starszych. Odsetki uczniów, którym proponowano amfetaminę wynosiły w przypadku piętnastolatków – 7,7% i siedemnastolatków – 8,0%. Ecstasy oraz leki uspokajające i nasenne, proponowane były podobnym odsetkom młodzieży z grupy młodszej i starszej (ecstasy: ok. 6%; leki: 7-8%).

Zwraca uwagę wysoki odsetek uczniów, którzy spotykali się z propozycjami alkoholu nielegalnie wytworzonego domowym sposobem, czyli bimbru. W młodszej grupie z taką ofertą spotkało się 21,2% badanych, w starszej zaś – 37,7%.

Tabela 51. Ekspozycja na propozycje poszczególnych substancji

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Piwo	73,0	68,7
	Wino	42,1	35,3
	Wódka	53,4	51,5
	Marihuana lub haszysz	25,7	24,7
	LSD	6,0	5,5
	Amfetamina	7,7	6,3
	Leki uspokajające lub nasenne	8,5	7,5
	Crack	5,1	3,7
	Kokaina	6,3	5,1
	Ecstasy	5,5	4,6
	Heroina	6,0	3,8
	Sterydy anaboliczne	5,3	3,6
	Polska heroina (kompot)	5,4	3,8
	Bimber	21,2	16,7
	II klasy szkół ponad- gimnazjal- nych	Piwo	88,2
Wino		56,0	54,5
Wódka		79,9	79,9
Marihuana lub haszysz		34,7	34,3
LSD		5,6	4,1
Amfetamina		8,0	6,6
Leki uspokajające lub nasenne		7,3	5,6
Crack		4,6	2,5
Kokaina		5,9	4,5
Ecstasy		6,0	4,1
Heroina		4,5	2,8
Sterydy anaboliczne		4,6	3,3
Polska heroina (kompot)		4,7	2,7
Bimber		37,7	29,3

Ekspozycja uczniów z Województwa Świętokrzyskiego na propozycje poszczególnych substancji jest zbliżona do tej obserwowanej na terenie całego kraju. Zwracają jednak uwagę dwie różnice. W młodszej kohorcie odnotowano różnice dotyczące piwa i wina. Trzecioklasiści z gimnazjum w Województwie Świętokrzyskim w nieco większym odsetku doświadczyli ekspozycji na te substancje. Ponadto w obu kohortach w Województwie Świętokrzyskim zaobserwować można częstszą ekspozycję na biber, niż ma to miejsce na terenie całego kraju.

Odsetki badanych, którzy pili poszczególne napoje alkoholowe w takich miejscach, jak pub, bar, kawiarnia, restauracja, czy dyskoteka są nieco wyższe niż analogiczne odsetki dokonujących zakupów w sklepach sprzedających na wynos (tabele 52. i 54.).

Zarówno wśród gimnazjalistów, jak i w starszej kohorcie badani w największym odsetku pili piwo, w nieco mniejszym wódkę, a najmniejszym wino. Wyniki te pozostają w zgodzie zarówno z rankingiem popularności poszczególnych napojów, jak i z rankingiem napojów kupowanych na wynos.

Tabela 52. Picie napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem w miejscach publicznych - pub, bar, kawiarnia, restauracja, dyskoteka (Województwo Świętokrzyskie)

Poziom klasy		Nie piłem	1-2 razy	3-5 razy	6-9 razy	10-19 razy	20 lub więcej razy
III klasy gimnazjum	Piwo	59,2	22,2	9,6	4,8	2,1	2,1
	Wino	81,2	12,3	3,5	1,6	0,2	1,2
	Wódka	73,6	14,9	5,2	3,1	1,6	1,7
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Piwo	34,0	30,7	16,7	10,2	4,5	3,8
	Wino	72,2	18,8	5,2	1,8	0,5	1,5
	Wódka	51,0	24,2	12,8	6,4	2,7	3,0

Tabela 53. Picie napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem w miejscach publicznych - pub, bar, kawiarnia, restauracja, dyskoteka (Polska)

Poziom klasy		Nie piłem	1-2 razy	3-5 razy	6-9 razy	10-19 razy	20 lub więcej razy
III klasy gimnazjum	Piwo	65,2	20,2	7,8	3,5	1,5	1,8
	Wino	85,4	10,2	2,3	1,0	0,4	0,8
	Wódka	78,0	13,1	4,6	2,1	0,8	1,5
II klasy szkół ponad-gimnazjalnych	Piwo	35,5	28,2	18,9	9,6	4,2	3,6
	Wino	75,0	17,0	5,0	1,6	0,6	0,8
	Wódka	50,1	25,1	13,4	6,5	2,8	2,2

Więcej uczniów z III klas gimnazjum w Województwie Świętokrzyskim piło napoje alkoholowe w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem w miejscach publicznych, niż miało to miejsce na terenie całego kraju. Nie odnotowano podobnej prawidłowości w przypadku uczniów ze starszej grupy.

W tabeli 54. zestawiono dane dotyczące zakupów napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem. Odsetki badanych z młodszej kohorty, którzy dokonywali zakupu poszczególnych napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni są niższe niż analogiczne odsetki wśród badanych ze starszej grupy.

Tabela 54. Zakupy napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem (Województwo Świętokrzyskie)

Poziom klasy		Nie kupował	1-2 razy	3-5 razy	6-9 razy	10-19 razy	20 lub więcej razy
III klasy gimnazjum	Piwo	65,1	18,5	8,5	3,5	2,0	2,4
	Wino	87,3	6,7	2,4	1,5	0,7	1,5
	Wódka	81,4	9,9	3,4	1,8	1,1	2,5
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Piwo	37,6	30,6	13,4	9,1	4,5	4,7
	Wino	80,6	12,1	3,6	1,5	0,5	1,7
	Wódka	64,8	19,0	7,4	3,6	2,8	2,4

Tabela 55. Zakupy napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem (Polska)

Poziom klasy		Nie kupował	1-2 razy	3-5 razy	6-9 razy	10-19 razy	20 lub więcej razy
III klasy gimnazjum	Piwo	71,8	15,2	6,6	2,8	1,6	1,9
	Wino	91,9	4,8	1,3	0,6	0,5	0,8
	Wódka	84,6	8,4	3,2	1,6	0,9	1,3
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Piwo	40,1	25,7	17,7	8,3	4,5	3,7
	Wino	82,2	11,9	3,4	1,3	0,3	0,8
	Wódka	64,7	19,7	8,4	3,9	1,6	1,7

Większość badanych dokonujących zakupów wina bądź wódki robiła to 1-2 razy w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem. Trochę inaczej jest z piwem. Wprawdzie tu również największa frakcja badanych dokonywała zakupów 1-2 razy, ale dość znaczna jest też frakcja kupujących ten napój 3-5 razy w tym czasie.

Nieco więcej uczniów z III klas gimnazjum w Województwie Świętokrzyskim kupowało napoje alkoholowe w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem, niż miało to miejsce na terenie całego kraju. Nie odnotowano podobnej prawidłowości w przypadku uczniów ze starszej grupy (tabela 54. i 55.).

Uczniowie zostali także zapytani o to, czy spotkali się z odmową sprzedaży napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem ze względu na młody wiek (tabela 56.). W młodszej kohorcie największy odsetek uczniów spotkał się z odmową sprzedaży piwa 1-2 razy (11,5%), a 2,7% badanych nie mogło zakupić piwa z powodu odmowy więcej niż 10 razy. Uczniowie ze starszej kohorty również najczęściej spotykali się z odmową sprzedaży piwa 1-2 razy (9,6%), 10 razy lub więcej odmówiono zakupu 1,7% badanych. W przypadku odmów sprzedaży wina i wódki odsetki badanych, którzy mieli takie doświadczenie 1-2 razy są nieco niższe.

Tabela 56. Odmowy sprzedaży napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem ze względu na młody wiek (Województwo Świętokrzyskie)

Poziom klasy		Nie kupował/ Nie było odmowy	1-2 razy	3-5 razy	6-9 razy	10-19 razy	20 lub więcej razy
III klasy gimnazjum	Piwo	81,1	11,5	3,4	1,3	0,6	2,1
	Wino	88,4	4,3	2,2	1,5	0,9	2,6
	Wódka	85,7	6,8	2,9	0,9	0,7	3,0
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Piwo	85,3	9,6	2,7	0,7	0,5	1,2
	Wino	91,7	4,7	1,3	0,6	0,5	1,1
	Wódka	88,1	6,7	1,6	1,3	1,0	1,4

Tabela 57. Odmowy sprzedaży napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem ze względu na młody wiek (Polska)

Poziom klasy		Nie kupował/ Nie było odmowy	1-2 razy	3-5 razy	6-9 razy	10-19 razy	20 lub więcej razy
III klasy gimnazjum	Piwo	86,4	9,0	2,1	0,9	0,4	1,2
	Wino	93,1	3,7	1,0	0,6	0,5	1,1
	Wódka	90,1	5,7	1,6	0,7	0,5	1,4
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Piwo	84,9	10,5	2,8	1,0	0,2	0,7
	Wino	94,4	3,1	1,2	0,5	0,2	0,6
	Wódka	89,0	6,8	2,2	0,9	0,4	0,7

Częstotliwość odmów sprzedaży napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem ze względu na młody wiek pozostaje na zbliżonym poziomie na obu analizowanych obszarach (tabela 56. i 57.).

Kolejne pytanie mające za zadanie uszczegółowienie wiedzy na temat dostępności substancji psychoaktywnych dotyczyło przetworów konopi i sondowało znajomości miejsc, gdzie można te substancje łatwo nabyć (tabela 58.).

Większość respondentów orientuje się, gdzie można kupić marihuanę lub haszysz. Odsetek badanych znających takie miejsca jest wyższy wśród starszej młodzieży (43,4%) niż młodszej (41,6%).

Gimnazjaliści najczęściej wymieniali w tym kontekście ulicę i park (21,3%) mieszkanie dealera (16,1%), szkołę (15,4%) oraz dyskotekę i bar (12,5%).

Uczniowie szkół ponadgimnazjalnych także najczęściej wspominali o ulicy i parku (20,5%), a następnie – o mieszkaniu dealera (17,9%), szkole (17,0%) lub dyskotece lub barze (16,2%).

W obu kohortach na końcu rankingu ulokował się Internet.

Tabela 58. Miejsca gdzie można łatwo kupić marihuanę lub haszysz

Poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Nie znam takich miejsc	58,4	57,3
	Ulica, park	21,3	21,6
	Szkoła	15,4	14,5
	Dyskoteka, bar	12,5	14,3
	Mieszkanie dealera	16,1	17,2
	Internet	9,6	12,5
	Inne miejsce	6,0	5,9
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Nie znam takich miejsc	56,6	52,8
	Ulica, park	20,5	22,1
	Szkoła	17,0	17,6
	Dyskoteka, bar	16,2	17,2
	Mieszkanie dealera	17,9	18,6
	Internet	10,3	9,9
	Inne miejsce	6,2	6,9

Odsetek respondentów, którzy orientują się, gdzie można kupić marihuanę lub haszysz jest podobny w Województwie Świętokrzyskim i na terenie całego kraju. Znajomość poszczególnych miejsc ewentualnego zakupu pozostaje również na zbliżonym poziomie na obu analizowanych obszarach.

Ryzyko związane z używaniem substancji psychoaktywnych w opiniach badanych

Używanie substancji psychoaktywnych, zarówno legalnych, takich jak napoje alkoholowe czy tytoń, jak i nielegalnych, takich jak narkotyki, niesie za sobą ryzyko pojawienia się szkód zdrowotnych i społecznych. Ryzyko to jest szczególnie duże, gdy po te substancje sięgają ludzie bardzo młodzi, nie świadomi tego, co może im grozić. Pewne znaczenie profilaktyczne może tu mieć wiedza na temat wielorakich niebezpieczeństw związanych z ich używaniem. Nie tylko dlatego, że uświadomienie sobie ryzyka skłaniać powinno do ograniczania konsumpcji, ale również dlatego, że stwarza ono szansę zadbania o jak największe zminimalizowanie niebezpieczeństwa powikłań. Zobaczmy, zatem na ile młodzież zdaje sobie sprawę z ryzyka związanego z używaniem różnych substancji.

Przedstawiliśmy badanym listę środków legalnych i nielegalnych i poprosiliśmy, aby na czterostopniowej skali od „nie ma ryzyka” do „duże ryzyko” ocenili ryzyko zaszkodzenia sobie w wyniku używania każdego z nich. W przypadku większości substancji pytano osobno o ryzyko związane z podejmowaniem prób oraz ryzyko wynikające z regularnego używania. Tylko przy napojach alkoholowych, traktowanych zresztą łącznie, oraz przy konopiach wprowadzono trzy poziomy nasilenia używania. W przypadku alkoholu odpowiadają one trzem stylom picia tj.: „małe ilości jednorazowo ale często”, „duże ilości jednorazowo ale rzadko” oraz „dużo jednorazowo i często”. W odniesieniu do przetworów konopi trzy poziomy używania odpowiadają eksperymentowaniu, używaniu okazjonalnemu i używaniu regularnemu.

Pełne rozkłady odpowiedzi uczniów zestawiono w tabeli 59.

Tabela 59. Ocena ryzyka związanego z używaniem poszczególnych substancji

Poziom klasy		Nie ma ryzyka	Małe ryzyko	Umarkowane ryzyko	Duże ryzyko	Nie wiem
III klasy gimnazjum	Palą papierosy od czasu do czasu	12,3	36,2	33,2	14,7	3,6
	Wypalają co najmniej paczkę papierosów dziennie	3,9	5,2	15,5	71,2	4,3
	Wypijają 1 lub 2 drinki prawie codziennie	9,5	23,0	31,9	29,5	6,1
	Wypijają 4 lub 5 drinków prawie codziennie	4,9	7,7	19,5	61,5	6,4
	Wypijają 5 drinków lub więcej w czasie weekendu	5,7	12,7	29,6	44,5	7,5
	Próbują 1 raz lub 2 razy marihuany lub haszyszu	16,0	26,1	20,7	27,6	9,5
	Palą marihuanę lub haszysz od czasu do czasu	14,3	18,6	28,9	30,0	8,3
	Palą marihuanę lub haszysz regularnie	7,8	6,5	14,4	62,8	8,6
	Próbują 1 raz lub 2 razy ecstasy	6,3	16,6	23,9	36,1	17,1
	Biorą ecstasy regularnie	3,6	3,1	8,2	68,8	16,2
	Próbują 1 raz lub 2 razy amfetaminę	6,1	11,2	25,2	43,8	13,7
	Biorą amfetaminę regularnie	3,4	2,4	3,3	79,0	11,8
	Próbują 1 raz lub 2 razy dopalaczy	13,2	21,1	29,2	25,8	10,6
	Biorą dopalacze regularnie	8,0	2,4	4,1	76,4	9,1

Poziom klasy		Nie ma ryzyka	Małe ryzyko	Umarkowane ryzyko	Duże ryzyko	Nie wiem
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Palą papierosy od czasu do czasu	9,4	38,6	34,5	14,1	3,4
	Wypalają co najmniej paczkę papierosów dziennie	1,6	5,5	16,5	72,9	3,4
	Wypijają 1 lub 2 drinki prawie codziennie	7,2	21,9	38,2	28,3	4,4
	Wypijają 4 lub 5 drinków prawie codziennie	3,2	6,4	21,2	65,0	4,1
	Wypijają 5 drinków lub więcej w czasie weekendu	5,5	14,8	35,9	38,2	5,6
	Próbują 1 raz lub 2 razy marihuany lub haszyszu	19,8	28,7	20,3	24,2	6,9
	Palą marihuanę lub haszysz od czasu do czasu	11,5	25,2	31,2	25,7	6,4
	Palą marihuanę lub haszysz regularnie	5,2	8,9	14,2	65,1	6,6
	Próbują 1 raz lub 2 razy ecstasy	4,7	17,5	26,0	35,6	16,1
	Biorą ecstasy regularnie	2,1	2,9	7,0	73,9	14,0
	Próbują 1 raz lub 2 razy amfetaminę	3,8	10,2	24,7	49,9	11,3
	Biorą amfetaminę regularnie	2,2	2,0	2,4	84,0	9,4
	Próbują 1 raz lub 2 razy dopalaczy	9,7	25,0	29,5	27,2	8,6
	Biorą dopalacze regularnie	5,1	1,8	4,6	79,6	8,9

Zdecydowana większość uczniów dostrzega ryzyko szkód związanych z używaniem substancji psychoaktywnych. Tylko bardzo nieliczni stwierdzają, że ich używanie nie jest związane z żadnym negatywnym następstwem. Stosunkowo najwięcej takich odpowiedzi padło przy eksperymentowaniu z marihuaną lub haszyszem oraz paleniu marihuany lub haszyszu i papierosów

od czasu do czasu. Jednak regularne palenie papierosów w ilości co najmniej jednej paczki dziennie lub regularne palenie marihuany lub haszyszu traktowane jest jako zachowanie bardzo ryzykowne. Analiza rozkładów odpowiedzi wskazuje na nasilenie używania jako główne źródło zróżnicowania ryzyka, w mniejszym stopniu rolę tę pełni rodzaj substancji. Jest tak zarówno w klasach trzecich szkół gimnazjalnych jak i klasach drugich szkół ponadgimnazjalnych. Eksperymentowanie z tak niebezpiecznymi narkotykami, jak ekstazy traktowane jest w sumie jako mniej ryzykowne niż regularne palenie papierosów lub częste picie w dużych ilościach napojów alkoholowych. Ryzyko związane z poszczególnymi substancjami jest jednak również różnicowane przez badanych, chociaż, jak się wydaje, w mniejszym stopniu. Jeśli wziąć pod uwagę tylko odsetki respondentów wybierających odpowiedź „duże ryzyko”, to na poziomie eksperymentowania za najbardziej groźną w opiniach badanych uznać można amfetaminę (43,8% w młodszej grupie i 49,9% w starszej grupie). W przypadku przetworów konopi odsetki te są wyraźnie niższe – 27,6% w młodszej kohorcie i 24,2% w starszej kohorcie. Na poziomie regularnego używania największe odsetki badanych za obarczone dużym ryzykiem także uznały używanie amfetaminy. Trzeba jednak dodać, że regularne palenie tytoniu oceniane było jako obarczone dużym ryzykiem przez niewiele mniejszą frakcję badanych.

Poprosiliśmy także badanych o ocenę ryzyka związanego z używaniem dopalaczy. Eksperymentowanie z tą substancją uznało za bardzo ryzykowne 25,8% uczniów z młodszej kohorty i 27,2% starszej młodzieży. Regularne używanie dopalaczy jest związane z dużym ryzykiem dla 76-79% badanych w obu kohortach. Warto zauważyć, że w obu kohortach regularne używanie dopalaczy jest uważane za bardzo ryzykowne przez większy odsetek badanych niż ma to miejsce w przypadku ekstazy.

Oceniając ryzyko związane z różnymi stylami picia napojów alkoholowych, za najbardziej niebezpieczny model młodzież uznała częste picie w dużych ilościach. Na drugim miejscu znalazło się rzadsze picie w dużych ilościach, a na trzecim częstsze picie, ale w mniejszych ilościach. W starszej kohorcie

różnice między tymi dwoma ostatnimi stylami picia są jednak mniejsze niż różnica między częstym picciem w dużych ilościach, a pozostałymi stylami. Warto także zauważyć, że odsetki badanych uznających palenie marihuany lub haszyszu od czasu do czasu za czynność obarczoną dużym ryzykiem są wyraźnie niższe od odsetków badanych traktujących częste picie dużych ilości napojów alkoholowych jako bardzo ryzykowne. Oznacza to, że młodzież nie traktuje okazjonalnego używania przetworów konopi jako czegoś, co jest dużo bardziej ryzykowne niż intensywne picie napojów alkoholowych lub tzw. „binge drinking”.

Można stwierdzić, że oceny poszczególnych substancji dokonywane przez uczniów z obu poziomów nauczania niewiele różnią się między sobą.

Dane na temat postrzegania ryzyka szkód w efekcie używania substancji psychoaktywnych prowadzą do wniosku, że młodzież jest dość dobrze zorientowana w skali zagrożeń. Nie ulega też ona stereotypom nadal obecnym wśród części starszego pokolenia, według których pojedyncze eksperymenty z narkotykami budzą znacznie większe zagrożenie niż częste używanie w dużych ilościach substancji legalnych, takich jak alkohol czy tytoń.

Używanie substancji psychoaktywnych w otoczeniu badanych

Odpowiedzi na pytanie o to, ile osób spośród przyjaciół respondenta używa substancji psychoaktywnych dostarczają uzupełniającego wskaźnika rozpowszechnienia używania tych środków przez młodzież. Wprawdzie z odpowiedzi respondentów nie można w prosty sposób wyliczyć liczby osób używających poszczególnych środków, ale mogą one w pewnym stopniu pełnić rolę kontrolną wobec oszacowań uzyskanych na podstawie informacji dotyczących używania tych substancji przez respondentów. Wskaźnik rozpowszechnienia używania substancji w najbliższym otoczeniu badanych można też z pewnymi zastrzeżeniami interpretować jako wskaźnik ryzyka sięgania po te substancje. Znaczne rozpowszechnienie substancji wśród

przyjaciół respondenta może zwiększać szanse na to, że będzie on ich używał. Rozkłady odpowiedzi na to pytanie o to, ilu zdaniem respondenta jego przyjaciół używa poszczególnych substancji psychoaktywnych zawiera tabela 60. Badani na to pytanie odpowiadali przy użyciu skali której krańce wyznaczane były przez odpowiedzi: „nikt” i „wszyscy”.

Przedstawione w tabeli rozkłady odpowiedzi potwierdzają znaczne rozpowszechnienie używania przez młodzież substancji legalnych, przede wszystkim alkoholu i tytoniu. W klasach młodszych tylko ok. 10-14% uczniów nie ma wśród przyjaciół nikogo, kto piłby lub palił. W klasach starszych analogiczne odsetki nie osiągają 7%. Jednocześnie w klasach młodszych 17,3% badanych twierdzi, że co najmniej większość ich przyjaciół pali i 29,1% twierdzi, że większość pije. W klasach starszych takich respondentów było odpowiednio 23,9% i 51,6%. Znacznie mniej rozpowszechnione jest wśród przyjaciół respondentów zjawisko częstego upijania się, 30,4% badanych w klasach gimnazjalnych i 17,2% w klasach ponadgimnazjalnych nie przyjaźni się z nikim, kto by się upijał. Odsetek gimnazjalistów, których przyjaciele wszyscy lub w większości upijają się wynosi 11,9%, a analogiczny odsetek wśród uczniów starszych – 14,3%.

W klasach młodszych 56,0% młodych ludzi przyjaźni się z osobami palącymi konopie, w klasach starszych – 63,5%. Zdecydowanie rzadziej badani mają do czynienia z osobami używającymi innych substancji. Zarówno w klasach młodszych jak starszych przeważająca większość badanych twierdzi, że nikt z przyjaciół nie używa tych środków. Zgodnie z oczekiwaniami rozpowszechnienie używania poszczególnych substancji psychoaktywnych innych niż alkohol w otoczeniu respondentów nie jest jednakowe.

Tabela 60. Ocena rozpowszechnienia używania substancji wśród przyjaciół

Poziom klasy		Nikt	Kilka osób	Sporo	Większość	Wszyscy
III klasy gimnazjum	palą papierosy	14,0	37,6	31,1	14,3	3,0
	pije napoje alkoholowe	10,8	30,9	29,3	23,2	5,9
	upija się	30,4	41,2	16,5	9,1	2,8
	pali marihuanę lub haszysz	44,0	39,9	9,6	4,3	2,1
	bierze środki uspokajające lub nasenne (bez przepisu lekarza)	78,8	14,1	3,1	1,6	2,3
	bierze ecstasy	83,6	9,7	2,5	1,9	2,2
	używa środków wziewnych	83,5	9,6	1,9	2,1	2,9
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	palą papierosy	6,1	28,4	41,6	21,5	2,4
	pije napoje alkoholowe	3,5	16,2	28,7	41,3	10,3
	upija się	17,2	41,2	27,4	11,5	2,8
	pali marihuanę lub haszysz	36,5	43,4	14,3	4,0	1,8
	bierze środki uspokajające lub nasenne (bez przepisu lekarza)	82,4	13,3	2,3	0,6	1,4
	bierze ecstasy	85,7	10,8	1,7	0,6	1,2
	używa środków wziewnych	89,7	6,5	2,0	0,3	1,5

Relatywnie najczęściej spotykamy tu leki uspokajające i nasenne przyjmowane bez przepisu lekarza. Do posiadania wśród przyjaciół osób przyjmujących takie leki w ten sposób przyznało się 21,2% badanych w młodszej grupie i 17,6% starszych uczniów. Wśród gimnazjalistów na drugim miejscu są środki wziewne (16,5%), a na trzecim ecstasy (16,4%). W grupie uczniów szkół ponadgimnazjalnych 14,3% badanych ma przyjaciół używających ecstasy, zaś 10,3% – środki wziewne.

Rodzice a używanie substancji przez młodzież

Wśród różnych instytucji odpowiedzialnych za wychowanie młodego pokolenia najważniejsza rola zdaje się przypadać rodzinie. Także w kwestii używania substancji rodzina, a szczególnie rodzice, mogą mieć decydujący wpływ.

Przyzwolenie ze strony rodziców lub brak zainteresowania stosunkiem dzieci do alkoholu i innych substancji może sprzyjać ich używaniu przez młodych ludzi a odpowiednio realizowana strategia wychowawcza może zapobiec podejmowaniu i ponawianiu doświadczeń z substancjami. Doniosłość profilaktycznej roli rodziny podkreślana była przez większość dorosłych badanych w ogólnopolskich badaniach ankietowych zrealizowanych w 2002 r. z inicjatywy Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii i Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz powtórzonych w 2006 r. i 2010 r. przez Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii.

W referowanym tu badaniu kwestii stosunku rodziców do picia poświęcono pytanie, które dotyczyło przyzwolenia na picie napojów alkoholowych. Badani byli proszeni o odpowiedź na pytanie, czy ich rodzice pozwalają im pić napoje alkoholowe. Wyniki zestawiono w tabeli 61.

Większość badanych gimnazjalistów deklaruje brak zgody rodziców na picie przez nich alkoholu. 56,7% badanych twierdzi, że na takie zachowanie nie pozwala im ojciec, a 59,3%, że zgody nie wyraża matka. Tylko ok. 6-7% badanych ma pełne przyzwolenie ze strony rodziców. Dalsze 18-19% deklaruje, że brak zgody ogranicza się do picia bez obecności rodziców.

W klasach starszych mniejsze frakcje badanych deklarują brak przyzwolenia – 21,6% ze strony ojca i 22,1% ze strony matki. Pięciokrotnie wyższe niż wśród uczniów młodszych odsetki uczniów starszych mają pozwolenie na picie także bez obecności rodziców (ok. 34-36%).

Porównanie wyników uzyskanych w Województwie Świętokrzyskim zawartymi w tabeli 61. z wynikami w całym kraju zestawionymi w tabeli 62. wskazuje na brak istotnych różnic między analizowanymi obszarami.

Tabela 61. Pozwolenie ze strony rodziców na picie napojów alkoholowych (Województwo Świętokrzyskie)

Poziom klasy		Nigdy nie pozwala	Pozwala, ale tylko przy rodzicach	Pozwala także bez obecności rodziców	Trudno powiedzieć
III klasy gimnazjum	Ojciec	56,7	18,4	6,7	18,1
	Matka	59,3	18,8	6,9	14,9
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Ojciec	21,6	14,4	34,2	29,9
	Matka	22,1	14,3	36,0	27,6

Tabela 62. Pozwolenie ze strony rodziców na picie napojów alkoholowych (Polska)

Poziom klasy		Nigdy nie pozwala	Pozwala, ale tylko przy rodzicach	Pozwala także bez obecności rodziców	Trudno powiedzieć
III klasy gimnazjum	Ojciec	55,2	22,6	5,8	16,4
	Matka	58,1	22,1	5,6	14,3
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Ojciec	20,4	12,4	38,1	29,0
	Matka	21,6	13,2	39,6	25,5

Brak zgody rodziców na picie napojów alkoholowych jest zróżnicowany ze względu na płeć (tabela 63. i 64.). W młodszej kohorcie zdecydowanie częściej ojcowie i matki chłopców nie zgadzali się na konsumpcję alkoholu, niż miało to miejsce w przypadku dziewcząt. Również dziewczęta, nieco częściej niż chłopcy, miały pozwolenie na picie alkoholu bez obecności rodziców. Takie wyniki mogą być efektem przekonania rodziców o bardziej ryzykownym sposobie picia alkoholu przez chłopców, które może prowadzi do częstszych prób wyeliminowania takiego zachowania w ogóle. W starszej kohorcie nie zaobserwowano istotnych różnic, poza częstszym w grupie chłopców przyzwoleniem na konsumpcję napojów alkoholowych bez obecności rodziców.

Tabela 63. Pozwolenie ze strony rodziców na picie napojów alkoholowych (Chłopcy, Województwo Świętokrzyskie)

Poziom klasy		Nigdy nie pozwala	Pozwala, ale tylko przy rodzicach	Pozwala także bez obecności rodziców	Trudno powiedzieć
III klasy gimnazjum	Ojciec	63,2	14,8	5,2	16,8
	Matka	64,9	15,6	4,6	14,9
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Ojciec	20,7	11,7	40,3	27,3
	Matka	23,3	11,4	37,4	27,9

Tabela 64. Pozwolenie ze strony rodziców na picie napojów alkoholowych (Dziewczęta, Województwo Świętokrzyskie)

Poziom klasy		Nigdy nie pozwala	Pozwala, ale tylko przy rodzicach	Pozwala także bez obecności rodziców	Trudno powiedzieć
III klasy gimnazjum	Ojciec	50,6	21,9	8,1	19,4
	Matka	54,0	21,9	9,2	14,9
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Ojciec	22,1	16,6	29,3	32,0
	Matka	20,9	16,8	35,0	27,3

Korzystanie z internetu

W kwestionariuszu zawarto również pytania dotyczące korzystania z Internetu. Do takiej aktywności w ciągu ostatnich 7 dni przed badaniem przyznało się 93,9% gimnazjalistów i 95,8% uczniów z wyższego poziomu nauczania. Korzystanie z Internetu nie jest zróżnicowane ze względu na dzień tygodnia – uczniowie z obu poziomów nauczania podobnie często korzystają z Internetu w dni robocze, jak i w czasie weekendu. W obu grupach dniem stosunkowo największej aktywności jest poniedziałek (82,7% uczniów młodszych i 87,4% uczniów starszych).

W tabeli 65. przedstawiono czas korzystania z internetu w typowym dniu

roboczym i weekendowym w czasie ostatnich 7 dni przed badaniem. Analiza typowego dnia roboczego młodszej kohorty ujawnia najliczniejszą frakcję badanych, która korzysta z Internetu 2-3 godzin dziennie (33,8%), nieco mniej osób poświęca na tą aktywność około 1 godziny (23,0%). W przypadku typowego dnia weekendowego, nadal najliczniejsza jest frakcja korzystająca około 2-3 godzin dziennie (31,4%), jednak na drugiej pozycji znajduje się grupa osób, która poświęca na aktywność w Internecie ok. 4-5 godzin lub ponad 6 godzin dziennie (22,8%). W starszej kohorcie w typowym dniu roboczym również największy odsetek uczniów poświęca na korzystanie z Internetu około 2-3 godzin (35,6%) lub 1 godzinę (20,2%) dziennie. Także w trakcie weekendu najliczniejsza jest frakcja korzystająca około 2-3 godzin dziennie (31,6%), na drugiej pozycji znajduje się grupa osób, która poświęca na aktywność w Internecie ok. 4-5 godzin (23,8%), a na trzeciej grupa, która przeznaczą na ten cel ponad 6 godzin dziennie (21,9%). Większa ilość czasu wolnego w weekend wydaje się sprzyjać dłuższemu korzystaniu z Internetu.

Tabela 65. Czas korzystania z internetu w typowym dniu w czasie ostatnich 7 dni przed badaniem (Województwo Świętokrzyskie)

Poziom klasy		Nie korzystał	Pół godziny lub mniej	Ok. 1 godz.	Ok. 2-3 godz.	Ok. 4-5 godz.	6 godz. i więcej
III klasy gimnazjum	typowy dzień roboczy	5,8	7,3	23,0	33,8	17,9	12,2
	typowy dzień weekendowy	5,8	4,2	12,9	31,4	22,8	22,8
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	typowy dzień roboczy	2,9	8,4	20,2	35,6	18,7	14,2
	typowy dzień weekendowy	3,5	5,4	13,8	31,6	23,8	21,9

Tabela 66. Czas korzystania z internetu w typowym dniu w czasie ostatnich 7 dni przed badaniem (Polska)

Poziom klasy		Nie korzystał	Pół godziny lub mniej	Ok. 1 godz.	Ok. 2-3 godz.	Ok. 4-5 godz.	6 godz. i więcej
III klasy gimnazjum	typowy dzień roboczy	3,7	6,7	20,9	35,5	18,2	15,0
	typowy dzień weekendowy	3,9	4,4	11,9	29,1	24,7	26,0
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	typowy dzień roboczy	2,6	7,7	20,6	36,6	19,0	13,5
	typowy dzień weekendowy	2,8	6,2	14,3	29,6	25,0	22,3

Porównanie czasu korzystania z Internetu przez uczniów z Województwa Świętokrzyskiego i z kraju ogółem nie ujawnia istotnych różnic między analizowanymi obszarami (tabela 65. i 66.). Ta prawidłowość dotyczy obu kohort

Kolejne pytanie dotyczyło częstotliwości korzystania z różnych usług w Internecie w czasie ostatnich dni przed badaniem (tabela 67.). Uczniowie z klas III gimnazjum największą aktywność wykazują w mediach społecznościowych, takich jak Facebook, Twitter lub Skype – codziennie korzysta z nich 60,8% badanych, na drugiej pozycji znajduje się słuchanie muzyki i oglądanie filmów on-line (33,2%), a na trzeciej szukanie informacji on-line (27,8%). Najbardziej spotykaną aktywnością jest granie w gry hazardowe on-line, jednak należy zwrócić uwagę, że 4,4% badanych gra w takie gry codziennie. W starszej grupie Facebook, Twitter lub Skype również cieszą się największą popularnością – codziennie korzysta z nich 68,9% badanych, na drugiej pozycji znajduje się szukanie informacji on-line (33,8%), a na trzeciej słuchanie muzyki i oglądanie filmów on-line (33,7%).

Tabela 67. Liczba dni w czasie ostatnich 7 dni przed badaniem, w których korzystano z poszczególnych usług w internecie (Województwo Świętokrzyskie)

Poziom klasy		Nie korzystał	1-2 dni	3-4 dni	5-6 dni	7 dni
III klasy gimnazjum	Twitter, facebook, skype'	8,4	12,5	9,6	8,6	60,8
	Gry on-line'	61,6	11,2	7,7	6,1	13,4
	Gry hazardowej online'	87,1	5,3	2,0	1,3	4,4
	Szukanie informacji on-line'	10,6	24,5	23,3	13,9	27,8
	Słuchanie muzyki i oglądania filmów on-line'	11,5	22,0	21,0	12,2	33,2
	Kupowanie lub sprzedawanie on-line'	62,8	22,9	5,7	3,5	5,2
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Twitter, facebook, skype'	5,8	8,6	8,0	8,6	68,9
	Gry on-line'	71,1	9,7	6,1	3,6	9,4
	Gry hazardowej online'	90,9	4,9	1,5	0,5	2,2
	Szukanie informacji on-line'	7,8	16,3	23,3	18,8	33,8
	Słuchanie muzyki i oglądania filmów on-line'	10,5	20,3	19,8	15,6	33,7
	Kupowanie lub sprzedawanie on-line'	60,6	24,9	7,4	2,9	4,2

Tabela 68. Liczba dni w czasie ostatnich 7 dni przed badaniem, w których korzystano z poszczególnych usług w internecie (Polska)

Poziom klasy		Nie korzystał	1-2 dni	3-4 dni	5-6 dni	7 dni
III klasy gimnazjum	Twitter, facebook, skype'	7,1	11,2	9,5	11,4	60,7
	Gry on-line'	62,0	11,3	8,2	6,0	12,5
	Gry hazardowej online'	92,2	3,5	1,4	0,7	2,2
	Szukanie informacji on-line'	9,9	23,1	23,9	14,3	28,8
	Słuchanie muzyki i oglądania filmów on-line'	10,1	21,9	20,5	13,9	33,5
	Kupowanie lub sprzedawanie on-line'	62,5	23,2	7,5	2,7	4,2
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Twitter, facebook, skype'	5,7	9,3	9,5	10,8	64,7
	Gry on-line'	69,9	11,0	7,1	4,3	7,7
	Gry hazardowej online'	93,5	3,5	1,4	0,6	0,9
	Szukanie informacji on-line'	7,5	19,2	24,3	16,3	32,7
	Słuchanie muzyki i oglądania filmów on-line'	8,8	22,4	21,0	15,5	32,3
	Kupowanie lub sprzedawanie on-line'	61,4	25,3	8,1	2,2	3,0

Porównanie częstotliwości korzystania z poszczególnych usług w Internecie w czasie ostatnich 7 dni przed badaniem przez uczniów z Województwa Świętokrzyskiego i z kraju ogółem nie ujawnia istotnych różnic między analizowanymi obszarami (tabela 67. i 68.). Ta prawidłowość dotyczy obu kohort.

W tabeli 69. zaprezentowano liczby godzin, jakie młodzież poświęca na korzystanie z poszczególnych usług w Internecie w czasie typowego dnia. Dane dotyczą ostatnich 30 dni przed badaniem. W przypadku Facebooka, Twittera i Skype'a w młodszej kohorcie najliczniejsza frakcja osób korzysta z tych usług ok.2-3 godzin dziennie, jednak na drugiej pozycji jest grupa osób, która na ten cel poświęca 6 godzin i więcej (23,9%). W starszej kohorcie kolejność jest odwrotna – najliczniejsza frakcja korzysta ponad 6 godzin dziennie (30,5%), a na drugim miejscu jest grupa, która poświęca na ten cel

około 2-3 godzin (23,3%). Mniej więcej co drugi badany w obu kohortach poświęca 1-3 godziny na szukanie informacji, słuchanie muzyki i oglądanie filmów on-line, a 17% przeznaczają na te aktywności ponad 6 godzin dziennie.

Tabela 69. Liczba godzin w czasie typowego dnia w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem, w których korzystano z poszczególnych usług w internecie (Województwo Świętokrzyskie)

Poziom klasy		Nie korzystał	Pół godziny lub mniej	Ok. 1 godz.	Ok. 2-3 godz.	Ok. 4-5 godz.	6 godzin i więcej
III klasy gimnazjum	Twitter, facebook, skype'	8,5	9,4	20,0	25,7	12,5	23,9
	Gry on-line'	60,3	6,1	9,1	10,2	5,9	8,4
	Gry hazardowej online'	86,4	2,5	3,6	2,5	1,6	3,3
	Szukanie informacji on-line'	12,0	18,6	27,6	22,5	8,4	10,9
	Słuchanie muzyki i oglądania filmów on-line'	13,7	14,7	24,4	20,1	12,3	14,8
	Kupowanie lub sprzedawanie on-line'	60,2	17,7	11,7	5,1	2,0	3,3
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Twitter, facebook, skype'	5,0	11,1	16,6	23,3	13,5	30,5
	Gry on-line'	68,7	5,3	6,2	8,1	3,5	8,2
	Gry hazardowej online'	89,6	3,4	2,0	2,0	0,6	2,3
	Szukanie informacji on-line'	8,4	13,1	26,6	26,9	9,9	15,1
	Słuchanie muzyki i oglądania filmów on-line'	12,0	14,5	20,5	25,0	10,7	17,4
	Kupowanie lub sprzedawanie on-line'	60,0	19,0	10,1	6,1	1,8	3,0

Tabela 70. Liczba godzin w czasie typowego dnia w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem, w których korzystano z poszczególnych usług w internecie (Polska)

Poziom klasy		Nie korzystał	Pół godziny lub mniej	Ok. 1 godz.	Ok. 2-3 godz.	Ok. 4-5 godz.	6 godzin i więcej
III klasy gimnazjum	Twitter, facebook, skype'	6,3	12,6	18,1	23,4	12,8	26,8
	Gry on-line'	60,3	5,1	7,2	11,9	5,8	9,8
	Gry hazardowej online'	91,0	2,9	1,9	1,5	1,0	1,7
	Szukanie informacji on-line'	11,6	18,5	27,8	21,4	8,8	11,9
	Słuchanie muzyki i oglądania filmów on-line'	11,5	16,2	21,8	23,4	10,9	16,3
	Kupowanie lub sprzedawanie on-line'	60,9	19,5	10,4	4,7	1,7	2,8
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Twitter, facebook, skype'	5,4	10,6	17,2	24,4	12,7	29,7
	Gry on-line'	67,6	5,1	6,7	9,2	3,7	7,8
	Gry hazardowej online'	93,0	2,3	1,8	1,5	0,5	1,0
	Szukanie informacji on-line'	8,7	15,6	26,2	24,8	10,1	14,6
	Słuchanie muzyki i oglądania filmów on-line'	9,9	15,5	20,8	24,6	11,9	17,3
	Kupowanie lub sprzedawanie on-line'	59,5	19,2	10,8	6,2	1,9	2,4

Porównanie Województwa Świętokrzyskiego i kraju ogółem pod względem liczby godzin w czasie typowego dnia w czasie ostatnich 7 dni przed badaniem, w których uczniowie korzystali z poszczególnych usług w internecie nie ujawnia istotnych różnic między analizowanymi obszarami (tabela 69. i 70.). Ta prawidłowość dotyczy obu kohort.

Kolejna badana kwestia dotyczy symptomów nadmiernego korzystania z mediów społecznościowych, takich jak Twitter, Facebook czy Skype (tabela 71.). W młodszej grupie mniej więcej co trzeci badany twierdzi, że spędza za

dużo czasu w tych mediach, również co trzeci badany jest zdania, że jego rodzice uważają, że poświęca na tą aktywność za dużo czasu, a co piąty ma zły humor, jeśli nie ma dostępu do tych mediów. W starszej grupie jest podobnie, przy czym nieco niższy odsetek osób uważa, że ich rodzice są przekonani, że spędzają za dużo czasu w mediach społecznościowych (29,1%).

Tabela 71. Symptomy nadmiernego korzystania z mediów społecznościowych, takich jak Twitter, Facebook, Skype (Województwo Świętokrzyskie).

Poziom klasy		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie
III klasy gimnazjum	Przekonanie, że spędza się za dużo czasu w tych mediach	14,8	18,6	22,5	23,9	20,2
	Zły humor jeśli brak możliwości uczestnictwa w tych mediach	7,0	12,5	16,8	29,7	34,0
	Przekonanie rodziców, że spędza się za dużo czasu w tych mediach	16,3	20,2	15,2	21,8	26,5
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Przekonanie, że spędza się za dużo czasu w tych mediach	14,1	21,3	19,4	26,9	18,3
	Zły humor jeśli brak możliwości uczestnictwa w tych mediach	6,0	10,2	16,0	32,2	35,6
	Przekonanie rodziców, że spędza się za dużo czasu w tych mediach	13,1	16,0	15,7	25,1	30,0

Tabela 72. Symptomy nadmiernego korzystania z mediów społecznościowych, takich jak Twitter, Facebook, Skype (Polska).

Poziom klasy		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie
III klasy gimnazjum	Przekonanie, że spędza się za dużo czasu w tych mediach	12,8	20,7	20,5	27,8	18,2
	Zły humor jeśli brak możliwości uczestnictwa w tych mediach	6,0	11,6	13,8	30,4	38,2
	Przekonanie rodziców, że spędza się za dużo czasu w tych mediach	15,7	18,5	14,6	24,5	26,7
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Przekonanie, że spędza się za dużo czasu w tych mediach	15,6	20,7	20,3	26,5	17,0
	Zły humor jeśli brak możliwości uczestnictwa w tych mediach	4,5	9,9	14,3	31,8	39,5
	Przekonanie rodziców, że spędza się za dużo czasu w tych mediach	12,1	16,3	13,9	27,7	30,0

Nie odnotowano istotnych różnic w zakresie występowania symptomów

nadmiernego korzystania z mediów społecznościowych, takich jak Twitter, Facebook czy Skype wśród uczniów w Województwie Świętokrzyskim i w kraju ogółem (tabela 71. i 72.). Ta prawidłowość dotyczy obu kohort.

Uczniowie zostali także zapytani o symptomy nadmiernego korzystania z gier na urządzeniach elektronicznych, takich komputer, smartfon, konsola (tabela 73.). W młodszej grupie 22,7% badanych jest zdania, że ich rodzice uważają, że poświęcają na tą aktywność za dużo czasu, 16,9% badanych twierdzi, że spędza za dużo czasu na graniu w gry, a 10,2% badanych ma zły humor, jeśli nie ma dostępu do tych gier. W starszej grupie analogiczne odsetki są nieco niższe.

Tabela 73. Symptomy nadmiernego korzystania z gier na urządzeniach elektronicznych, takich komputer, smartfon, konsola (Województwo Świętokrzyskie)

Poziom klasy		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie
III klasy gimnazjum	Przekonanie, że spędza się za dużo czasu na graniu	7,7	9,2	12,9	21,8	48,3
	Zły humor jeśli brak możliwości grania	3,8	6,4	10,0	24,0	55,9
	Przekonanie rodziców, że spędza się za dużo czasu na graniu	10,7	12,0	10,4	18,2	48,7
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Przekonanie, że spędza się za dużo czasu na graniu	5,3	6,6	10,4	20,8	56,8
	Zły humor jeśli brak możliwości grania	2,8	3,8	8,1	18,9	66,3
	Przekonanie rodziców, że spędza się za dużo czasu na graniu	6,5	7,8	8,4	19,1	58,3

Tabela 74. Symptomy nadmiernego korzystania z gier na urządzeniach elektronicznych, takich komputer, smartfon, konsola (Polska)

Poziom klasy		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Raczej nie	Zdecydowanie nie
III klasy gimnazjum	Przekonanie, że spędza się za dużo czasu na graniu	7,0	10,4	12,9	22,6	47,2
	Zły humor jeśli brak możliwości grania	3,6	6,5	9,9	21,6	58,3
	Przekonanie rodziców, że spędza się za dużo czasu na graniu	9,7	12,8	10,5	17,4	49,6
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Przekonanie, że spędza się za dużo czasu na graniu	5,6	7,2	10,9	21,0	55,3
	Zły humor jeśli brak możliwości grania	2,6	4,0	7,6	18,9	66,9
	Przekonanie rodziców, że spędza się za dużo czasu na graniu	6,1	8,9	8,4	15,9	60,8

Porównanie Województwa Świętokrzyskiego i kraju ogółem pod względem symptomów nadmiernego korzystania z gier na urządzeniach elektronicznych nie ujawnia istotnych różnic między analizowanymi obszarami (tabela 73. i 74.). Ta prawidłowość dotyczy obu kohort.

Gry hazardowe

Sektor gier i zakładów wzajemnych w Polsce obejmuje takie formy działalności jak: loterie pieniężne, gry liczbowe, zakłady wzajemne, salony gry bingo, kasyna, salony gry na automatach, punkty gry na automatach o niskich wygranych. Gry hazardowe uprawiać można w internecie oraz poprzez uczestnictwo w loteriach SMS.

W porównaniu do innych problemów społecznych, hazardowi i problemom z nim związanym poświęca się niewiele uwagi w debacie publicznej. Hazard patologiczny, czyli uzależnienie od gier, w powszechnej opinii uznawane jest za stosunkowo marginalne zjawisko dotyczące niewielkiej liczby dorosłych

mężczyzn. Hazard problemowy i patologiczny prowadzi do różnego rodzaju problemów zarówno u samych graczy, jak i u ich rodzin oraz najbliższego środowiska społecznego.

Szeroka oferta różnego rodzaju form gier hazardowych skłania do postawienia pytania o rozpowszechnienie uprawiania gier, które z czasem mogą doprowadzić do problemu hazardu.

Dane z tabeli 75. sugerują, że prawie jedna czwarta młodzieży ma za sobą doświadczenia gry na pieniądze. Wśród gimnazjalistów takie doświadczenia zebrało 20,1% badanych, zaś w starszej kohorcie – 26,4% badanych. W czasie ostatnich 30 dni przed badaniem uczestniczyło w grach hazardowych 10,5% gimnazjalistów i 12,5% uczniów szkół ponadgimnazjalnych.

Tabela 75. Granie w gry hazardowe, tj. takie gdzie stawia się pieniądze i można je wygrać

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Kiedykolwiek w życiu	20,1	20,3
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	15,0	12,3
	W czasie 30 dni przed badaniem	10,5	8,5
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Kiedykolwiek w życiu	26,4	26,6
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	18,5	17,4
	W czasie 30 dni przed badaniem	12,5	10,8

Porównanie wyników uzyskanych w Województwie Świętokrzyskim z wynikami w całym kraju pokazuje prawie identyczne odsetki badanych, którzy mają za sobą doświadczenia grania za pieniądze.

Następne pytanie dotyczyło częstotliwości stawiania pieniędzy w grach hazardowych w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem (tabela 76.).

Najliczniejszą frakcją w obu kohortach stanowiły osoby, które grały raz na miesiąc lub rzadziej (5,0% w młodszej i 7,8% w starszej grupie). Niewielki odsetek badanych grał 6 lub więcej razy w tygodniu (odpowiednio 2,1% i 2,5%).

Tabela 76. Częstotliwość stawiania pieniędzy w grach hazardowych w czasie ostatnich 12 miesięcy

Poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Nie grał	87,8	89,0
	Raz na miesiąc lub rzadziej	5,0	4,7
	2-4 razy w miesiącu	2,3	2,4
	2-3 razy w tygodniu	2,0	1,6
	4-5 razy w tygodniu	0,8	0,8
	6 lub więcej razy w tygodniu	2,1	1,4
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Nie grał	83,2	85,4
	Raz na miesiąc lub rzadziej	7,8	8,0
	2-4 razy w miesiącu	3,5	3,5
	2-3 razy w tygodniu	2,4	1,4
	4-5 razy w tygodniu	0,5	0,7
	6 lub więcej razy w tygodniu	2,5	0,8

Porównanie wyników uzyskanych w Województwie Świętokrzyskim z wynikami w całym kraju nie pokazuje istotnych różnic między analizowanymi obszarami. W tabeli 77. przedstawiono dane dotyczące grania w gry hazardowe w internecie w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem. W obu kohortach największą popularnością cieszyły się zakłady sportowe (10,7% w młodszej grupie i 13% w starszej grupie), a najmniejszą – automaty (odpowiednio – 6,6% i 7,7%).

Tabela 77. Granie w gry hazardowe w internecie w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem

Poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Automaty	6,6	4,6
	Karty lub kości	9,8	7,5
	Loterie (bingo, lotto)	9,1	7,6
	Zakłady sportowe	10,7	8,4
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Automaty	7,7	6,5
	Karty lub kości	9,2	7,3
	Loterie (bingo, lotto)	10,7	9,2
	Zakłady sportowe	13,0	9,1

Porównanie wyników uzyskanych w Województwie Świętokrzyskim z wynikami w całym kraju nie pokazuje istotnych różnic między analizowanymi obszarami. Jedynie w starszej grupie badanych nieco większy odsetek uczniów w Województwie Świętokrzyskim grał w zakłady sportowe, niż to miało miejsce w Polsce ogółem.

Jeśli analizujemy tradycyjne granie w gry hazardowe poza Internetem, ranking popularności wygląda nieco inaczej (tabela 78.). W młodszej kohorcie na pierwszym miejscu są loterie i karty lub kości (10,1%), a na kolejnym zakłady sportowe (11,8%). W starszej grupie pierwszą pozycję zajmują loterie (12,1%), drugą zakłady sportowe (11,8%), a trzecią karty lub kości (10,7%)

Tabela 78. Granie w gry hazardowe poza internetem, tzn. tradycyjnie, czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem

Poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Automaty	7,2	5,3
	Karty lub kości	10,1	9,1
	Loterie (bingo, lotto)	10,1	9,0
	Zakłady sportowe	9,4	6,4
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Automaty	9,3	8,2
	Karty lub kości	10,7	9,2
	Loterie (bingo, lotto)	12,1	11,4
	Zakłady sportowe	11,8	8,5

Porównanie wyników uzyskanych w Województwie Świętokrzyskim z wynikami w całym kraju nie pokazuje istotnych różnic dotyczących tradycyjnego grania w gry hazardowe między analizowanymi obszarami.

W badaniu zastosowano dwa wskaźniki grania problemowego (tabela 79.). Pierwszy to potrzeba stawiania w grze coraz większych pieniędzy, a drugi to okłamywanie kogoś ważnego dla respondenta w sprawie tego jak dużo gra w gry hazardowe.

Potrzebę stawiania coraz większych pieniędzy wyraziło 7,5% uczniów trzecich klas gimnazjów oraz 5,6% uczniów drugich klas szkół ponadgimnazjalnych. Kłamanie w sprawie tego jak wiele się gra okazało się nieco mniej rozpowszechnione, tylko ok. 3-4% uczniów przyznało się do tego zachowania.

Tabela 79. Symptomy grania problemowego w gry hazardowe

poziom klasy		Świętokrzyskie	Polska
III klasy gimnazjum	Potrzeba stawiania coraz większych pieniędzy	7,5	6,4
	Kłamanie w sprawie tego, jak wiele się gra	4,6	3,4
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Potrzeba stawiania coraz większych pieniędzy	5,6	6,5
	Kłamanie w sprawie tego, jak wiele się gra	3,7	2,6

Granie problemowe jest równie często deklarowane przez uczniów z Województwa Świętokrzyskiego, jak przez młodzież w całym kraju.

Wiarygodność wyników

W badaniu zastosowano dwa mechanizmy sprawdzające wiarygodność uzyskanych wyników. Pierwszy, to pytanie o używanie nieistniejącego narkotyku nazwanego relewin. Jak pamiętamy z cytowanych już wyników używanie tego środka chociaż raz w życiu zadeklarowało ok. 3% badanych. Oznaczać to może, że badani w nieznacznym tylko stopniu deklarowali doświadczenia, które nie miały pokrycia w faktach.

Próba przybliżenia skali możliwego zatajania swoich doświadczeń z narkotykami w odpowiedziach na pytania ankiety było pytanie, które brzmiało: Gdybyś kiedykolwiek używał(a) marihuany lub haszyszu, czy sądzisz, że napisał(a)byś to w tym kwestionariuszu? Rozkłady odpowiedzi na to pytanie zawarto w tabeli 80.

Jedynie ok. 9-15% badanej młodzieży zadeklarowało brak zaufania twierdząc, że nie przyznałoby się do używania marihuany lub haszyszu, gdyby taki fakt

miał miejsce. Młodszy uczniowie w wyższych odsetkach niż starsi twierdzili, że nie przyznaliby się do ich używania.

Tabela 80. Poziom zaufania respondentów – rozkład odpowiedzi na pytanie o to, czy badany odpowiadając na ankietę przyznałby się do używania marihuany lub haszyszu, gdyby ich używał (Województwo Świętokrzyskie)

Poziom klasy	Już to napisałem w tej ankiecie	Zdecydowanie tak	Chyba tak	Chyba nie	Zdecydowanie nie
III klasy gimnazjum	28,0	34,3	22,3	5,3	10,1
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	38,7	35,4	16,5	3,2	6,1

Tabela 81. Poziom zaufania respondentów – rozkład odpowiedzi na pytanie o to, czy badany odpowiadając na ankietę przyznałby się do używania marihuany lub haszyszu, gdyby ich używał (Polska)

Poziom klasy	Już to napisałem w tej ankiecie	Zdecydowanie tak	Chyba tak	Chyba nie	Zdecydowanie nie
III klasy gimnazjum	26,1	39,1	22,5	4,9	7,4
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	38,8	37,0	15,7	3,7	4,8

Porównanie wartości wskaźnika dla Województwa Świętokrzyskiego i dla całego kraju wskazuje na zbliżony poziom zaufania respondentów na obu analizowanych obszarach (tabela 80. i 81.).

Województwo Świętokrzyskie na tle innych województw

Na koniec przyjrzyjmy się jak problem używania różnych substancji psychoaktywnych przez młodzież Województwa Świętokrzyskiego prezentuje się na tle wyników uzyskanych w innych województwach uczestniczących w ESPAD. W 2015 r. do badania ESPAD oprócz Województwa Świętokrzyskiego dołączyły jeszcze następujące województwa: Kujawsko-Pomorskie, Lubelskie, Małopolskie, Mazowieckie, Opolskie, Śląskie, Dolnośląskie i Zachodniopomorskie. We wszystkich tych województwach zrealizowano badanie ESPAD na próbach reprezentatywnych na poziomie województwa razem z badaniem ogólnopolskim. Stąd porównywalność wyników nie budzi wątpliwości.

Palenie tytoniu

Dane na temat doświadczeń z paleniem tytoniu zebranych na przestrzeni całego życia i w ciągu ostatnich 30 dni przed badaniem zawiera tabela 82.

Pod względem jakichkolwiek doświadczeń z paleniem zebranych w czasie całego życia, gimnazjaliści z woj. świętokrzyskiego lokują się powyżej województwa opolskiego, małopolskiego, śląskiego. Natomiast w woj. dolnośląskim, zachodniopomorskim, mazowieckim, kujawsko-pomorskim i lubelskim rozpowszechnienie jest wyższe. W przypadku palenia w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem jest podobnie, tj. pozycja woj. świętokrzyskiego w rankingu nie ulega zmianie. Podobne prawidłowości można zaobserwować wśród uczniów ze szkół ponadgimnazjalnych, jeśli analizujemy palenie kiedykolwiek w życiu. Natomiast częste palenie jest najmniej rozpowszechnione w woj. świętokrzyskim w porównaniu do innych badanych województw.

Tabela 82. Palenie tytoniu kiedykolwiek w życiu oraz w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem

Poziom Klasy		Święto-krzyskie	Dolno-śląskie	Kujawsko-Pomorskie	Lubelskie	Małopolskie	Mazowieckie	Opolskie	Śląskie	Zachodniopomorskie
III klasy gimnazjum	Kiedykolwiek w życiu	56,3	59,2	61,0	59,4	47,5	58,3	51,2	52,2	65,7
	W czasie 30 dni przed badaniem	27,3	27,9	27,7	28,7	21,2	27,9	21,3	23,6	35,4
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Kiedykolwiek w życiu	72,3	74,5	75,7	74,2	67,2	76,0	72,9	72,2	76,6
	W czasie 30 dni przed badaniem	39,3	43,7	44,4	44,2	40,6	44,9	43,3	43,3	44,6

Tabela 83. Picie napojów alkoholowych kiedykolwiek w życiu, w czasie ostatnich 12 miesięcy oraz w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem

Poziom Klasy		Święto-krzyskie	Dolno-śląskie	Kujawsko-Pomorskie	Lubelskie	Małopolskie	Mazowieckie	Opolskie	Śląskie	Zachodniopomorskie
III klasy gimnazjum	Kiedykolwiek w życiu	85,8	84,2	87,9	84,2	74,9	83,3	84,6	84,3	88,5
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	77,2	71,2	77,2	74,7	61,3	71,9	73,2	72,6	78,3
	W czasie 30 dni przed badaniem	55,8	49,0	52,9	53,9	40,9	52,5	48,6	47,0	54,3
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Kiedykolwiek w życiu	96,3	96,9	97,4	94,3	93,0	95,5	97,5	96,6	96,2
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	93,6	92,9	95,0	91,3	89,3	91,3	94,8	93,5	92,5
	W czasie 30 dni przed badaniem	81,7	81,7	82,3	80,9	80,1	81,7	86,4	83,5	81,9

Picie alkoholu

Uczniowie z III klas gimnazjów w woj. świętokrzyskim częściej niż uczniowie w większości innych województw deklarowali picie napojów alkoholowych kiedykolwiek w życiu, a także picie w ciągu ostatnich 12 miesięcy (tabela 83.). Natomiast w przypadku częstego picia woj. świętokrzyskie zajmuje pierwsze miejsce pod względem rozpowszechnienia tego zjawiska. W starszej kohorcie odsetki badanych, którzy pili napoje alkoholowe w badanych okresach czasowych są zbliżone do obserwowanych w innych województwach. Poziom rozpowszechnienia picia alkoholu w ciągu ostatnich 30 dni przed badaniem przez młodzież w woj. świętokrzyskim jest identyczny, jak obserwowany w woj. mazowieckim i dolnośląskim.

W tabeli 84. zebrano dane dotyczące konsumpcji poszczególnych typów napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem. W porównaniu do innych województw, w woj., świętokrzyskim obserwujemy wyższe spożycie piwa, wina i wódki w młodszej kohorcie w porównaniu do innych województw.

Konsumpcja piwa przez uczniów ze starszej grupy pozostaje na podobnym poziomie, jak w przypadku większości województw. Tylko w woj. małopolskim picie piwa jest znacznie mniej rozpowszechnione. W przypadku konsumpcji wina woj. świętokrzyskie lokuje się na trzeciej pozycji pod względem częstości występowania takiego zachowania, natomiast w przypadku wódki – na szóstej.

Tabela 84. Picie poszczególnych napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem

Poziom Klasy		Święto-krzyskie	Dolno-śląskie	Kujawsko-Pomorskie	Lubelskie	Małopolskie	Mazowieckie	Opolskie	Śląskie	Zachodniopomorskie
III klasy gimnazjum	Piwo	58,9	51,5	57,5	56,3	40,7	52,6	48,7	47,4	55,8
	Cydr	11,8	6,7	9,6	8,2	6,7	13,7	8,2	7,2	8,8
	Alcopop	9,3	5,2	5,7	4,8	4,1	8,2	4,0	3,3	4,3
	Wino	25,7	16,9	22,1	23,1	18,0	25,1	23,9	22,7	18,3
	Wódka	38,5	31,7	34,4	35,0	30,8	36,9	33,7	30,8	37,8
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Piwo	79,4	79,2	81,3	81,3	73,6	79,6	80,2	77,9	77,6
	Cydr	17,9	15,9	15,0	18,5	13,3	17,0	15,5	15,5	14,0
	Alcopop	10,5	9,1	7,8	9,7	4,0	9,1	9,7	9,9	10,7
	Wino	39,8	32,8	39,0	37,2	41,6	37,0	36,5	43,8	31,4
	Wódka	63,5	61,4	64,4	63,8	67,1	63,2	70,6	65,4	62,0

Silne upicie się przez uczniów z klas III gimnazjum kiedykolwiek w życiu, a także w czasie 12 miesięcy i 30 dni przed badaniem, zdarzało się w woj. świętokrzyskim podobnie często jak w pozostałych województwach (tabela 70). Jedynie w porównaniu do woj. małopolskiego, opolskiego i śląskiego, na terenie woj. świętokrzyskiego odnotowano znacznie więcej upijającej się młodzieży. Prawidłowość ta dotyczy wszystkich analizowanych okresów czasowych, jedynie w przypadku ostatnich 30 dni przed badaniem, odsetek młodzieży deklarującej silne upicie się był nadal wyraźnie niższy tylko w woj. opolskim.

W grupie uczniów z klas II szkół ponadpodstawowych silne upicie się kiedykolwiek w życiu, a także w czasie 12 miesięcy i 30 dni przed badaniem, zdarzało się w woj. dolnośląskim również podobnie często jak w pozostałych województwach. Mimo niewielkich różnic, można zaobserwować, że odsetek starszych uczniów w woj. świętokrzyskim, którzy deklarowali aktualne silne upijanie się jest najniższy w porównaniu do pozostałych województw.

Tabela 85. Silne upicie się tzn. wypicie tyle, żeby np. zataczać się, bełkotać, nie pamiętać co się działo

Poziom Klasy		Święto-krzyskie	Dolno-śląskie	Kujawsko-Pomorskie	Lubelskie	Małopolskie	Mazowieckie	Opolskie	Śląskie	Zachodniopomorskie
III klasy gimnazjum	Kiedykolwiek w życiu	40,6	39,2	38,5	39,9	29,8	38,6	32,8	34,7	45,8
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	30,0	28,2	28,7	29,2	22,8	29,6	23,0	27,4	32,8
	W czasie 30 dni przed badaniem	13,5	11,8	13,4	14,4	11,8	16,5	8,6	10,6	14,3
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Kiedykolwiek w życiu	64,2	68,2	66,5	66,4	60,3	63,4	68,3	65,5	66,9
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	45,1	47,3	47,3	48,9	46,2	45,6	51,9	49,2	49,3
	W czasie 30 dni przed badaniem	21,2	18,7	20,1	21,1	22,7	19,7	20,6	19,9	20,2

Używanie narkotyków

Dane z tabeli 86. pokazują, że wśród uczniów klas młodszych kolejność trzech najczęściej używanych substancji jest taka sama we wszystkich województwach (marihuana lub haszysz, leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza i substancje wziewne). Wśród uczniów starszych analogiczna lista jest taka sama woj. mazowieckim, małopolskim, lubelskim i świętokrzyskim. Pozostałe województwa znalazły się w drugiej grupie, gdzie dwie pierwsze pozycje zajmują kolejno marihuana lub haszysz i leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza, ale na trzecim miejscu pod względem popularności odnotowano amfetaminę.

Używanie marihuany lub haszyszu jest mniej rozpowszechnione w obu kohortach w woj. świętokrzyskim niż w większości analizowanych województw. Konsumpcja leków uspakajających i nasennych bez przepisu lekarza pozostaje w woj. świętokrzyskim na podobnym poziomie, jak w większości województw. Wyższe odsetki badanych są jedynie odnotowywane w woj. mazowieckim w przypadku młodszych uczniów i w woj. lubelskim w przypadku starszych uczniów.

W młodszej grupie lista środków, których używało kiedykolwiek w życiu co najmniej 3% badanych jest taka sama w woj. świętokrzyskim, jak w woj. kujawsko-pomorskim, choć obejmowała nieco inne substancje. W woj. opolskim, śląskim, dolnośląskim, lubelskim, zachodniopomorskim i małopolskim analogiczna lista była krótsza, a woj. mazowieckim - dłuższa, W starszej grupie badanych analogiczna lista była z kolei najdłuższa w woj. świętokrzyskim.

Nie odnotowano istotnych różnic w rozpowszechnieniu używania narkotyków w zastrzykach w porównywanych województwach. Jedynie w woj. mazowieckim odnotowano wyższy odsetek uczniów młodszych, którzy używali narkotyków w zastrzykach (4,6% w młodszej kohorcie). Analogiczny odsetek dla woj. świętokrzyskiego wyniósł 3,8%.

Tabela 86. Używanie substancji kiedykolwiek w życiu

poziom klasy		Święto- krzyskie	Dolno- śląskie	Kujawsko- Pomorskie	Lubelskie	Małopol- skie	Mazowiec- kie	Opolskie	Śląskie	Zachodnio- pomorskie
III klasy gimnazjum	Marihuana lub haszysz	24,3	30,5	28,1	25,1	19,9	25,8	20,0	23,1	33,5
	Substancje wziewne	11,0	11,0	9,0	12,0	9,4	12,7	9,6	11,5	8,9
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	16,8	15,0	17,6	18,6	15,4	18,1	15,7	16,1	15,3
	Leki przeciwbólowe w celu odurzenia się	6,9	7,5	7,1	7,1	6,1	8,4	6,2	6,4	7,8
	Amfetamina	5,1	4,7	7,0	4,2	4,7	8,0	3,4	3,6	7,7
	Metamfetamina	2,4	3,4	3,6	3,3	3,0	6,2	2,4	2,0	3,7
	LSD lub inne halucynogeny	5,4	4,0	5,9	4,4	5,1	6,9	3,9	4,1	4,9
	Crack	3,0	1,3	2,6	2,3	2,8	3,9	1,6	1,4	2,5
	Kokaina	4,1	4,0	5,1	3,7	4,8	7,0	2,8	2,8	5,2
	Relevin	2,9	1,1	2,3	1,1	2,1	3,4	1,7	1,2	1,8
	Heroina	3,8	2,2	3,7	1,9	2,9	4,9	2,3	1,9	2,6
	Ecstasy	3,9	3,3	4,7	3,4	3,9	5,9	2,8	2,5	3,7
	Grzyby halucynogenne	5,2	2,1	3,4	2,5	3,1	5,8	2,9	2,4	2,6
	GHB	2,8	1,1	2,1	1,0	2,4	3,2	1,7	0,9	1,2
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	3,8	2,1	4,3	1,5	2,7	4,6	2,4	1,3	2,6
	Alkohol razem z tabletkami	5,2	5,5	6,7	6,7	5,1	7,3	5,0	4,2	7,0
Sterydy anaboliczne	4,1	2,6	3,0	1,8	2,6	5,0	2,5	1,6	1,9	
Polska heroina (kompot)	3,1	1,9	3,8	2,4	3,0	4,7	2,4	2,2	3,0	

poziom klasy		Święto- krzyskie	Dolno- śląskie	Kujawsko- Pomorskie	Lubelskie	Małopol- skie	Mazowiec- kie	Opolskie	Śląskie	Zachodnio- pomorskie
II klasy szkół ponadgim- nazjalnych	Marihuana lub haszysz	39,8	53,6	48,8	45,0	34,0	46,8	47,4	45,9	50,4
	Substancje wziewne	7,2	7,2	5,1	8,2	8,2	8,8	8,3	8,2	6,5
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	18,4	15,0	19,5	22,2	16,8	18,9	17,5	17,6	15,2
	Leki przeciwbólowe w celu odurzania się	6,9	6,4	6,4	6,2	4,8	8,0	5,8	8,2	5,8
	Amfetamina	6,9	8,3	8,6	7,6	5,2	7,7	10,7	9,0	10,4
	Metamfetamina	3,8	4,2	3,3	4,6	3,0	5,8	5,0	5,4	4,5
	LSD lub inne halucynogeny	6,0	4,9	4,6	5,4	4,5	7,4	6,6	6,8	6,8
	Crack	2,3	1,3	1,8	1,9	1,5	2,1	1,9	2,4	2,1
	Kokaina	4,3	3,4	4,3	5,0	3,6	5,9	3,7	4,5	4,6
	Relevin	3,0	0,7	1,3	1,4	0,5	1,9	1,4	1,8	0,8
	Heroina	2,9	1,4	2,0	2,3	1,4	2,6	2,5	3,0	1,7
	Ecstasy	5,9	4,5	4,2	4,0	3,3	5,3	5,9	4,5	5,1
	Grzyby halucynogenne	5,1	3,7	2,4	3,6	1,5	3,5	3,5	5,0	3,6
	GHB	2,3	0,9	0,9	1,3	0,9	1,8	1,2	1,8	0,9
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	3,2	1,3	2,0	2,3	1,6	2,8	2,5	2,6	2,5
	Alkohol razem z tabletkami	6,6	6,6	7,3	8,0	4,2	7,9	6,8	8,7	6,8
	Sterydy anaboliczne	3,9	1,8	2,6	2,8	1,3	2,5	2,0	3,0	1,5
Polska heroina (kompot)	3,8	1,6	1,3	2,9	1,7	3,2	2,3	2,2	1,3	

W młodszej kohorcie we wszystkich analizowanych okresach czasowych rozpowszechnienie używania dopalaczy w woj. świętokrzyskim pozostaje na bardzo podobnym poziomie jak ten obserwowany w woj. małopolskim, a w grupie starszej – jak w woj. mazowieckim (tabela 87.). Używanie dopalaczy w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem wśród uczniów starszych było najbardziej rozpowszechnione w woj. mazowieckim (4,5%) i świętokrzyskim (4,2%).

Tabela 87. Używanie dopalaczy kiedykolwiek w życiu, w czasie ostatnich 12 miesięcy oraz w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem

poziom klasy		Święto- krzyskie	Dolno- śląskie	Kujawsko- Pomorskie	Lubelskie	Małopolskie	Mazowiec- kie	Opolskie	Śląskie	Zachodnio- pomorskie
III klasy gimnazjum	Kiedykolwiek w życiu	8,7	8,4	11,3	10,6	8,4	11,8	8,2	10,7	12,5
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	6,9	5,2	8,0	6,5	6,9	8,6	5,6	6,5	7,9
	W czasie 30 dni przed badaniem	4,8	3,0	4,9	4,1	4,3	6,2	3,9	2,9	4,8
II klasy szkół ponadgim- nazjalnych	Kiedykolwiek w życiu	12,3	10,9	12,1	16,0	8,7	13,3	12,3	15,3	13,8
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	7,2	4,6	5,6	8,7	4,7	8,0	5,3	7,4	6,6
	W czasie 30 dni przed badaniem	4,2	2,7	2,9	3,8	2,9	4,5	2,9	3,7	3,2

Dostępność substancji

Odsetki deklarujących łatwy dostęp do poszczególnych substancji w różnych województwach zostały podsumowane w tabeli 88.

W młodszej grupie mniej niż połowa badanych we wszystkich województwach deklaruje łatwy dostęp do papierosów (nieco więcej w woj. zachodniopomorskim – 50,8%). Napoje alkoholowe są oceniane jako łatwe do zdobycia przez podobny odsetek badanych we wszystkich analizowanych województwach. W przypadku marihuany lub haszyszu, największy odsetek młodzieży w woj. dolnośląskim ocenia ją jako łatwą do zdobycia w porównaniu do młodzieży w innych województwach, woj. świętokrzyskie zajmuje czwarta pozycje w grupie uczniów młodszych i piątą w grupie starszej młodzieży. Dostępność amfetaminy w obu kohortach jest oceniana woj. świętokrzyskim niżej, niż w większości analizowanych województw, natomiast dostępność ecstasy - wyżej. Mniejszy odsetek młodszych uczniów w woj. świętokrzyskim uważa leki uspokajające lub nasenne bez przepisu lekarza za łatwo dostępne, niż ma to miejsce w większości innych województw, w grupie starszych uczniów analogiczny odsetek jest wyższy, niż w większości innych województw.

Wśród młodszej młodzieży papierosy są szacowane jako łatwe do zdobycia przez podobny odsetek badanych w woj. świętokrzyskim oraz woj. kujawsko-pomorskim i są to wartości wyższe niż te obserwowane w większości pozostałych województwach. Piwo i wino są również bardziej dostępne dla uczniów w woj. świętokrzyskim, niż w większości innych województw. Dostępność wódki jest oceniana podobnie na wszystkich analizowanych obszarach. Podobne prawidłowości można zaobserwować w grupie starszej. Natomiast marihuana lub haszysz jest podobnie często oceniana jako łatwo dostępna przez uczniów z woj. świętokrzyskiego i woj. zachodniopomorskiego w młodszej grupie, oraz z woj. świętokrzyskiego i woj. kujawsko-pomorskiego i mazowieckiego w starszej grupie. Dostępność amfetaminy, leków uspokajających lub nasennych oraz ecstasy jest oceniana w zbliżony sposób

we wszystkich analizowanych województwach, chociaż w przypadku leków uspokajających lub nasennych dostępność jest najniższa w woj. dolnośląskim.

Tabela 88. Ocena dostępu do poszczególnych substancji jako bardzo łatwy

Poziom klasy		Święto- krzyskie	Dolno- śląskie	Kujawsko- Pomorskie	Lubelskie	Małopol- skie	Mazowiec- kie	Opolskie	Śląskie	Zachodnio- pomorskie
III klasy gimnazjum	Papierosy	44,7	43,0	44,0	45,1	40,0	42,3	40,0	40,4	50,8
	Piwo	49,3	47,7	47,0	47,0	46,6	48,2	46,1	44,9	51,1
	Cydr	26,5	21,7	19,5	23,9	19,8	29,5	20,0	23,7	23,4
	Alcopops	21,6	13,9	12,8	15,5	14,2	15,6	14,6	14,5	14,9
	Wino	39,3	34,6	36,8	38,2	36,9	35,7	36,2	35,7	38,8
	Wódka	34,1	34,3	33,9	34,9	36,3	34,4	33,4	32,3	36,7
	Marihuana lub haszysz	16,7	18,0	17,7	12,0	15,3	17,8	14,6	14,5	16,6
	Amfetamina	6,0	4,9	7,6	4,8	6,5	8,4	4,5	6,3	6,5
	Metamfetamina	5,1	4,0	5,3	4,3	5,6	7,8	3,9	5,0	4,8
	Leki uspokajające lub nasenne	22,4	21,6	25,7	24,4	24,6	27,7	20,3	26,0	22,4
	Ecstasy	6,4	5,5	7,0	5,2	5,9	8,4	4,8	5,6	5,8
	Kokaina	6,7	5,3	6,3	5,6	7,5	8,7	4,8	6,2	5,9
	Crack	5,1	2,8	4,3	3,3	4,9	6,5	2,8	5,0	4,5
	Heroina	6,0	4,1	5,0	4,4	5,8	6,8	4,1	5,5	5,4
Dopalacze	14,4	11,9	14,7	13,2	14,8	17,9	10,5	16,0	17,9	

Poziom klasy		Święto- krzyskie	Dolno- śląskie	Kujawsko- Pomorskie	Lubelskie	Małopol- skie	Mazowiec- kie	Opolskie	Śląskie	Zachodnio- pomorskie
II klasy szkół ponadgim- nazjalnych	Papierosy	69,9	72,6	72,9	64,9	67,9	67,8	69,3	70,0	69,9
	Piwo	77,5	78,4	78,2	74,8	75,0	74,4	77,4	77,1	76,5
	Cydr	56,0	52,0	50,7	48,9	47,6	53,3	53,3	51,9	50,3
	Alcopops	41,0	34,9	34,0	34,6	28,7	34,3	38,9	35,8	32,4
	Wino	70,5	71,7	70,2	67,6	69,7	66,1	70,5	71,6	67,9
	Wódka	67,0	70,2	67,3	65,2	66,3	63,4	69,4	68,4	66,6
	Marihuana lub haszysz	22,1	24,6	22,1	19,0	20,8	22,7	24,7	23,2	21,8
	Amfetamina	7,0	6,3	7,8	5,1	6,6	8,6	9,1	8,7	9,0
	Metamfetamina	5,4	4,9	4,5	4,8	5,3	6,7	6,7	7,4	6,2
	Leki uspokajające lub nasenne	27,7	23,9	26,1	26,3	26,7	24,5	26,0	27,8	25,6
	Ecstasy	7,7	6,0	7,1	7,2	6,2	5,9	8,5	7,7	6,5
	Kokaina	7,5	5,5	6,5	5,2	5,9	6,6	7,1	8,4	6,9
	Crack	4,7	2,0	3,2	3,6	4,5	4,5	5,5	5,4	3,5
	Heroina	5,4	3,0	4,7	4,0	5,0	4,9	6,0	6,1	3,9
Dopalacze	19,6	13,9	18,5	19,1	15,4	15,6	18,1	20,0	18,3	

Ekspozycja badanych na propozycje poszczególnych substancji została podsumowana w tabeli 89. We wszystkich analizowanych województwach najczęściej proponowanym młodzieży środkiem jest bez wątpienia piwo. Z propozycjami dotyczącymi substancji nielegalnych spotykają się mniej liczne frakcje badanych i najczęściej dotyczą one marihuany lub haszyszu.

W młodszej grupie badanych piwo najczęściej proponowano uczniom w woj. zachodniopomorskim, natomiast woj. świętokrzyskie znalazło się na drugiej pozycji pod tym względem. Odsetek badanych, którym oferowano wino był najwyższy w badanym województwie spośród innych badanych województw. Wódka była również częściej proponowana w badanym województwie niż w większości pozostałych. W starszej grupie ekspozycja na oferty wszystkich trunków była podobna w badanych województwach.

W młodszej grupie przetwory konopi również były częściej proponowane uczniom w woj. świętokrzyskim. Propozycje innych substancji nielegalnych zdarzały się podobnie często jak w innych województwach, pewne różnice pojawiają się jedynie w porównaniu z woj. mazowieckim. W woj. świętokrzyskim odnotowano większe odsetki badanych którzy spotkali się z ofertą m.in. amfetaminy (7,7% w woj. świętokrzyskim i 3,8% w woj. śląskim) i LSD (6,0% w woj. świętokrzyskim i 3,0% w woj. śląskim). We wszystkich województwach wysoki odsetek uczniów spotykał się z propozycjami alkoholu nielegalnie wytworzonego domowym sposobem, czyli bimbrowi, jednak tutaj obserwujemy dość znaczne zróżnicowanie. Woj. świętokrzyskie (21,2%), znalazło się na drugim miejscu po woj. lubelskim (24,5%) podczas gdy w woj. małopolskim, które zajęło ostatnie miejsce pod tym względem analogiczny odsetek wyniósł tylko 12,4.

Wśród starszych uczniów odsetek badanych, którym oferowano piwo, wino i wódkę był zbliżony we wszystkich analizowanych województwach. Największe zróżnicowanie zaobserwowano w przypadku wina, jednak rozpowszechnienie ekspozycji na tą substancję pozostawało w woj. świętokrzyskim na średnim poziomie. Podobną prawidłowość zaobserwowano w przypadku przetworów konopi. Propozycje innych substancji nielegalnych zdarzały się podobnie

często jak w innych województwach. W przypadku bimbru najwięcej uczniów w woj. świętokrzyskim (37,7%) i w woj. lubelskim (40,3%) dostało taką propozycję. Najniższy odsetek badanych, którym zaproponowano bimber odnotowano w woj. małopolskim (20,8%).

Tabela 89. Ekspozycja na propozycje poszczególnych substancji

poziom klasy		Święto- krzyskie	Dolno- śląskie	Kujawsko- Pomorskie	Lubelskie	Małopol- skie	Mazowiec- kie	Opolskie	Śląskie	Zachodnio- pomorskie
III klasy gimnazjum	Piwo	73,0	69,2	70,1	71,9	62,0	71,0	66,9	65,2	77,2
	Wino	42,1	31,1	36,9	35,7	32,9	38,3	36,7	38,4	32,7
	Wódka	53,4	48,7	51,6	52,0	48,7	54,6	52,2	48,1	55,8
	Marihuana lub haszysz	25,7	28,8	28,5	19,6	23,4	29,2	22,8	22,2	29,5
	LSD	6,0	3,4	6,2	3,5	5,4	8,4	4,1	3,0	4,8
	Amfetamina	7,7	5,4	8,5	4,4	6,3	10,0	5,5	3,8	8,2
	Leki uspokajające lub nasenne	8,5	6,5	7,3	5,9	7,2	9,7	6,3	6,3	8,1
	Crack	5,1	2,1	4,4	3,2	3,5	6,0	3,7	2,3	3,1
	Kokaina	6,3	4,7	6,3	4,0	5,9	7,5	4,0	3,8	4,8
	Ecstasy	5,5	3,6	5,8	4,0	5,1	7,3	4,0	3,4	4,9
	Heroina	6,0	2,7	5,0	3,6	4,3	5,4	3,8	2,6	3,9
	Sterydy anaboliczne	5,3	3,1	4,8	3,1	3,4	4,0	3,7	2,4	3,8
	Polska heroina (kompot)	5,4	3,1	5,0	3,5	4,0	4,8	3,6	2,6	3,7
	Bimber	21,2	14,6	14,4	24,5	12,4	21,1	17,0	15,7	14,6

poziom klasy		Święto- krzyskie	Dolno- śląskie	Kujawsko- Pomorskie	Lubelskie	Małopol- skie	Mazowiec- kie	Opolskie	Śląskie	Zachodnio- pomorskie
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Piwo	88,2	91,1	89,3	89,4	87,1	88,1	89,5	86,0	88,3
	Wino	56,0	48,9	54,6	57,1	59,2	52,2	51,2	56,9	49,8
	Wódka	79,9	79,2	77,7	77,8	82,0	77,1	82,4	77,5	79,2
	Marihuana lub haszysz	34,7	41,7	33,7	33,6	30,1	38,9	38,4	33,8	40,0
	LSD	5,6	3,4	4,2	4,2	5,1	5,8	4,7	4,3	4,2
	Amfetamina	8,0	7,7	7,8	7,6	6,4	7,4	8,4	6,8	9,0
	Leki uspokajające lub nasenne	7,3	3,9	4,5	5,1	6,6	6,6	5,6	6,1	5,6
	Crack	4,6	1,5	1,8	2,9	2,6	2,9	3,3	3,0	2,1
	Kokaina	5,9	3,7	4,0	4,6	4,3	5,8	4,4	5,0	4,0
	Ecstasy	6,0	4,3	3,4	5,4	3,9	4,9	5,4	4,0	4,2
	Heroina	4,5	1,7	2,7	3,6	2,6	3,2	3,1	3,3	2,3
	Sterydy anaboliczne	4,6	2,2	2,7	4,3	2,6	3,4	3,8	4,3	3,5
	Polska heroina (kompot)	4,7	2,2	1,9	4,3	2,8	3,8	3,0	3,3	2,0
Bimber	37,7	27,3	25,4	40,3	20,8	36,3	28,4	25,3	22,9	

Dane w tabeli 90. prezentują odsetki uczniów, którzy dokonywali zakupów napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem.

W młodszej kohorcie piwo było najczęściej kupowane przez uczniów w woj. świętokrzyskim i zachodniopomorskim (odpowiednio 34,9% i 34,3%), w porównaniu do innych województw. Rozpowszechnienie kupowania wina pozostawało na podobnym poziomie we wszystkich analizowanych województwach i było jedynie wyższe w woj. świętokrzyskim i mazowieckim. Wódka była kupowana przez podobny odsetek uczniów we wszystkich województwach, przy czym nieco wyższe odsetki spotykamy w woj. zachodniopomorskim, mazowieckim i świętokrzyskim.

Wśród starszych uczniów zaobserwowano podobne prawidłowości.

Tabela 90. Zakupy napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem

Poziom klasy		Święto- krzyskie	Dolno- śląskie	Kujawsko- Pomorskie	Lubelskie	Małopol- skie	Mazowiec- kie	Opolskie	Śląskie	Zachodnio- pomorskie
III klasy gimnazjum	Piwo	34,9	30,2	30,6	31,5	20,7	30,3	26,0	26,6	34,4
	Wino	12,7	6,3	8,1	8,6	7,4	9,8	8,2	7,2	7,5
	Wódka	18,6	16,6	15,2	14,4	12,5	18,9	14,0	14,0	20,0
II klasy szkół ponad- gimnazjal- nych	Piwo	62,4	64,7	63,5	65,0	53,8	58,4	63,1	57,7	63,2
	Wino	19,4	16,6	18,1	22,2	17,7	18,0	15,3	19,6	15,2
	Wódka	35,2	36,8	32,7	36,9	33,9	34,9	38,9	32,4	38,2

Tabela 91. Odmowy sprzedaży napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem ze względu na młody wiek

Poziom klasy		Święto- krzyskie	Dolno- śląskie	Kujawsko- Pomorskie	Lubelskie	Małopol- skie	Mazowiec- kie	Opolskie	Śląskie	Zachodnio- pomorskie
III klasy gimnazjum	Piwo	18,9	15,2	15,4	14,1	9,0	14,4	11,4	11,5	17,0
	Wino	11,6	5,3	6,4	7,2	5,1	8,7	6,0	5,5	6,9
	Wódka	14,3	10,6	10,0	11,2	7,2	11,6	8,4	9,3	12,3
II klasy szkół ponad- gimnazjal- nych	Piwo	14,7	16,6	16,2	17,6	13,1	17,7	15,0	15,9	14,7
	Wino	8,3	5,2	5,9	8,9	6,1	6,5	4,6	6,3	4,9
	Wódka	11,9	11,7	11,5	12,0	10,0	12,7	11,0	11,5	10,6

Tabela 91, przedstawia porównanie odsetków badanych w analizowanych województwach, którym odmówiono sprzedaży napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem ze względu na młody wiek. W grupie młodszej odmowy sprzedaży piwa zdarzały się tak samo często w woj. świętokrzyskim, jak w pozostałych województwach (nieco rzadziej w woj. małopolskim). Podobnie było z odmowami sprzedaży wina i wódki, przy czym częstsze występowanie odmów zanotowano w woj. mazowieckim i świętokrzyskim.

W starszej kohorcie we wszystkich województwach odnotowano zbliżone odsetki badanych, którym odmówiono sprzedaży piwa, a także wina lub wódki. Tabela 92. prezentuje dane dotyczące miejsc, gdzie według badanych można łatwo kupić marihuanę lub haszysz.

W młodszej kohorcie podobny odsetek uczniów we wszystkich analizowanych województwach potrafi wskazać takie miejsca. Młodzież z woj. świętokrzyskiego lokuje się na przedostatniej pozycji pod tym względem. Lista trzech najbardziej popularnych miejsc zakupu we wszystkich województwach obejmuje ulicę i park, szkołę i mieszkanie dealera, jedynie w woj. mazowieckim mieszkanie dealera jest tak samo popularne jak dyskoteka lub bar.

W starszej grupie podobne odsetki badanych w porównywanych województwach są w stanie wskazać miejsca, gdzie łatwo można kupić marihuanę lub haszysz (nieco więcej w woj. małopolskim i świętokrzyskim). Analogiczna lista znów obejmuje ulicę i park, mieszkanie dealera oraz szkołę w większości województw i różni się jedynie w przypadku woj. mazowieckiego, opolskiego i śląskiego

Tabela 92. Miejsca gdzie można łatwo kupić marihuanę lub haszysz

Poziom klasy		Święto- krzyskie	Dolno- śląskie	Kujawsko- Pomorskie	Lubelskie	Małopol- skie	Mazowiec- kie	Opolskie	Śląskie	Zachodnio- pomorskie
III klasy gimnazjum	Nie znam takich miejsc	58,4	57,0	56,0	57,5	56,7	56,6	58,3	59,6	55,7
	Ulica, park	21,3	23,6	21,9	21,8	20,0	22,8	22,7	22,1	22,1
	Szkoła	15,4	15,5	15,4	15,8	14,7	20,0	15,9	13,8	13,1
	Dyskoteka, bar	12,5	12,8	13,1	13,2	12,7	16,2	15,4	13,2	12,2
	Mieszkanie dealera	16,1	18,2	16,6	17,8	15,3	16,2	15,5	17,3	19,0
	Internet	9,6	10,8	11,3	13,0	13,4	13,3	9,5	11,8	11,5
	Inne miejsce	6,0	5,4	6,5	5,5	6,3	4,3	6,9	5,5	7,6
II klasy szkół ponadgim- nazjalnych	Nie znam takich miejsc	56,6	48,7	48,8	51,2	57,6	50,4	47,3	50,0	46,8
	Ulica, park	20,5	27,5	25,9	22,1	18,2	23,8	25,4	25,5	26,3
	Szkoła	17,0	22,7	17,5	19,3	15,8	19,2	24,4	17,2	18,2
	Dyskoteka, bar	16,2	18,1	17,4	17,2	14,9	19,0	22,9	17,6	16,0
	Mieszkanie dealera	17,9	21,9	21,4	19,9	16,2	18,9	21,6	21,8	24,1
	Internet	10,3	6,8	10,7	10,3	9,1	7,7	10,7	10,2	9,5
	Inne miejsce	6,2	6,6	5,9	7,1	6,6	6,1	7,3	7,7	7,9

Tabela 93. Ocena ryzyka związanego z używaniem poszczególnych substancji jako bardzo duże

Poziom klasy		Święto- krzyskie	Dolno- śląskie	Kujawsko- Pomorskie	Lubelskie	Małopol- skie	Mazowiec- kie	Opolskie	Śląskie	Zachodnio- pomorskie
III klasy gimnazjum	Pałą papierosy od czasu do czasu	14,7	12,8	11,0	13,4	12,9	14,8	11,8	9,6	13,6
	Wypalają co najmniej paczkę papierosów dziennie	71,2	76,0	70,1	73,5	72,9	74,7	76,5	74,7	72,3
	Wypijają 1 lub 2 drinki prawie codziennie	29,5	25,7	23,9	25,9	26,5	31,6	24,0	26,3	22,8
	Wypijają 4 lub 5 drinków prawie codziennie	61,5	65,0	62,6	61,1	66,3	66,9	64,7	66,3	64,1
	Wypijają 5 drinków lub więcej w czasie weekendu	44,5	45,1	42,5	44,6	44,9	48,3	45,6	44,6	43,3
	Próbują 1 raz lub 2 razy marihuany lub haszyszu	27,6	23,6	24,9	30,8	27,0	30,6	29,4	27,6	24,6
	Pałą marihuanę lub haszysz od czasu do czasu	30,0	26,9	26,6	32,7	31,4	31,5	32,0	31,6	27,0
	Pałą marihuanę lub haszysz regularnie	62,8	64,2	65,8	68,4	68,2	69,4	72,1	71,7	63,4
	Próbują 1 raz lub 2 razy ecstasy	36,1	34,0	29,9	35,9	31,3	33,9	32,9	34,5	33,2
	Biorą ecstasy regularnie	68,8	71,1	71,3	71,2	71,7	73,5	74,5	75,4	69,0
	Próbują 1 raz lub 2 razy amfetaminę	43,8	44,3	37,3	43,8	41,4	43,4	41,5	44,1	42,2
	Biorą amfetaminę regularnie	79,0	82,3	79,9	81,4	82,3	81,6	85,3	85,6	81,2
	Próbują 1 raz lub 2 razy dopalaczy	25,8	23,9	20,2	23,1	19,7	25,3	21,5	22,5	26,2
	Biorą dopalacze regularnie	76,4	81,7	77,4	76,0	79,6	78,6	81,0	84,5	82,4

Poziom klasy		Świętokrzyskie	Dolnośląskie	Kujawsko-Pomorskie	Lubelskie	Małopolskie	Mazowieckie	Opolskie	Śląskie	Zachodniopomorskie
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Pałą papierosy od czasu do czasu	14,1	11,3	11,4	11,8	11,7	10,2	12,4	9,9	12,4
	Wypalają co najmniej paczkę papierosów dziennie	72,9	74,6	73,3	66,8	75,8	74,4	74,5	72,5	74,3
	Wypijają 1 lub 2 drinki prawie codziennie	28,3	25,7	27,0	24,0	34,7	28,9	24,6	25,6	27,1
	Wypijają 4 lub 5 drinków prawie codziennie	65,0	64,7	67,0	59,3	71,1	67,5	64,8	64,5	65,1
	Wypijają 5 drinków lub więcej w czasie weekendu	38,2	38,8	40,0	35,0	39,2	37,9	38,6	35,7	36,8
	Próbują 1 raz lub 2 razy marihuany lub haszyszu	24,2	19,5	20,1	22,4	27,1	20,5	19,5	17,9	19,0
	Pałą marihuanę lub haszysz od czasu do czasu	25,7	22,4	25,7	25,4	29,9	23,9	23,0	24,0	21,8
	Pałą marihuanę lub haszysz regularnie	65,1	61,1	64,5	62,4	67,2	63,6	64,1	60,4	61,0
	Próbują 1 raz lub 2 razy esctasy	35,6	38,1	37,9	35,8	37,2	33,3	32,3	32,3	31,9
	Biorą esctasy regularnie	73,9	74,3	74,4	69,5	74,4	75,1	74,7	72,9	72,2
	Próbują 1 raz lub 2 razy amfetaminę	49,9	51,5	47,0	44,1	48,4	47,5	47,2	43,9	44,5
	Biorą amfetaminę regularnie	84,0	85,1	82,8	78,4	83,8	83,6	83,5	81,5	82,4
	Próbują 1 raz lub 2 razy dopalaczy	27,2	29,9	27,4	23,0	23,1	24,9	26,4	24,9	26,3
	Biorą dopalacze regularnie	79,6	81,9	82,7	78,2	81,1	82,3	82,3	82,2	82,1

Ryzyko związane z używaniem substancji psychoaktywnych w opiniach badanych

Tabela 93. prezentuje dane dotyczące opinii badanych na temat ryzyka związanego z używaniem substancji psychoaktywnych. Zdecydowana większość uczniów dostrzega ryzyko szkód związanych z częstym używaniem substancji psychoaktywnych.

W młodszej grupie zbliżone odsetki badanych we wszystkich województwach uznają palenie za niebezpieczne (palenie od czasu do czasu 10%-18%, palenie częste 70%-77%). Również ocena ryzyka picia alkoholu, niezależnie od jego częstotliwości i wypijanych ilości, jest podobna. W woj. świętokrzyskim ocena ryzyka eksperymentowania z marihuaną lub haszyszem oraz używania od czasu do czasu pozostawała na średnim poziomie w porównaniu do innych województw, natomiast w przypadku regularnego używania w woj. świętokrzyskim odnotowano najwyższy odsetek badanych, które takie zachowanie uważają za bardzo ryzykowne. Podobną prawidłowość odnotowano w przypadku amfetaminy.

Wśród starszych uczniów ocena ryzyka palenia papierosów i picia napojów alkoholowych była podobna we wszystkich porównywanych województwach, jedynie częste palenie rzadziej oceniano jako obarczone dużym ryzykiem w woj. lubelskim. W woj. świętokrzyskim częściej oceniano używanie marihuany lub haszyszu jako bardzo ryzykowne, niż miało to miejsce w większości pozostałych województw, niezależnie od częstotliwości używania. Podobnie eksperymentowanie i regularne branie amfetaminy było częściej uznawane za bardzo ryzykowne w woj. świętokrzyskim niż w większości pozostałych województw.

Rodzice a używanie substancji przez młodzież

Jedno z pytań ankiety sondowało spodziewaną reakcję rodziców na picie napojów alkoholowych, gdyby do takich zachowań doszło. W tabeli 94.

zestawiono odsetki badanych, którzy zadeklarowali, że rodzice pozwoliliby na takie zachowanie.

Uczniowie trzecich klas gimnazjów z woj. świętokrzyskiego, razem z uczniami z woj. małopolskiego, lubelskiego, i dolnośląskiego w najniższym odsetku spośród wszystkich województw uwzględnionych w porównaniu oczekują przyzwolenia na picie alkoholu, zarówno ze strony ojca, jak i matki.

Inaczej jest w przypadku uczniów drugich klas szkół ponadgimnazjalnych, gdzie młodzież z woj. świętokrzyskiego zajmuje szóstą pozycję pod względem częstości oczekiwanej zgody zarówno ojca, jak i matki.

Tabela 94. Pozwolenie ze strony rodziców na picie napojów alkoholowych

Poziom klasy		Święto- krzyskie	Dolno- śląskie	Kujawsko- Pomorskie	Lubelskie	Małopol- skie	Mazowiec- kie	Opolskie	Śląskie	Zachodnio- pomorskie
III klasy gimnazjum	Ojciec	25,1	26,3	35,2	26,8	20,6	32,8	30,6	34,0	32,0
	Matka	25,8	25,8	36,5	27,3	21,7	31,7	30,7	32,7	29,7
II klasy szkół ponadgim- nazjalnych	Ojciec	48,6	52,2	56,5	43,9	47,8	42,3	53,8	54,7	51,4
	Matka	50,4	56,0	59,7	45,8	49,4	46,4	59,0	55,7	56,0

Tabela 95. Granie w gry hazardowe, tj. takie gdzie stawia się pieniądze i można je wygrać

poziom klasy		Święto-krzyskie	Dolno-śląskie	Kujawsko-Pomorskie	Lubelskie	Małopolskie	Mazowieckie	Opolskie	Śląskie	Zachodniopomorskie
III klasy gimnazjum	Kiedykolwiek w życiu	20,1	18,7	18,8	19,2	18,5	25,3	16,2	19,5	21,7
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	15,0	10,6	12,1	11,2	13,3	14,5	10,6	11,3	11,7
	W czasie 30 dni przed badaniem	10,5	6,9	8,7	7,6	9,8	10,4	7,3	8,1	7,7
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Kiedykolwiek w życiu	26,4	25,1	27,1	25,6	21,3	28,2	24,5	25,9	28,3
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	18,5	15,5	16,7	17,2	13,7	17,8	15,6	17,5	17,4
	W czasie 30 dni przed badaniem	12,5	8,6	10,8	10,4	9,2	13,2	9,3	11,8	12,8

Gry hazardowe

Rozpowszechnienie grania w gry hazardowe jest słabo zróżnicowane między województwami, dla których mamy dane do porównań (tabela 95.). Jedyne woj. mazowieckie odznacza się trochę wyższym rozpowszechnieniem doświadczeń zebranych w trakcie całego życia. W woj. świętokrzyskim odnotowano nieco wyższe odsetki młodszych uczniów, którzy deklarują aktualne i częste granie, w porównaniu do innych województw. W starszej kohorcie rozpowszechnienie grania pozostawało na bardzo zbliżonym poziomie.

Wiarygodność wyników

Poziom zaufania respondentów mierzony ich odpowiedzią na pytanie, czy w ankiecie przyznaliby się do używania substancji, gdyby to robili był najniższy w woj. kujawsko-pomorskim i świętokrzyskim (tabela 96). Odsetki uczniów starszych, którzy w anonimowym badaniu ankietowym nie przyznaliby się do palenia marihuany, gdyby to robili, pozostają w woj. świętokrzyskim na podobnym poziomie jak w pozostałych województwach.

Tabela 96. Poziom zaufania respondentów (odpowiedzi: „chyba nie” lub „zdecydowanie nie” na pytanie o to, czy badany odpowiadając na ankietę przyznałby się do używania substancji, gdyby ich używał)

Poziom klasy	Święto- krzyskie	Dolno- śląskie	Kujawsko- Pomorskie	Lubelskie	Małopolskie	Mazowiec- kie	Opolskie	Śląskie	Zachodnio- pomorskie
III klasy gimnazjum	15,4	12,7	16,0	13,1	11,8	11,5	14,6	10,8	11,4
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	9,4	7,1	9,1	9,6	9,8	6,9	9,1	8,6	9,1

Zmiana zjawiska w Województwie Świętokrzyskie w latach 2005-2015

Badania zrealizowane w Województwie Świętokrzyskim w 2015 r. są drugim z kolei badaniem szkolnym przeprowadzonym w tym województwie. Pierwsze badanie w województwie zrealizowano w 2005 r. Dzięki temu możemy próbować porównać zmiany podstawowych wskaźników używania alkoholu i narkotyków przez młodzież w województwie jakie dokonały się na przestrzeni ostatnich 10 lat. Trzeba jednak pamiętać, że porównywalność wyników badania szkolnego zrealizowanego w 2005 r. w Województwie Świętokrzyskim z wynikami ESPAD 2015 jest mocno ograniczona. Przypomnijmy, że badanie w Województwie Świętokrzyskim z 2005 r. zrealizowano na jesieni, stąd badaną populację stanowiła młodzież z młodszego rocznika. Uczniowie badani w Województwie w 2005 r. byli zatem o kilka miesięcy młodsi niż uczniowie badani w województwie w 2015 r.

Picie alkoholu

Zestawienie wyników uzyskanych w Województwie Świętokrzyskim w 2015 r. z wynikami z poprzedniego badania wskazuje na wzrost wskaźników picia w czasie ostatnich 12 miesięcy oraz ostatnich 30 dni przed badaniem (tabela 97). Jedynie w przypadku eksperymentowania z pićem napojów alkoholowych wskaźniki pozostały na zbliżonym poziomie. Prawidłowość ta dotyczy obu kohort, jednak jest zdecydowanie bardziej widoczna w przypadku starszej kohorty. W przypadku uczniów młodszych wzrost jest mniejszy. Tymczasem w Polsce ogółem na przestrzeni ostatnich 10 lat obserwowany jest stały spadek wskaźników picia w młodszej kohorcie oraz stabilizacja trendu wśród uczniów starszych.

Tabela 97. Picie napojów alkoholowych

poziom klasy		2005	2015
Trzecie klasy gimnazjum	Kiedykolwiek w życiu	86,1	85,8
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	74,0	77,2
	W czasie 30 dni przed badaniem	44,5	55,8
Drugie klasy szkół ponadgimnazjalnych	Kiedykolwiek w życiu	94,2	96,3
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	87,7	93,6
	W czasie 30 dni przed badaniem	64,5	81,7

W tabeli 98 podsumowano dane dotyczące picia poszczególnych napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem. W grupie gimnazjalistów, podobnie jak w przypadku picia alkoholu w ogóle, w 2015 r. obserwujemy wzrost odsetka badanych deklarujących konsumpcję wszystkich trunków, w porównaniu do roku 2005. Wzrost jest szczególnie widoczny w przypadku piwa i wódki. W grupie starszej młodzieży w analizowanym okresie również zaobserwowano wzrost w wartościach wskaźników i miał on znacznie większy zakres.

Na poziomie kraju zanotowano nieznaczny spadek wszystkich wskaźników w młodszej kohorcie (znaczny jedynie w przypadku piwa), a w starszej grupie - wzrost wskaźników picia wina i wódki (wskaźnik dotyczący piwa pozostał na podobnym poziomie).

Tabela 98. Picie poszczególnych napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem

poziom klasy		2005	2015
Trzecie klasy gimnazjum	Picie piwa	50,4	58,9
	Picie wina	22,4	25,7
	Picie wódki	28,0	38,5
Drugie klasy szkół ponadgimnazjalnych	Picie piwa	67,3	79,4
	Picie wina	23,5	39,8
	Picie wódki	47,8	63,5

W tabeli 99. podsumowano dane dotyczące nadmiernego picia. W grupie gimnazjalistów w 2015 r. obserwujemy nieznaczny spadek odsetka badanych deklarujących nadmierne picie w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem, w porównaniu do roku 2005. W grupie starszej młodzieży w analizowanym okresie również zaobserwowano spadek w wartościach wskaźników i miał on większy zakres. W obu kohortach nie zmienił się istotnie odsetek badanych, którzy pili nadmiernie 10 razy lub więcej w ciągu ostatnich 30 dni przed badaniem.

Na poziomie kraju w starszej kohorcie zanotowano spadek odsetka osób, które deklarowały picie nadmierne, a w młodszej analogiczny odsetek pozostał na zbliżonym poziomie.

**Tabela 99. Picie nadmierne w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem
(Wypicie 5 lub więcej drinków z rzędu w czasie ostatnich 30 dni)**

poziom klasy		2005	2015
Trzecie klasy gimnazjum	Ani razu	62,6	59,4
	1 raz	14,2	17,2
	2 razy	9,4	10,0
	3-5 razy	7,0	7,7
	6-9 razy	2,8	2,7
	10 lub więcej razy	4,1	3,0
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Ani razu	48,4	37,3
	1 raz	18,1	21,5
	2 razy	11,3	17,6
	3-5 razy	10,8	13,0
	6-9 razy	5,8	5,0
	10 lub więcej razy	5,7	5,6

Używanie innych substancji psychoaktywnych

Analizę zaczniemy od nakreślenia tła ogólnopolskiego. Porównując wyniki z 2015 r. z wynikami z poprzedniego badania odnotować trzeba trend wzrostowy eksperymentowania z przetworami konopi. Dotyczy to uczniów szkół ponadgimnazjalnych (odpowiednio 43,0% i 37,3%). W młodszej kohorcie obserwujemy stabilizację trendu. W obu grupach nastąpił lekki spadek odsetka osób deklarujących używanie amfetaminy oraz lekki wzrost odsetka osób przyznających się do używania substancji wziewnych.

Analizę wyników Województwa Świętokrzyskiego (tabela 100.) zacznijmy od skonstatowania spadku rozpowszechnienia eksperymentowania z przetworami konopi w 2015 r. w porównaniu do roku 2005 w grupie młodszej młodzieży (odpowiednio 24,3% i 13,1%), oraz dalszego wzrostu w starszej kohorcie (odpowiednio 39,8% i 27,9%). Obserwowane trendy wzrostowe w obu grupach są zgodne z trendami odnotowanym na poziomie ogólnopolskim w tym przedziale czasowym.

W obu grupach badanych zaobserwowano także nieznaczny wzrost odsetka osób deklarujących używanie substancji wziewnych oraz stabilizację trendu w przypadku używania leków uspokajających bez przepisu lekarza. Z kolei w przypadku amfetaminy nieznacznie większy odsetek osób w młodszej grupie używał tej substancji w 2015 r., w porównaniu do roku 2005, a w starszej – nieznacznie mniejszy.

Tabela 100. Używanie substancji kiedykolwiek w życiu

poziom klasy		2005	2015
Trzecie klasy gimnazjum	Marihuana lub haszysz	13,1	24,3
	Substancje wziewne	8,7	11,0
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	15,9	16,8
	Amfetamina	2,7	5,1
	Ecstasy	2,0	3,9
Drugie klasy szkół ponadgimnazjalnych	Marihuana lub haszysz	27,9	39,8
	Substancje wziewne	6,2	7,2
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	18,3	18,4
	Amfetamina	9,1	6,9
	Ecstasy	5,6	5,9

W tabeli 101. przedstawiono porównanie wyników z 2015 r. z wynikami z 2005 r. w zakresie eksperymentowania, aktualnego i częstego używania przetworów konopi. W obu grupach wiekowych obserwujemy wzrost wskaźników we wszystkich okresach czasowych. Podobny trend odnotowano na poziomie ogólnopolskim.

Tabela 101. Używanie przetworów konopi

poziom klasy		2005	2015
III klasy gimnazjum	Kiedykolwiek w życiu	13,1	24,3
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	9,3	18,7
	W czasie 30 dni przed badaniem	4,3	11,4
II klasy szkół pogimnazjalnych	Kiedykolwiek w życiu	27,9	39,8
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	18,3	29,1
	W czasie 30 dni przed badaniem	9,8	15,5

Zaprezentowane tu zestawienie trendów w rozpowszechnieniu doświadczeń z poszczególnymi narkotykami w Województwie Świętokrzyskim na tle trendów ogólnopolskich pokazuje specyfikę lokalnej sytuacji w województwie. Wprawdzie niektóre wskaźniki zmieniają się na poziomie województwa w podobny sposób jak w skali kraju, to jednak zmiany innych przebiegają odmiennie. Trendy w zakresie eksperymentowania, aktualnego i częstego używania marihuany zdają się przebiegać w ostatnich 10 latach podobnie jak na poziomie ogólnopolskim.

Dostępność substancji psychoaktywnych

Dane zawarte w tabeli 102. i 103. pozwalają na prześledzenie zmian w dostępności poszczególnych substancji w ocenach młodzieży jakie dokonały się w czasie ostatnich czterech lat.

Porównanie ocen z 2015 r. i 2005 r. w Województwie Świętokrzyskim wskazuje na spadek dostępności każdego z trzech napojów alkoholowych, według ocen uczniów z niższego poziomu nauczania. Porównanie ocen dokonywanych przez badanych z próby ogólnopolskiej w 2015 r. i 2003 r. pokazuje trend spadkowy w przypadku każdego z badanych napojów alkoholowych.

Odwrotną sytuację zaobserwowano w grupie starszej, gdzie większy odsetek badanych oceniał dostępność napojów alkoholowych jako bardzo znaczną. Przeciwny trend zaobserwowano na poziomie ogólnopolskim.

W skali ogólnopolskiej w przedziale czasowym wyznaczonym przez lata 2015 i 2003 wedle ocen uczniów z obu poziomów nauczania dostępność papierosów spadła. W Województwie Świętokrzyskim w 2015 r., w porównaniu do roku 2005, w obu kohortach odnotowano znaczny spadek odsetka deklarujących bardzo łatwy dostęp do papierosów.

Dostępność marihuany i haszyszu deklarowana przez badanych w Województwie Świętokrzyskim uczniów z obu poziomów nauczania była oceniana wyżej w 2015 r., niż w roku 2005. Na poziomie ogólnopolskim zanotowano w podobnym czasie stabilizację trendu.

W Województwie Świętokrzyskim w 2015 r., w porównaniu do roku 2005, w grupie młodszej odnotowano także brak większych zmian odsetka osób deklarujących łatwy dostęp do wszystkich pozostałych substancji. Na poziomie ogólnopolskim również zaobserwowano brak zmian wartości tych wskaźników, poza nieznacznym wzrostem wartości wskaźnika dotyczącego leków uspokajających lub nasennych. W grupie starszej odnotowano spadek analogicznych wskaźników, poza ocenami dostępności leków uspokajających lub nasennych, które wskazywały na większą dostępność tych środków. W

tym przypadku również trendy w badanym województwie były zgodne z trendami na poziomie ogólnopolskim.

Tabela 102. Ocena dostępności poszczególnych substancji jako bardzo znacznej (substancje bardzo łatwe do zdobycia)

Poziom klasy		2005	2015
III klasy gimnazjum	Papierosy	64,6	44,7
	Piwo	62,8	49,3
	Wino	51,4	39,3
	Wódka	40,1	34,1
	Marihuana lub haszysz	10,3	16,7
	Amfetamina	7,0	6,0
	Leki uspokajające lub nasenne	20,2	22,4
	Ecstasy	5,8	6,4
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Papierosy	81,2	69,9
	Piwo	76,1	77,5
	Wino	66,9	70,5
	Wódka	58,6	67,0
	Marihuana lub haszysz	17,4	22,1
	Amfetamina	11,0	7,0
	Leki uspokajające lub nasenne	22,1	27,7
	Ecstasy	11,2	7,7

W tabeli 103. przedstawiono dane dotyczące miejsc gdzie łatwo kupić marihuanę lub haszysz. W obu kohortach odnotowano wzrost odsetka uczniów, którzy nie znają takich miejsc. Niewielki spadek zaobserwowano również w przypadku odsetka osób, które wymieniały szkołę, jako miejsce

gdzie łatwo kupić marihuanę lub haszysz. Takie trendy zaobserwowano również na poziomie ogólnopolskim.

Tabela 103. Miejsca gdzie łatwo kupić marihuanę lub haszysz

poziom klasy		2005	2015
III klasy gimnazjum	Nie znam takich miejsc	48,9	58,4
	Ulica, park	19,5	21,3
	Szkoła	17,0	15,4
	Dyskoteka, bar	37,1	12,5
	Mieszkanie dealera	24,1	16,1
	Inne miejsce	8,2	6,0
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Nie znam takich miejsc	42,6	56,6
	Ulica, park	22,8	20,5
	Szkoła	23,3	17,0
	Dyskoteka, bar	42,1	16,2
	Mieszkanie dealera	26,1	17,9
	Inne miejsce	6,4	6,2

Ryzyko związane z używaniem substancji psychoaktywnych w opiniach badanych

Prześledzenie zmian, jakie dokonały się w Województwie Świętokrzyskim w ocenie ryzyka związanego z używaniem poszczególnych substancji umożliwiającą dane zestawione w tabeli 104. Pokazują one odsetki uczniów, którzy wybrali odpowiedź „duże ryzyko” w badaniach z 2015 i 2005 roku.

W obu grupach badanych w Województwie Świętokrzyskim odnotowano spadek odsetka uczniów oceniających wszystkie style picia alkoholu jako

bardzo ryzykowne. W tym samym czasie na poziomie ogólnopolskim obserwowano stabilizację odsetka dotyczącego codziennego picia w dużych ilościach i spadek odsetków odnoszących się do pozostałych dwóch stylów picia.

Tabela 104. Ocena ryzyka związanego z używaniem poszczególnych substancji - odsetki badanych wybierających odpowiedź „duże ryzyko”

Poziom klasy		2005	2015
III klasy gimnazjum	Pałą papierosy od czasu do czasu	11,1	14,7
	Wypalają co najmniej paczkę papierosów dziennie	78,2	71,2
	Wypijają 1 lub 2 drinki prawie codziennie	37,4	29,5
	Wypijają 4 lub 5 drinków prawie codziennie	69,8	61,5
	Wypijają 5 drinków lub więcej w czasie weekendu	51,9	44,5
	Próbują 1 raz lub 2 razy marihuany lub haszyszu	50,9	27,6
	Pałą marihuanę lub haszysz od czasu do czasu	55,0	30,0
	Pałą marihuanę lub haszysz regularnie	85,6	62,8
	Próbują 1 raz lub 2 razy ecstasy	53,0	36,1
	Biorą ecstasy regularnie	85,2	68,8
	Próbują 1 raz lub 2 razy amfetaminę	54,7	43,8
	Biorą amfetaminę regularnie	88,7	79,0

Poziom klasy		2005	2015
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Pałą papierosy od czasu do czasu	10,4	14,1
	Wypalają co najmniej paczkę papierosów dziennie	76,3	72,9
	Wypijają 1 lub 2 drinki prawie codziennie	35,2	28,3
	Wypijają 4 lub 5 drinków prawie codziennie	67,7	65,0
	Wypijają 5 drinków lub więcej w czasie weekendu	44,1	38,2
	Próbują 1 raz lub 2 razy marihuany lub haszyszu	38,3	24,2
	Pałą marihuanę lub haszysz od czasu do czasu	47,6	25,7
	Pałą marihuanę lub haszysz regularnie	79,7	65,1
	Próbują 1 raz lub 2 razy ecstasy	49,0	35,6
	Biorą ecstasy regularnie	82,6	73,9
	Próbują 1 raz lub 2 razy amfetaminę	49,1	49,9
	Biorą amfetaminę regularnie	86,8	84,0

W obu kohortach w Województwie Świętokrzyskim zaobserwowano spadek odsetka badanych, którzy za niebezpieczne uznali eksperymentowanie z przetworami konopi, używanie od czasu do czasu oraz regularne używanie tych substancji. Na poziomie całego kraju w tym samym czasie również odnotowano spadek wysokości tych wskaźników.

W przypadku oceny ryzyka używania amfetaminy i ekstazy deklarowanej przez uczniów z obu kohort, obserwowany jest również trend spadkowy, zgodny z trendem ogólnopolskim.

Wiarygodność wyników

Wyniki dotyczące zaufania respondentów zostały zaprezentowane w tabeli 105. W młodszej kohorcie, w porównaniu do roku 2005, w 2015 r. nastąpił wzrost odsetka osób, które nie przyznałyby się do używania substancji, gdyby miało to miejsce. W przypadku młodzieży starszej analogiczny odsetek nie uległ większej zmianie. Odwrotne trendy odnotowano na poziomie ogólnopolskim – brak zmian wskaźnika w przypadku młodszej młodzieży i wzrost – w przypadku starszej.

Tabela 105. Poziom zaufania respondentów (odpowiedzi: „chyba nie” lub „zdecydowanie nie” na pytanie o to, czy badany odpowiadając na ankietę przyznałby się do używania substancji, gdyby ich używał)

Poziom klasy		2005	2015
III klasy gimnazjum	Przyznanie się do używanie marihuany lub haszyszu	12,3	15,4
II klasy szkół ponadgimnazjalnych	Przyznanie się do używanie marihuany lub haszyszu	9,6	9,4

WNIOSKI I REKOMENDACJE

Wyniki badania w Województwie Świętokrzyskim na tle wyników w całym kraju skłaniają do sformułowania kilku wniosków, a w ślad za nimi kilku rekomendacji.

Młodzież z III klas gimnazjum z Województwa Świętokrzyskiego wedle wyników badania zrealizowanego w 2015 r. jawi się jako silnie zagrożona przez napoje alkoholowe. Częściej niż ma to miejsce na terenie całego kraju odnotowano deklaracje picia napojów alkoholowych. Prawidłowość ta dotyczyła zarówno piwa, wina, jak i wódki. Częste picie nadmierne również było bardziej rozpowszechnione w analizowanym województwie. Ponadto w ciągu ostatnich 30 dni przed badaniem większy odsetek młodszej młodzieży w analizowanym województwie kupował piwo, wino i wódkę. Tym zachowaniom towarzyszyły wyższe odsetki badanych, które zgłaszały aktualne doświadczanie po alkoholu takich problemów jak bóle, zniszczenie rzeczy lub ubrania oraz poważne kłótnie, niż miało to miejsce na terenie całego kraju. Również ekspozycja na propozycje piwa, wódki, wina była bardziej rozpowszechniona w Województwie Świętokrzyskim niż w Polsce ogółem. Dostępność piwa i wina była oceniana jako łatwa dla większego odsetka badanych, niż w całym kraju. Prowadzenie działań profilaktycznych powinno zatem nadal stanowić bezwzględny priorytet.

Zachowania i zjawiska, które były bardziej rozpowszechnione wśród młodszej młodzieży w Województwie Świętokrzyskim, niż w kraju ogółem, w grupie uczniów ponadgimnazjalnych pozostają na podobnym poziomie na obu analizowanych obszarach.

Porównanie wyników uzyskanych w Województwie Świętokrzyskim i w całym kraju wskazuje na zbliżone rozpowszechnienie używania marihuany i innych nielegalnych substancji. Wyniki nie pokazują większych różnic w rozpowszechnieniu eksperymentowania z substancjami nielegalnymi, jak również w ich aktualnym czy częstym używaniu. Prawidłowość ta dotyczy młodzieży w obu kohortach. Jedyne wyjątki stanowią bardziej

rozpowszechniona ekspozycja na propozycje bimbrow w obu grupach w analizowanym województwie. Niestety w obecnym badaniu nie zadano pytania o picie bimbrow, więc nie można ocenić zakresu tego zjawiska w Województwie Świętokrzyskim.

Przechodząc do rekomendacji w zakresie profilaktyki problemu napojów alkoholowych trzeba wskazać, że szczególnym wyzwaniem jest zarówno bardzo wysoki poziom jak i silny wzrost rozpowszechnienia używania wszystkich rodzajów trunków, a szczególnie piwa i wina. Towarzyszy temu wzrost skłonności młodych ludzi do bagatelizowania ryzyka szkód związanych z ich używaniem. Opracowanie i wdrożenie programów edukacyjnych wydaje się być najlepszą odpowiedzią na te wyzwania. Programy te powinny unikać demonizowania napojów alkoholowych, ale rzeczowo, w dobrze udokumentowany sposób prezentować ryzyko różnych szkód zdrowotnych związanych z piciem piwa, wina i wódki. Pamiętając o tym, by przekaz profilaktyczny, szczególnie o charakterze edukacyjnym, przystawał do doświadczeń, postaw i przekonań młodych ludzi, trzeba zadbać o jego moc perswazyjną. Programom edukacyjnym powinny towarzyszyć szerokie spektrum działań profilaktycznych realizowanych przy współudziale rodziny.

W zakresie profilaktyki problemów alkoholowych wysoki poziom dostępności napojów alkoholowych w opiniach uczniów młodszych skłania do zwrócenia bacznej uwagi na kwestie sprzedaży alkoholu niepełnoletnim. Zintensyfikowanie działań kontrolnych w tym zakresie, szczególnie jeśli chodzi o sprzedaż napojów wysokoprocentowych, wydaje się koniecznym uzupełnieniem działań profilaktycznych skierowanych na ograniczanie popytu na napoje alkoholowe wśród młodzieży. Warto dodać, że ograniczenia sprzedaży napojów alkoholowych są jednym ze sposobów ograniczania spożycia alkoholu o potwierdzonej skuteczności, oczywiście jeśli udaje się je rzeczywiście wyegzekwować. Zadanie to jest szczególnie trudne w warunkach silnie rozbudowanej sieci sprzedaży napojów alkoholowych, warto zatem rozważyć możliwość jej ograniczenia.

Znaczne rozmiary grup zaangażowanych w używanie substancji oraz fiasko abstynencyjnego paradygmatu profilaktyki adresowanej do młodzieży szkolnej skłaniają do przeformułowania akcentów w strategii prewencyjnej. Rozbudowy wymaga oferta dla młodych ludzi używających względnie często substancji nielegalnych lub pijących często, w ilościach prowadzących do nietrzeźwości. Wielu z nich nie uda się przekonać do zmiany tego stylu życia, konieczne wydaje się zatem, podjęcie działań zmierzających do minimalizacji szkód, do jakich taki styl życia może prowadzić.

Wyniki uzyskane w Województwie Świętokrzyskim w 2015 r. ujawniły skalę potrzeb w zakresie profilaktyki alkoholowej adresowanej do uczniów z III klas gimnazjum. W Województwie wskaźniki picia alkoholu są wyższe niż ma to miejsce na poziomie kraju. Oznacza to potrzebę opracowania programów profilaktycznych uwzględniających specyfikę młodszej młodzieży jako adresatów. Ponadto uważniejszego spojrzenia wymaga problem nielegalnego alkoholu, jakim jest biber, który był proponowany liczniejszej frakcji badanych w Województwie Świętokrzyskim, niż w całym kraju i można się spodziewać, że jego spożycie również będzie bardziej rozpowszechnione.

Przypisy

1. Okulicz-Kozaryn K., Sierosławski J. (2007) Validation of the „problematic use of narcotics” (PUN) screening test for drug using adolescents. *Addictive Behaviors* 32 (2007), 640-646.
2. Beck F, & Legleye S. (2003). Drogues et adolescents. Usages de drogues et contextes d’usage entre 17 et 19 ans, évolutions récentes, ESCAPAD (2002). Paris: OFDT.